

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка
A REFEREED

No. 6 (531), June, 1992, Vol. XLV

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відп. Ред. і Літер. Ред. — мгр Ольга Керзюк

Члени Редакційної Колегії:

д-р А. Бедрій, проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, мгр О. Коваль, проф.
д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушпета, інж. В. Олескьв,
д-р Б. Стебельський, проф. д-р П. Цимбалістий

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Тел.: 071 607 6266/7

Факс: 071 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом, не завжди відповідають
поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1992 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 ф.фр.	1200 ф.фр.	250 ф.фр.
Вел. Британія	ф.30.00	ф.16.00	ф.3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н.м.	65 н.м.	12.50 н.м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адре-
су Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 6 (530)

ЧЕРВЕНЬ, 1992

Річник XLV

Зміст VI-ої книжки

Конференція ОУН в Києві

Доповіді, постанови, матеріали

Микола Шатилів: ЗАЛИШАЄМОСЯ НАЗАВЖДИ	643
Петро Дужий: РОЗВИТОК НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ	646
Омельян Кушпет: ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНУ РИНКОВУ ЕКОНОМІКУ ДО ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ	655
Григорій Васюкович: ПОЛІТИЧНІ І ВІЙСЬКОВІ ФОРМАЦІЇ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ УКРАЇНИ, ЇХНЯ ІДЕОЛОГІЯ І ДОСВІД ДЛЯ НОВИХ ЗАВДАНЬ У НЕЗАЛЕЖНІЙ ДЕРЖАВІ	661
Ярослав Дашкевич: ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ	669
Ярослав Грицак: УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ	672
Лариса Скорик: НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ПОВНОГО ВІДОКРЕМЛЕННЯ ВІД РОСІЇ	674
Степан Хмара: КОНЦЕПЦІЯ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ	676
Леся Танюк: УКРАЇНА СЬОГОДНІ	678
Григорій Гребенюк: ЗА ДОКОРІННУ ЗМІНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ	680
Віталій Журавський: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	683
Михайло Гатушний: РИНКОВА ЕКОНОМІКА	684
Едвард Лисицин: ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	685
— ПОСТАНОВИ КОНФЕРЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ	687

Поезія

С. М-ий: В РІЧНИЦЮ 30 ЧЕРВНЯ	696
Микола Скеля: ВІДПОВІДЬ ОКУПАНТОВІ	697
Микола Шатилів: ТАК, МІЙ БРАТИКУ — 698; ЦЕ ДЕРЕВЦЕ — 698; ТИ ТІЛЬКИ МОВЧИ — 698; СТРІМКА, ПОРИВЧАСТА — 698; ВЖЕ ДРУГИЙ СНІГ — 699	

Наука, досліді

Зірка Гренджа-Донська: ПАВЛО КУКУРУЗА	700
Святослав Каравакський: ДОРОГОВКАЗ — ШЕВЧЕНКО	704
Михайло Присяжний: УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ	706
ПРЕЗИДІЯ КОНФЕРЕНЦІЇ	710
ПЕРЕЛІК ТЕМ ТА НАУКОВЦІВ	711
СЛОВО ДО УКРАЇНЦІВ	712
ЗВЕРНЕННЯ ДО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ	713
— ПРОМОВА МІНІСТРА ОСВІТИ БАВАРІЇ	717
Ігор Кічак: ЗАРАДИ ПРАВДИ	720

Спогади

Степан Лемко. 30 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ НА ЛЕМКІВЩИНІ	723
о. Михайло Гаврилів: ЗІРКА «ЧОРНОБИЛЬ» СВІТИТЬСЯ В НАС (Продовження, 4)	730

Огляди, рецензії

Д-р Роман Кудар: ПОЕЗІЯ — ЕМАНАЦІЯ ДІЙСНОСТІ	743
Володимир Жила: ГЛАВА І ПАТРІЯРХ	746
Теодор Мацьків: УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В НІМЕЦЬКИХ КНИГАХ	749
Теодор Мацьків: ЗА СПІВУЧАСТЬ СВІТСЬКИХ ІСТОРИКІВ У «ЗАПИСКАХ ЧСВВ»	750

З листів до Редакції

Микола Скеля-Студецький (м. Вінниця)	758
Іван Мірошниченко (м. Ізюм)	759
— ДО ВІДНОСИН МІЖ БІЛЬШОСТЯМИ І МЕНШОСТЯМИ В УКРАЇНІ	761
Петро Василенко (с. Мартова)	762
Б. К-т.	764
Григорій Куценко (Київ)	766
— ПОЕТИЧНА ЗБІРКА ІГОРЯ КАЛИНЦЯ	767

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

*Голова Проводу ОУН пані Слава Стецько
під час відкриття Конференції ОУН в Києві*

Конференція ОУН в Києві
Доповіді, постанови, матеріали

Микола ШАТИЛОВ

ЗАЛИШАЄМОСЯ НАЗАВЖДИ
 Нотатки з Конференції Українських Націоналістів

Дощ у Києві. Два дні дощ. Не теплий, не лагідний, але вже весняний. Добра, кажуть, прикмета, коли налаштувався в дорогу.

Волога задуха вагонів підземки. Мовчазних вагонів, де не почуєш анекдотів «про Льоню». Ані про того, ані про того. Зосереджені обличчя. Зосереджені в собі, бо, коли з темряви поїзд нагло влітає на дніпровські естакади, ні в кого зіниці не реагують на світло.

Людина зі змучено втомленим лицем інтелігента розгортає київську «Вечірку», вдивляється й сусід у газетні рядки. Водночас вони здивовано усміхаються: «... Конференція українських націоналістів», тема якої не залишає байдужим: «Український націоналізм — минуле, сучасне, майбутнє».

Обидва вони з минулого, в якому слова «український націоналіст» відмикали брами в'язниць. Звісно ж, із-зовні. З демократичної сучасности, в якій бути українським націоналістом вважалося непристойним. Вони здивовано усміхаються. Але я вірю, що обидва вони ще й з майбутнього, де український націоналізм сприйматиметься звично й буденно; вірю, що сміятимуться з анекдотів. Сміятимуться! Не сконали ж під московсько-большевицьким чоботом, бо націоналізм розчинено в їхній крові. У тій самій, в якій розчинено й козацький гумор.

А дощ же в Києві! Другий день дощ.

Жовто-блакитний і червоно-чорний стяги відбиваються в мокрому хідникові Володимирської. Не майорять легко і безтурботно, а колишуться із державною величчю, торкаючись державних стін старовинного палацу Центральної Ради.

Два березневі дні працювала Конференція Українських Націоналістів, і на вибореній ними українській землі назавше залишиться український націоналізм.

* * *

Вона сувора, стримана, неговірка. Природна гідність. Невимущена шляхетність і гостинність української селянки. Жодного натяку на те, щоб справити враження. Голос звучить рівно й сильно, Патос відсутній. Інтонації аскетичні.

Слава Стецько. Голова Проводу Організації Українських Націоналістів.

Проте ж — жінка! З непростою професійною відстороненістю спостерігаю, коли ж зрадить їй витримка. Не запевнятиму, але, здається, — коли заговорила вона про те, що українська свобода сплачена кров'ю тисяч і тисяч українських націоналістів. А далі — мужній спокій, зібраність. До останніх інтерв'ю. До останніх автографів.

Так, не існує подарованої свободи. А може, все ж таки існує? Може, праві українські демократи, які поіменували себе «свистю нації»? Може, з'явиться оце переконаний у власній значущості Іван Драч? Може, почую луна словесної стрілянини Вячеслава Чорновола (пригадавши вкотре, що бойовий постріл тихіший за холостий)? Агов, панове! Нікого. Не привітали. Не завітали.

Припускаю, що професійним національним демагогам важко було б обстоювати неправду перед втіленою правдою. А втілена вона в постатях і Михайла Зеленчука, і Петра Дужого, і Василя Кука. . . Й кожен міг би достоєнно пригадати, скільки його власної крові нуртує в жилах української свободи. Міг би, але не пригадає. Бо, коли йдеться про долю України, все особисте в українському націоналісті поринає в непам'ять. Тільки загаль, тільки народ, тільки нація!

Кремезний, сивоусий, бадьорий, заклопотаний — Друг Михайло. Пан Зеленчук. Голова Братства вояків УПА. Свідомо не уточнюю, що — «колишніх». Зеленчукові побратими й донині вояки. Вояк завойовує свободу й зневажає милість ворога. Українські націоналісти всотали дух лицарської честі, наче дим останньої цигарки в приреченому на загибель бункрі. Вони не збільшуватимуть потай за парламентами дверима (а будуть же в парламенті!) депутатські привілеї. Не пхатимуть в американські літаки, завантажені ліками для чорнобильських дітей, свої «мерседеси» (не матимуть і «запорожця»). Привілеями вони гребують, а пільги зневажають. Вони — зовсім нетрадиційні ветерани.

Вітальня за лаштунками. Друга Михайла хтось пригостив горіхами. Він розколосе їх міцною, зашкарублюю в каторжній праці долонею. Тож, коли перед залею він здіймає скалічену руку й кидає її на попітр, видається, що й трибуна лусне, як той горішок. Хорунжий УПА Михайло Зеленчук вимагає, щоб Президент, щоб Верховна Рада визнала Українську Повстанську Армію воюючою стороною, армією, яка захищала свій народ від загарбника й окупанта. Того ж вимагає і вся конференція. Тільки так. Ніякої реабілітації.

Оплески виникають на балконі, де переважає націоналістична молодь і куди вмить спрямовують камери меткі оператори. Витончений орнамент пляфонів, матовий ліхтар бані, за давнє зжовклий мармур. . . Знайомі, бачені колись інтер'єрні подробиці. Правильніше — не бачені, але знайомі. За одним із романів Юрія Смолича, взірцевого прислужника большевиків й зятятого борця з «українським буржуазним націоналізмом». Пам'ятаю, що в тій грубездній епопеї єдино інтер'єр відповідав історичній правді. Оббріхувати українську історію дозволяла не вона, не історія, а — її персонажі. Коли над тією самою залею здіймалася рука іншого

Михайла — Грушевського, — нікому не спадало на думку, що раз навпіл розчохнеться парламентська трибуна.

* * *

Доводилося вам бачити бойового генерала, ладного ось-ось заплакати? Я бачив. А зі мною — ще п'ятсот дев'яносто вісім учасників конференції. Генерал-майор Олександр Роль, напевно ж, не сподівався, що його прості слова, точні слова бойових донесень (коли їх складатимуть добірною українською мовою) викличуть вибухову реакцію емоцій. Він коротко і чітко доповів, що вважає за велику честь постати перед українськими націоналістами. Повстала зала. Тоді й пополотнів генерал, й очі йому заблищали так, наче вдарили світлом додаткові юпітери.

Він аналізував процес створення української армії. Він наголошував, що армія повинна бути не лише високопрофесійною, але й національною за духом. А йому заважали, влаштовуючи — ще й ще! — шалені овації. Він ніяковів, зовсім не по-генеральському посміхався. Олександр Роль першим вимовив історичні слова: офіційною ідеологією української армії повинна стати ідеологія націоналістична. Проводжали генерала стоячи.

За кілька хвилин я підійшов до його крісла й зрозумів, що диктофон не потрібен: вираз ошелешеного несподіванкою хлопчика ще зберігало генеральське обличчя. Пальці нівечили незапалену сигарету, і тютюн викришувався на парадний мундир. Адресу? — і майор, теж льотчик, випереджаючи генерала, взяв мій блокнот, вписавши твердо, каліграфічно: «Львів, в/ч 13709, генерал-майор Роль Олександр Федорович». Пальці майорові не тремтіли.

А перегодом, обмінявшись сигаретами — я йому празьку, а він мені львівську, — поговорили ми з Олександром Родем. Він — киянин. Навчання в школі сполучав із заняттями в аероклубі. Вступив до Чугуївського (нині — Харківське) вищого військового командного училища льотчиків, а закінчив — Чернігівське. За фахом — льотчик-винищувач. Служив на Уралі, в Сибіру, Білорусії. До останнього часу був військовим радником у В'єтнамі. Повернувшись на Україну, дістав призначення на посаду заступника начальника штабу повітряної армії, дисльованої на Львівщині.

На запитання, як йому вдалося не те що не забути, а й не засмітити української мови, генерал Олександр Роль відповів із притаманною йому лаконічністю: «Материнська мова!». Потім додав: «Хоч би де служив, а вдома балакав українською. А у В'єтнамі знаєте, хто зі мною був?» А був із українським генералом — Остап Вишня.

* * *

Дощем зустрічав Київ делегатів конференції, дощем і проводжав. Добра, кажуть, прикмета. Далека путь у кожного — Харків, Львів, Одеса, Тернопіль, Мюнхен, Лондон, Хмельницький, Донецьк, Париж, Нью-Йорк, Прага... Але спільний шлях — найдовший, нескінченний — шлях українського націоналізму.

Прощалися. «Слава Україні!» — «Героям слава!» А ще: «До зустрічі на конгресі!». На Конгресі українських націоналістів. Чекай на нас, Києве!

Київ, 28-29 березня, 1992.

Петро ДУЖИЙ

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ (конспективний нарис)

Історично склалося так, що протягом віків на широких просторах прославленої землі, що носить імення *Україна*, періоди квітучого розвитку чергувалися з роками занепаду. З давніх давен тут точилася безпощадна боротьба між діаметральними протилежностями: світлі сили добра й злагоди, суспільної справедливості, прогресу та високої гуманності чинили шалений опір темним силам зла, насильства й грабіжництва та дикого безкультур'я. Боротьба ця ведеться і до сьогоднішнього дня й немає вигляду на те, щоб закінчилася вона у недалекому майбутньому.

Погляньмо на сиву давнину: могутня Київська Русь і її єдино законна спадкоємниця — Галицько-Волинська держава, досягнувши вершин усебічного розвою, довгий час були заборомом європейської культури та цивілізації перед навалами кочівних орд. Але в результаті жорстоких війн з напасниками й бентежного внутрішнього сум'яття стрімкий політичний зліт почав пригасати, врешті ті держави були змушені припинити існування, настало важке лихоліття. Послабли, але не завмерли животворні сили наших предків.

Без сторонньої допомоги й сприяння, самотужки створена своєрідна демократична *республіка* — Запорозька Січ, а згодом до життя покликана Гетьманська Україна — держава з рисами республіканського правління, — становлять і в світовій історії унікальне явище. І вони, ті козацькі держави — найвимовніший доказ української неослабної життєздатності.

І втім на Україну нахлинуло нове, не менше від попередніх за виявом жорстокости, лихо, наслідки якого згубною загрозою нависли над українським народом. Лихо це — *московський імперіалізм* — несусвітнє потворище, що силкувалося перевтілитися то в «третій Рим», то в «захисника слов'янства та православ'я», то в «месію народів», то — врешті-решт — в «авангард світового пролетаріату й будівника комуністичного раю на землі».

Російська імперія міняла маски, причепурювалась привабливими епітетами, проте її звирина суть не мінялася ніколи.

І в насі, надіями й тривогами сповнені дні російський імперіалізм, осуджуючи большевицьку кровожадність, перефарбовується в інший колір.

Не вникаючи глибоко в суть справи і ставлячи в основу не українську державну самостійність, а демократію, багато хто шукає співзвучності з російськими «демократами» й не помічає, що ті нашвидкуруч спечені «демократи» всіх зусиль докладають, щоб за всяку ціну зберегти цілість російської імперії. Великодержавницький шал і далі продовжує бути дороговказом не лише для відкритих московських шовіністів, але й для тих, що за «демократичним фасадом» отаборились.

Правду кажучи, і в Росії демократичні ідеї не погасли, але справжніми демократами годиться називати *лише* тих, що за кожним *народом* визнають *право* відірватись від імперського «монстра» і самому рішати свої політичні, економічні та культурні питання у межах власної державної самостійності.

І тут сама собою напрашується аналогія: рівно 75 років тому в Києві, в березні 1917 року, утворився перший український парламент — Центральна Рада, в склад якої увійшли в переважачій більшості політичні діячі соціалістичних переконань. Невелика кількість українських націоналістів-самостійників, очолена Миколою Міхновським, губилася між соціалістами. На превелике лихо, не *самостійну* українську державність виносили соціалістичні ентузіясти на найвищий п'єдесталь, а теорію соціалізму, сподіваючись, що соціалізм буде тим вимірним помостом, на якому зйдуться соціалістичні діячі інших народів, а в першу чергу — російські, і вони разом з українськими соціалістами полюбовно вирішуватимуть усі спірні питання.

А тим часом, учинивши насильницький жовтневий переворот у Петрограді, соціал-демократ Ульянов-Ленін кинувся рятувати російську імперію. Не соціалізм ставив він тоді на перше місце, а імперію, добре здаючи собі ще справу і з того, що без України російська імперія повновартісною бути не може. Большевицьким ватажкам і на думку не приходило відстоювати мир. Коли наші соціалісти ще в середині січня 1918 р. пасивно ставились до організації власного війська, «вождь світового пролетаріату» запопадливо гуртував збройні ватаги, не гребуючи залучати туди й учорашніх цареславців, і шляхом brutального насильництва, проливаючи ріки крові ні в чому неповинних громадян, відбудовував стократ гіршу за попередню, цим разом «червону тюрму народів».

Навчені гірким досвідом, змагаючись за виживання народу та прагнучи своїм нацядкам у спадок передати не кайдани, а сонячну свободу — наші сучасники і не сміють, і не мають права ані соціалістичну дурійку, ані московське демократичне словоблуддя виносити на вівтар непогіршеності й життєвої конечності.

Як головну аксіому, як альфу й омегу нашого буття, українські націоналісти визнають єдину Правду і нею укріплюють Національну Віру: найвищою, неоціненною та вічною суспільною вартістю є і повік залишиться *українська нація*, а *єдиним* гарантом не тільки її розбудови й процвітання, а навіть самого існування — є *Українська Самостійна Соборна Держава*.

Ця Правда є *основною* засадою українського націоналізму, який

і як ідеологічна побудова, і як *суспільно-політичний рух* — є життєдайним витвором української нації, з неї народжений і беззастережно служити їй покликаний.

Відкриті вороги й противники українського націоналізму, намагаючись під цю правду підкопатися, щоб послабити його основу, безпідставно та зловмисно присвоювали йому штучно придумані характеристики. На жаль, інколи необачність у визначенні українського націоналізму допускали й деякі наші політологи та наукові дослідники.

Український націоналізм — ясно визначене явище і таких етикеток, як «народно-демократичний» чи «тоталітарний», не потребує, оскільки суть українського націоналізму характеризує його внутрішній зміст. Український націоналізм критично сприймає такі чи інші визначення, не дивлячись на те, чи походять вони від ворогів, а чи від тих, які, нібито змагаючи до об'єктивного судження, відхиляються від розуміння реальної дійсності.

Взяти б на увагу такий факт: загально відомо, що члени Організації Українських Націоналістів з-під стягу Степана Бандери, що став *символом* національно-визвольної боротьби, були ініціаторами й головними організаторами *всеукраїнських* збройних сил — Української Повстанської Армії, п'ятдесятиріччя якої Україна відзначає в цьому році. Частина вищого командного складу, а також середнього, і переважаюча більшість стрілецтва не були членами організаційних клітин, але *всі* вони були українськими патріотами, борцями за українську державну самостійність, тобто у найширшому розумінні були *націоналістами* за переконаннями. Власною кров'ю писали вони героїчні сторінки історії України. Спитати б ярликотворців: який націоналізм — чи «демократичний», чи «інтегрально-тоталітарний» — визнавали вони, коли життя за Україну покладали?

Російський імперіялізм і український націоналізм — два антиподи. Тимто російські імперіялісти не гребують нічим і, як правило, вдаються до безсоромної брехні. В своїх опусах і засобах гідкої дезінформації вони силкуються прирівнювати український націоналістичний рух до нацизму, що виник в Італії під назвою фашизму, а в Німеччині — гітлерівського націонал-соціалізму. Безпідставність такої видумки очевидна: і фашизм, і націонал-соціалізм появилися на ґрунті *існуючих* держав. І фашисти, і націонал-соціалісти за державну самостійність не боролися. Всі свої зусилля нацисти спрямовували на загарбування чужих територій, на уярмлення волелюбних народів, а це значить, що за цілеспрямованням і за методами стосовно досягнення своїх устремлінь нацисти, як дві краплі води, були подібні до своїх побратимів — комуно-большевицьких ватажків.

Різноманітні імперіялісти на певному етапі знаходять співзвучність у поглядах і гармонійну координацію у вчинках. Так сталося в серпні 1939 року, коли Сталін побратався з Гітлером. Співпраця нацистів з комуністами — факт історичний, а це значить, що і словотвір «комуно-фашизм» знаходить своє виправдання.

Українські націоналісти дали правильну оцінку обидвом імперіялізмам і спрямували вістря боротьби проти них.

Український націоналізм — це та могутня сила, яка ніколи не схилалася і ніколи не схилиться перед ворогами українського народу.

Український націоналізм ніколи не поступиться своїми принципами, ніколи не припинятиме боротьби за відновлення української держави, за її укріплення, побудову і процвітання. Дарма зловмисники пошепки, або і впівголосом, висловлюються, мовляв, націоналізм — пережиток, він, нібито, відограє свою роль і пора йому сходити з політичної сцени, що вигідне в першу чергу носіям російської імперської зажерливості. Адже й у найважчі часи, коли над українським народом нависала смертельна загроза, коли з політичної арени зійшли всі українські партії — український націоналізм не тільки вистояв, але й вів боротьбу проти окупантів. На жертвник української нації поклали свої життя десятки тисяч найкращих синів і дочок України — українських націоналістів-героїв, а між ними найвидатніші керманічі українського націоналістичного руху: Євген Коновалець, Роман Шухевич, Степан Бандера... Все своє свідоме життя, увесь невтомний труд, всі найкращі помисли віддали Україні видатні сподвижники націоналістичної думки: Зенон Коссак, Степан Ленкавський, Ярослав Стецько...

Наймогутнішою силою українського народу, що і в минулому, і під сучасну хвилю захищала і захищає українські національні інтереси, обороняючи Україну від ворогів, надихаючи народ новими прогресивними ідеями — був і є український націоналізм.

Українські націоналістичні ідеї знаходять живий відзвук серед найширших народніх мас України. Когорти націоналістичних поборників ростуть, а це доводить імперіялістичних акул до гістеричного шалу.

Вдаючись до несусвітніх видумок та інсинуацій, вороги України з усіх сил намагаються український націоналізм очорнити, понизити, представити його як реакційне явище. Починаючи з опослювання самого терміну — націоналізм, вони заперечують його конструктивну, а навіть патріотично-виховну силу.

Вороги пов'язують появлення націоналізму з певним вузьким регіоном, а навіть із трансплантаванням його із неукраїнських теренів.

Український націоналізм виник з надр української нації, найтісніше з нею пов'язаний, має свою історію і в процесі свого розвитку став явищем багатограним.

Звернімося до джерел сучасного українського націоналізму, до його вихідної позиції.

В той час, коли за старанням імперських сил Росії Україну перетворено в колонію і навіть закріплено за нею гидотну кличку Малоросія, коли, здавалось, наша Батьківщина залишилась живою лише в піснях і звичаях, Провидіння послало нам Спасенного Мужа — Тараса Шевченка, Апостола нової Національної Віри. Світосприймання Шевченка, з'ясоване в його літературній творчості, стало основою *суто української ідеології*.

В «Посланії», написаному під кінець 1845 року, поет дає чи не

найвлучніше визначення *нації* найкоротшими словами: «і мертві, і живі, і ненароджені». В цьому вислові зазначається, що нація не є укладеним у нетривалий відтинок часу явищем, не випадком, не розпливчастістю, врешті, що вона і не етнографічна маса, здатна раніше чи пізніше розплистися у бурунах чужого моря. Нація — за територіальним розміщенням, культурою і традицією, а передовсім за усвідомленням, розумінням і відчуттям своєї окремішності та за непохитним бажанням до повного самовияву — є органічно спаяною спільнотою. Вона коріниться у глибокому минулому, з надр віків черпає свої духові сили, вона житиме і в «ненароджених», що окрилюватимуться високими ідеями попередніх поколінь і примножуватимуть успадковане новими цінностями.

Шевченко наголошував і на тому, що «в своїй хаті свою правду, і сила, і воля», а це значить, що правда лише в своїй хаті-державі, що держава найпотрібніша. Вона єдиний гарант нації. Шевченкові визначення нації та держави стали вихідним заложенням і ідейною *опорою* українського націоналізму. Ці Шевченкові аксіоми — незаперечні і святі для кожного українця — сприймаються і будуть сприйматися українськими націоналістами так, як сприймаються євангельські правди віруючими християнами.

Апостольські слова Тараса Шевченка, посіяні на здоровому ґрунті, дали здорові й багаті сходи. Сто років тому, в тридцять річницю смерті Кобзаря, влітку 1891 року, група молодих українців, що осуджувала середовища льояльних до московського окупаційного режиму «малоросіян», а також критикувала аполітичних «українофілів», оснувала Братство Тарасівців, ідейним надхненником якого був тоді ще студент, а пізніше відомий як видатний політичний діяч *Микола Міхновський*. Це була перша, в сьогоденнньому розумінні, націоналістична організація. Двома роками пізніше у львівському органі «Правда» опубліковано ідейно-політичні настанови Братства, які рішуче відкидали і ліберальне, і кволе у своїх виявах українське культурництво, і федералістичну концепцію Михайла Драгоманова, що в основу клала не самостійність, а «демократизацію Росії».

Програмові засади Братства — аргументовані й виважені, а своєю ясною, безапеляційною та коректною постановкою справи не втрачають ваги і в наші дні. В політичному «Вірую» Братства написано: «Ми, що . . . бажаємо усій людськості . . . добра і широкої волі, повинні бути *націоналами* (тобто — націоналістами), бо того вимагає від нас моральне почуття наше». «Ми повинні віддати усі сили свої на те, щоб *визволити* націю від гніту. . . » «Ми . . . змагаємось проти усякого деспотизму або опікунства над яким би се не було народом . . . народи в російській державі не можуть (жити) разом . . . ми працюватимемо в такому напрямі, щоб він сприяв розбити російські кайдани й визволити усі народи з-під гнітучого їх деспотизму і централізму».

Проголошені Братством Тарасівців ідеї не погасли, незважаючи на те, що в 1893 році московською поліцією воно було розгромлене.

Критичну позицію щодо проголошених у програмі Тарасівців

ідей зайняв Михайло Драгоманов — речник спільности українсько-російських інтересів. Проте українська самостійницька думка не затьмарилась, а навпаки — знайшла нових популяризаторів. Одним з них був Юліян Бачинський — автор опублікованого у Львові в 1895 році твору «Україна ірредента», головна теза якого гранично ясна: «Політична самостійність України — то *кондіцію sine qua non*, тобто передумова, без якої не може бути її економічного і культурного розвитку, умова — взагалі! — можливости її існування».

П'ять років пізніше (в 1900 році у Львові) студентське віче винесло запропоновану пізніше широко знаним політичним діячем, а тоді ще студентом, Лонгином Цегельським, близьким знайомим і однодумцем Миколою Міхновського, резолюцію-маніфест, в якому заявляється: «Зваживши, що тільки самостійна національна держава є єдиною формою, в якій можливий правильний розвій, (українська молодь) признає і заявляє, що здвигнення самостійної української держави в етнографічних границях є неперемінним і конечним».

На особливу увагу заслуговує ставлення до української державности «титана думки і праці» Івана Франка, що деякий час поважно прислухався до поширюваних Драгомановим політичних думок, та — нарешті — розійшовся з ним у поглядах і став його опонентом.

Під кінець 1900 року в «Літературно-Науковому Віснику» Іван Франко помістив статтю «Поза межами можливого», в якій заявляє: «Все, що йде поза рами нації, — це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами хотіли би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами прикрити своє *духове відчуження від рідної нації*. . . Може бути, що колись надійде пора консолідування якихось вольних міжнародніх союзів для досягнення вищих міжнародніх цілей. Але це може статися аж тоді, коли всі *національні* змагання будуть сповнені і коли національні кривди та поневолення відійдуть у сферу історичних споминів».

Іван Франко чи не перший підкреслює, що в ідеалі національно-державної самостійности вміщуються не лише ідеали політичної волі, але й ідеали *соціальної справедливости*. Він особливо підкреслює те, що «економічне питання» при справі політичної самостійности треба класти як *вихідну* точку. . .» Франкову думку обґрунтовували пізніше чільні націоналістичні теоретики — Ярослав Стецько та інші.

Хіба ж тепер в Україні, яка має покищо *лише декларативну* державну самостійність, економічні питання і їх правильна розв'язка не в ряді найважливіших?

Нав'язуючи до сьогочасного положення в Україні, констатується той незаперечний факт, що *короткохвилюво* і мітингова еuforia будила народні маси з летаргічного сну, але це вже давно минулий етап, бо еuforiaю державно-політичні та соціально-економічні питання вирішити неможливо.

Хто не тільки проголошуватиме думку, що за умов повної української державної самостійности, при зусиллях усіх народних верств

протягом кількох років Україну можна вивести з економічної кризи й поставити її у ряд економічно розвинених країн, але й *практично* проводитиме той важливий задум у життя — той здо-буде і признання народу, і перемогу.

Недарма ж російські імперіялісти докладають усіх сил, щоб ставити колоди українській державі на шляху укріплення її економічного потенціалу. Рятівники імперії, що силкуються загнати український народ у нове колоніальне рабство, і в сфері економіки застосовують свої деструктивні заходи.

Характерна особливість українського націоналізму, яка відрізняє його від інших ідеологічних структур і суспільно-політичних утворів, — це *багатогранність*. Якщо боротьбу за політичну волю в умовах державної самостійності вважати *першою* і найголовнішою гранню, то соціальне визволення і боротьба за нього, та й загалом сама правильна постановка економічно-соціального питання є не менш важливою гранею українського націоналізму. Обидві ці грані — політична і соціально-економічна — однаково життєдіяльні, вони виступають поряд і сплітаються в одну органічну цілість. Зародок першої грані коріниться у пророчому, безапеляційному й логічно виваженому вислові Шевченка: «в своїй хаті своя правда...», а зародок другої — в науковому трактаті Франка «Поза межами можливого». Геніяльні думки Шевченка і Франка — могутні і незнищенні *опори* українського націоналізму.

Велика і непоборна сила українського націоналізму утверджується у *спадкоємності* самостійно-державницьких ідей. Спадкоємність — одна із специфічних ознак і становить одну із граней українського націоналізму. Ні один суспільно-політичний рух не повинен і називатися *націоналістичним*, якщо він не признає спадкоємності ідей, або нехтує спадкоємністю, або ж свою появу датує за власними вподобаннями і від неї бере свій відлік.

Окрилені Шевченковим «Заповітом» і іншими безмежною любов'ю до Вітчизни сповненими творами, а також одушевлені художніми, науковими і публіцистичними творами Франка та Лесі Українки, українські патріоти на схилку XIX та на початку XX сторіч почали організовувати перші українські націоналістичні клітини. Ідейне спрямування, започатковане на Наддніпрянщині Миколою Міхновським, а в Галичині — Бачинським, Цегельським і іншими поборниками Самостійної України, лягло в основу таких організованих структур, як Революційна Українська Партія (РУП), що появилася за стараннями членів колишнього Братства Тарасівців; Українська Соціалістична Партія (УСП), яка одверто закликала до боротьби за усамостійнення України від Росії; врешті, Українська Народня Партія (УНП), що носила соборницький характер, а в 1904 році утворила перший бойовий загін під назвою «Оборона України»; і, накінець, утворене в 1912 році групою київських студентів націоналістичних поглядів «Братство Самостійників», предвісником якого була таємна студентська організація, покликана до життя ще 1899 року, що називалась «Молода Україна».

В той час, коли на Українських Землях під російською окупа-

цією почали появлятися і розгортати політичну працю перші клітини державницького спрямування, в 1899 році за стараннями Юліана Романчука, Івана Франка і Михайла Грушевського покликано до життя Національно-демократичну Партію у Львові, яка наступного року в своїй декларації стверджувала: «Нашим ідеалом повинна бути незалежна Русь-Україна, в якій би всі частини нашої нації об'єдналися в одну новочасну культурну державу».

В перших десятиліттях ХХ сторіччя активізація українського політичного життя відчутно позначається. Та й загалом останнє чвертьстоліття перед Першою світовою війною можна б назвати періодом непослабленого шукання виходу з катастрофічного положення української нації.

З огляду на те, що умови розвитку суспільно-політичної активності під Австрією були кращі, ніж під російською займанщиною, дехто з політичних діячів переїжджав до Галичини. До таких належав і Дмитро Донцов, який, незважаючи на те, що протягом тривалого часу був активним соціал-демократом, перейшов на націоналістичні позиції. Будучи послідовним і непримиреним ворогом російського імперіалізму, Донцов мав вплив на формування політичної думки, хоча членом Організації Українських Націоналістів, основаної в 1929 році, ніколи не був і ідеологом ОУН не рахувався.

В процесі розвитку української націоналістичної думки в Україні гідним уваги є реферат Д. Донцова «Сучасне політичне положення нації і наші завдання», виголошений на Другім всесудентським з'їзді 1913 року у Львові. Донцов писав: «Росія взагалі не лишила нам свободи вибору. Вона поставила перед нами дилему: або цілковита національна смерть, або безпощадна боротьба», а тому «актуальним є гасло *відірвання від Росії, зрвання злуки з нею*, — політичний сепаратизм».

У вищеназваній праці Донцов, беручи до уваги можливість збройного конфлікту між Австрією і Росією, передбачав, що для української визвольної політики створюються нові сприятливі перспективи. Він схилився до концепції: об'єднати українські землі як окремий коронний край у межах австрійської імперії. Малося на увазі перехід українських земель з-під Росії під скіпетр австро-угорських монархів. Донцов писав: «Пробудження неісторичних націй (а зокібна української) викликає для українців потребу *нової політичної гравітації*». І конкретизував: «Чинний уділ в австро-російським конфлікті по стороні Австрії в цілях реалізації програми сепаратизму — ось має бути гасло нинішнього дня». Отже, орієнтація на чужі сили, а, можливо, і щось більше, як політична орієнтація. . .

Українські націоналісти, зокрема Організація Українських Націоналістів з-під стягу Степана Бандери, розраховували на власні сили, категорично відкидаючи всілякі політичні орієнтації.

Наскільки ОУН відійшла від будь-яких розрахунків орієнтуватися на чужі сили, тобто відкидаючи донцовську концепцію, відображено в Політичних постановах Великих Зборів ОУН. У Постановах Великого Збору ОУН (Другого), що відбувся в Кракові у

квітні 1941 року, написано: «Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу, за визволення поневолених Москвою народів Східної Європи й Азії, за повний справедливий лад на руїнах московської імперії ССРСР. Організація Українських Націоналістів продовжуватиме всіма силами революційну боротьбу за визволення українського народу без огляду на всі територіально-політичні зміни, які зайшли б на терені Східної Європи».

Організація Українських Націоналістів відкидала й відкидатиме будь-які політичні орієнтації. Ця прямолінійна позиція залишається непорушною та дійсною на всі часи.

В розвитку націоналістичної думки ОУН ясно визначила своє ставлення до імперіялізму й імперіялістів. З'ясовано це в програмових постановах III (Надзвичайного) Великого Збору ОУН, що відбувся в серпні 1943 року на Тернопільщині: «ОУН бореться проти імперіялістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому ОУН бореться проти ССРСР і проти німецької 'Нової Європи'».

Український націоналізм — це національно-визвольний рух, який бореться за Українську Самостійну Соборну Державу, за її всебічний розвиток й укріплення, за те, «щоб кожна нація жила *вільним* життям... Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах — це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національних і соціальних питань...»

«Організація Українських Націоналістів проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіялістичні цілі, брав під охорону чи під опіку інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст».

«В Українській державі, — підкреслюється в постановах ОУН, — влада вважатиме за найвищий свій обов'язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолення країн і пригноблення народів у своїй державі, народня влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народня влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу».

Організація Українських Націоналістів уважала і уважає, що справа української державности — це справа всього народу. В постановах ОУН зазначено: «Тільки одностайною боротьбою український народ здобуде (і укріпить) Українську Самостійну Соборну Державу. Тому нашим завданням є залучити якнайширші народні маси до плянкової активної боротьби.»

Організація Українських Націоналістів визнає, що життя ставить нові й нові вимоги перед усіма: робітниками, селянами, інтелігенцією. Що ж стосується людей розумової праці — вчених, інженерів, учителів, письменників, працівників усіх сфер духового життя — треба, щоб за їх стараннями проходив процес духового

відродження народу, щоб викорінювати всі ті негативні явища, які насаджував і прищиплював окупаційний режим. Лише шлях духового відродження веде до щастя й перемоги. Український націоналізм ніколи не дозволить укорінюватися таким деструктивним явищам, як політичний догматизм, монопартійність, вожизм, топтання загальнолюдських прав тощо.

Подавши конспективний нарис розвитку націоналістичної думки в Україні, наприкінці хочеться кількома словами з'ясувати ще одну особливу грань українського організованого націоналістичного руху, а це *виховання* його учасників, а зокрема виховання юнацтва і молоді.

Виховання на ідейних засадах українського націоналізму гартувало й укріплювало борців за волю України, за її державну самостійність. Виховання великою мірою вплинуло на жертовність і героїзм командирів і стрільців Української Повстанської Армії, проявлені в роки збройної боротьби проти окупантів.

«У вихованні кується наша *перемога*», — проголошували поборники українських самостійницьких ідей.

Виховані в душі патріотизму, ненавистю і безоглядною боротьбою приймаючи ворогів української нації, проте завжди *вище* за ненависть ставлячи безмежну *любов* до Матері-України — українські націоналісти не припинять боротьби за Україну, за народ, за укріплення Української Самостійної Соборної Держави.

Слава Україні!

Омелян КУШПЕТА

ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНУ РИНКОВУ ЕКОНОМІКУ ДО ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Зрозуміло, що ОУН, головною ціллю якої було здобуття Української Самостійної Соборної Держави, центральню ставила розроблення стратегії й тактики визвольної боротьби. Все ж таки ОУН не оминала проблем державного будівництва, а в тому й організації економічного життя Української Держави.

Вже на Першому Великому Зборі ОУН, що відбувся в днях з 28 січня по 2 лютого 1929 року, устійнено вступні тези економічної системи Української Держави й зформульовано заложення аграрної, промислової, торговельної й фінансової політики. Поставивши за ціль «збільшення народного майна та забезпечення матеріального благобуту населення», ОУН уважала, що народне господарство мало бути «побудоване на основі співпраці держави, кооперації та приватного капіталу» при рівночасному забезпеченні «вільної конкуренції та приватної ініціативи». Податки пляновано оперти «на засаді єдиного, рівномірного, поступового і безпосереднього податку при залишенні обмеженої кількості посередніх

податків». А Емісійний Банк України мав бути «установою найбільш незалежною від суто політичних чинників»¹.

На тодішній час програма ОУН була прогресивна. З букви та духу дотичних постанов стає ясно, що ОУН виходила з індивідуальної, кооперативної і спілкової власності і з ринкової економіки, але не виключала інтервенції держави в економічні справи, якщо цього вимагає добробут народу. А факт, що Перший Великий Збір ОУН отримав економічну і соціальну політику в єдині «соціально-економічні постанови», свідчить, що ОУН вже тоді визнала принципово взаємозв'язок між соціальною й економічною проблематикою та вважала, що держава повинна дбати не лише про економічний розвиток, але й про соціальну справедливість, а зокрема про соціальне забезпечення громадян.

З ретроспективи можна ствердити, що ОУН ніколи не відкинула в засаді основ накресленої своїм Першим Великим Збором економічної моделі, а лише, як це виходить з постанови Другої Конференції ОУН в квітні 1942 року, уточнила, що в протипагу «всіх імперіалістичних господарських систем: капіталістичної, московсько-комуністичної, тоталітарної, національно-соціалістичної», творитиме «власні форми господарського життя, які дадуть повні можливості для розвитку суспільної й приватної ініціативи, для будування кооперації різних форм і промислово-торговельних спілок»².

Другий Великий Збір ОУН в квітні 1941 року виразно визнав відповідальність держави за «організацію цілого господарського й суспільного життя», конкретизував усі форми власності народного майна й засобів виробництва і підкреслив конечність «пов'язання в цілому житті вільної творчої ініціативи праці і власності громадян — ініціативою, власністю, організованістю і контролею держави — в одну нерозривну цілість»³. Програмові постанови Третього (Надзвичайного) Великого Збору ОУН в 1943 році з ухваленнями уточненнями і доповненнями Конференцією ОУН в червні 1950 року в свою чергу ні в чому принципово не відбігають від постанов попереднього Збору. В них лише слушно наголошено, що ОУН, в лавах якої є селяни, робітники й інтелігенти, бореться не лише за національне, але й за «соціальне визволення, за демократичний державний порядок та справедливий соціальний лад»⁴ і докладніше розроблено засади побудови цього ладу. Заповідаючи «цілковите знищення большевицької експлуататорсько-кріпацької колгоспної системи», Великий Збір рівночасно виповівся «проти повороту до поміщицько-капіталістичної системи». В питанні організації великої промисловости, торгівлі, транспорту й банкової системи надано більшого значення національно-державній власності⁵.

1. «ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929-1955». Видання ЗЧ ОУН, 1955, стор. 7-12.

2. Там же, стор. 6.

3. Там же, стор. 28-29.

4. Там же, стор. 108.

5. Там же, стор. 8-113.

На окрему увагу заслуговують постанови Четвертого Великого Збору ОУН в 1968 році щодо економічної системи і економічної політики в Самостійній Україні. Це тим більше, що ці постанови є складовою частиною прийнятої унікальної всеосяжної концепції Української Держави та її організації.

Як відомо, в тому часі вже було цілком ясно, що советська господарська система не до зреформування, а тільки до цілковитого відкинення. Це доказав був провал спроб засадничої реорганізації цієї адміністративно-командної системи Хрущовим в 1957 році, а Брежневим в 1965 році. Не тільки, що не вдалося КПРС «усамостійнити економічно» підприємства, але теж чимраз більше давалися взнаки відчуження працюючих мас і корупція. Тому з принципових причин і з аналізу советської дійсности Збір постановив будувати організацію народного господарства на: а) умасовленні приватної власности на засоби продукції, забезпечивши за державою «власність на такі засоби виробництва і складники народного господарства, які мають загальнонаціональне значення і удержавлення яких виправдалося досвідом»; б) усуненні «виключної монополії держави в економічному житті» і розвиненні «особистої ініціативи і підприємливости»; в) встановленні ринкових відносин, які мають бути основним регулятором у господарському житті, «а не єдиний центральний плян і єдине центральне управління народним господарством»⁶.

За основні засади економічної політики прийнято: «1. Приватно-індивідуальна, кооперативна, громадська і державна власність на засоби виробництва. 2. Приватна ініціатива і право на зиск, але без визиску людини державою чи людиною. 3. Регулювання капіталовкладень у важливіші сектори народного господарства і недопускання надмірної акумуляції капіталів і засобів продукції в одних руках та творення трестів і картелів. 4. Гармонійна співпраця всіх продукційних верств, як заперечення принципу клясової боротьби. 5. Суцільна деколективізація сільського господарства і встановлення приватної власности на землю. 6. Співвласництво робітництва і технічного персоналу на означені, досі удержавлені, засоби виробництва та творення нових підприємств на засаді спеціальних акцій (паїв). 7. Відокремлення професійних спілок від держави і забезпечення за робітництвом права на страйк у рамках, передбачених законом. 8. Інтенсивні торговельні взаємини з закордоном. 9. Державна контроля банкової і кредитної системи. 10. Податкова політика, побіч бюджетної функції, матиме завдання регулювати розподіл національного прибутку (доходу — О. К.), а тим самим елімінувати визиск. 11. Про чужинецькі інвестиції рішатиме центральний уряд»⁷.

В дусі цих засад розроблено адекватні програми для: сільського господарства, промисловости, використання підземних багатств, лісів і води, транспорту, торгівлі і фінансів⁸.

6. «Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН)». Перший том «Постанови». Видання ОУН, 1969, стор. 154 і 155.

7. Там же, стор. 155 і 156.

8. Там же, стор. 156-160.

На наступних трьох Великих Зборах ОУН — в 1974, 1981 і 1987 роках — не розроблювано економічної концепції, бо — як слушно вказав у програмовій промові на П'ятому Великому Зборі ОУН Ярослав Стецько — позиції Четвертого Великого Збору ОУН настільки правильні, що залишилося лише «завдання [їх] зглибити, доповнити, уточнити, а не виправляти»⁹. Цю вказівку прийшлося здійснювати делегатам ОУН з України й діаспори на Восьмому Надзвичайному Великому Зборі ОУН в липні 1991 року, якраз у той час, коли розвал останньої європейської імперії — СРСР — був неминучий. І це зроблено так, як постулював Шостий Великий Збір ОУН в 1981 році. В постановах Восьмого Надзвичайного Збору ОУН в ділянці соціально-економічних питань висунуто основні принципи деколонізації економіки України, а одночасно окреслено, як повинна виглядати «вільна економіка у вільній Україні»¹⁰. Крім цього, устійнено засади реконструкції успадкованої Незалежною Україною комуністичної економічної системи і детально розроблено конкретний план щодо негайних потрібних заходів задля переборення сучасної економічної кризи, всецілого оздоровлення економіки і покращання життєвих умов українського народу.

Хоч події розвиваються стрімголов, та названі постанови в цілості осталися актуальними і як такі можуть стати ключовими причинами для розв'язки економічних проблем державного будівництва. Тут звертаємо увагу тільки на дві справи.

По-перше. Головною причиною того, що Україна увійшла в затяжну і небезпечну економічну кризу, є факт, що її народне господарство було і в дійсності ще під сучасну пору є інтегральною частиною єдиного економічного комплексу бувшого СРСР, а тому мусіло функціонувати в імперіяльно-колоніальній командно-адміністративній системі. Тому логічно насувається висновок, що Україна потребує незалежної економічної системи у власному просторі, чи виразніше — на базі економічної самостійності. Розуміється, що економічна самостійність не тотожна автархії, а «навпаки — є передумовою корисного міжнародного розподілу праці й інтеграції українського народного господарства в світову економіку»¹¹. А такою економічною системою ОУН вважає соціальну ринкову економіку, яка є знаменитою альтернативою до збанкрутілої советської системи.

По-друге. Найважливішим інструментом реалізації незалежної господарської системи є впровадження української валюти й оздоровлення грошової системи, як теж — державних фінансів. Лише тоді можна буде усамостійнити економіку й порвати шкідливі дотеперішні пов'язання з імперіяльно-колоніальним московським моделем та покласти край гіперінфляції, яка обезцінює і нівечить

9. «П'ятий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й постанови». Видання ОУН, 1975, стор. 54 і 55.

10. «Шостий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали і постанови». Видання ОУН, 1984, стор. 146 і 147.

11. Цитата з «Постанови VIII НВЗ ОУН в ділянці соціально-економічних питань», частина I, точка 6.

зароблені важким трудом і заощаджені гроші народу, доводить ветеранів, пенсіонерів, студентів і безробітних до крайньої нужди і взагалі підриває купівельну здатність гроша.

Можна уболівати, а навіть гостро критикувати теперішню владу України за те, що вона не зуміла дотепер вжити адекватних заходів щодо негайного впровадження окремої української валюти. Але доцільніше зупинитися над питанням: що далі?

Уважаємо, що насамперед треба рівночасно розв'язати дві пекучі й невідкладні справи, а то: перебудову банкової і кредитової системи і впровадження власної валюти — гривні.

В ринковій економіці, на яку треба якнайскорше переходити, мусять бути строго розділені функції між Національним Банком України і загальними комерційними банками.

Національний Банк України повинен стати виключно емісійним банком і банком банків. Це означає, що він не може бути залежним від уряду і не сміє сповняти жодних комерційних функцій. Він лише емітує гроші, сповняє касові функції державного скарбу, уділяє кредити для загальних (комерційних) банків і відповідає за грошову (монетарну) політику. Він, отже, стежить за цим, щоб була забезпечена стабільність гривні, тобто її купівельної здатності. Він не уділяє кредитів ані громадянам, ані іншим економічним суб'єктам, за винятком, як вже було підкреслено, загальних банків.

Загальні (комерційні) банки мусять бути, в принципі, приватні і самостійні. Вони уділяють кредити всіх форм приватним особам, підприємствам, інституціям і т. п. Якщо в перехідний час будуть ще часово існувати деякі державні комерційні банки, то вони мусять бути усамостійнені у формі акційних спілок і працювати на госпрозрахунку, а держава не може нести жодної відповідальності за їх діяльність.

Чим довше зволікається впровадження українських грошей, тим більше погіршується економічна ситуація і ускладнюється оздоровлення грошової системи. Тому, хоч треба погодитися з пропозицією Л. Танюка й О. Сугоняка про «будівництво національної матеріальної бази друку цінних паперів»¹², то з огляду на дуже наглу потребу національних грошей треба буде друкувати перші банкноти в солідних закордонних фірмах, і одночасно в кількох, щоб одразу мати потрібну кількість банкнотів.

Тут ще не можна не додати, що поки не буде власної валюти, виникатимуть щораз додаткові труднощі, як це сталося у висліді економічної реформи Єльцина. Україна, належачи до єдиного ринкового простору з єдиною валютою — карбованцем, змушена була піти неприготованою на шоківу лібералізацію цін з усіма негативними наслідками цього.

І врешті, як кажуть англійці, — last but not least, без власних

12. Пропозиції Голові Верховної Ради України І. С. Плющу. «Про першочергові заходи щодо підготовки економічної реформи». «Бюлетень УЦІС», V-10/92, стор. 3.

грошей не можна буде здійснити пекучих і вирішальних завдань, які стоять перед українською владою, а саме:

- а) матеріальна відбудова виробництва і споживання;
- б) фінансова відбудова: санація грошової системи, узгодження бюджетів держави, областей, районів, міст і сіл, як теж платничого балансу;
- в) суспільна відбудова: забезпечення якнайбільшого zatrudнення працездатного населення і справедливих доходів усіх громадян України.

Самозрозуміло, що фінансова відбудова є найважливішою проблемою і головною умовою для здійснення двох інших цілей — «а» і «в». При тому на першому місці стоїть санація (чистка) грошової системи, адже без цього не можна оздоровити державні фінанси й досягнути рівновагу в платничому балансі¹³.

Грошова система в Україні не є здорова. Завеликою є суспільна кількість грошей, яка виникла через вимушену ощадливість, бо на ринку була і є постійна нестача споживчих товарів. Крім цього, в Україні скуповують товари поляки і мешканці сусідніх республік бувшого СРСР.

Щоб оздоровити українську грошову систему, треба позбутися злишньої маси карбованців. Для цього треба робити вибір з двох метод.

Перша метода — це викликання гіперінфляції через зарядження необмеженої лібералізації цін. Наслідком є, однак, зубожіння неможливої частини населення, через що виникають соціальні неспокої. Цю методу вибрав Єльцин. І дійсно, незадоволення населення зростає. Подібна ситуація витворюється в Україні, яку Росія втягає в гіперінфляцію.

Друга метода — це санація грошей і зменшення їх кількості (готівкових і безготівкових) принайменше до 50 відсотків національного доходу. Вона полягає на стягненні старої валюти на заблоковані рахунки і поетапному впровадженні в обіг нової валюти. Відтак поступово відбувається відблюкування, але спекуляцією чи іншими махінаціями здобуті гроші держава експропріює.

Ми є прихильниками другої методи. Санація грошової системи виправдала себе по Другій світовій війні в Бельгії та Нідерландах¹⁴. Віримо, що виправдається і тепер.

Як би там не було, час наглиць. Тому слід нарешті почати перехід до соціальної ринкової економіки. Лише цей модель дасть оптимальні можливості реалізації головної цілі господарки — забезпечення духового та матеріального добробуту суспільства і людини. Соціальна ринкова економіка найбільше відповідає українцям, їх духовості, їхньому соціальному наставленню. Соціальна ринкова

13. Dr. P. Lieftinck, «Het Nederlandse financiële herstel 1945–1952»; een terugblik; Lessen uit het verleden, A. Knoester red., Leiden/Antpen, 1987, стр. 159 і наступні.

14. ATW Korthout, Geldhervorming in de voormalige Soviet-Unie, Tilburg, januari 1992, (Манускрипт магістерської праці: «Грошова реформа в бувшому СРСР»), стр. 30–84.

економіка остаточно покладе край підпорядкованості економіки України чужим інтересам і завершить процес деколонізації економіки України.

Григорій ВАСЬКОВИЧ

ПОЛІТИЧНІ Й ВІЙСЬКОВІ ФОРМАЦІЇ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ УКРАЇНИ, ЇХНЯ ІДЕОЛОГІЯ І ДОСВІД ДЛЯ НОВИХ ЗАВДАНЬ У НЕЗАЛЕЖНІЙ ДЕРЖАВІ

Організована боротьба за незалежність України в нашому столітті тривала без перерви довгі десятиліття, тобто повних 74 роки, отже три чверті XX століття. Починаючи від березневої революції 1917 року, були організовані постійні акції боротьби українського народу аж до проголошення незалежності Української Держави минулого, 1991 року. Ця довготривала українська боротьба в такий вагомий період історичних подій в Європі, з двома світовими війнами і великими змінами світових політичних укладів, прибирала різні форми й вияви, але в основі це були постійні змагання нашого народу за визволення України з-під чужого панування. Разом з перманентною активною боротьбою проводилися ідейна підготовка і політична освіта народніх мас, поширювалася національно-визвольна література з метою підготувати і об'єднати цілий нарід до революційного завершення тієї боротьби через насильне збурення тоталітарної системи поневолення і побудови незалежної держави на нових моральних і правних та демократичних принципах. Головніші події цих організованих змагань українського народу і ролі в них провідних постатей та головних ідейних настанов хочу подати тут до загального обговорення, щоб на новому етапі праці у вільній державі мати на увазі досі пройдений шлях боротьби та ідейні здобутки минулих десятиліть, з яких випливатимуть напрямні для нового покоління у діяльності для закріплення й розбудови незалежної держави. Нам судилося жити у власній незалежній державі і на нас лежить велика відповідальність за долю України перед нащадками та перед історією.

Перший революційний чин історичного значення у боротьбі за визволення України довершили 1917 року три українські партії, які керували в той час політикою України, а саме: соціалісти-революціонери з Грушевським і Ковалевським у провіді, соціалісти-демократи, репрезентовані Винниченком і Петлюрою, та соціалісти-федералісти, очолені Єфремовим. Утворена у квітні 1917 року Центральна Рада на чолі з проф. М. Грушевським видала свій Перший Універсал і проголосила самочинно, революційним актом, без згоди московського Тимчасового уряду, право на автономію України. В тому Універсалі сказано: «Хай буде Україна вільною... Ніхто краще від нас не може знати, чого нам треба...». Вслід за тим створено Генеральний Секретаріат, тобто український уряд у Києві.

Черговим революційним кроком тогочасного українського уряду до усамостійнення був його Третій Універсал, виданий зразу після большевицького перевороту в Москві. Цим Універсалом проголошено Українську Народню Республіку, декларативно ще у федерації з Росією, але вже з визначенням території України, проголошенням земельної реформи і заповідженням скликання Установчих Зборів. Та найбільшим чином, що його в політичному розумінні перевела Центральна Рада, було рішуче відкинення большевицького ультиматуму в грудні 1917 року і проголошення 22 січня 1918 року Української Народньої Республіки самостійною, ні від кого незалежною державою. З того часу розпочалася збройна боротьба України з Росією, яка численним військом напала на Україну, щоб знову її поневолити.

Того ж самого 1918 року в листопаді, після упадку австрійської монархії, проголошено незалежність Західньої України і також зразу прийшло до збройної війни з поляками. Проголошення довершила Українська Національна Рада у Львові, яку очолював д-р Петрушевич. У січні 1919 року Національна Рада ухвалила і перевела злуку Західньої Української Народньої Республіки з Українською Народньою Республікою, а президент Петрушевич став членом Директорії, затримуючи автономію західніх областей Української Народньої Республіки з окремим галицьким урядом.

Для наступних поколінь ці проголошення державної незалежності України відіграли дуже важливу роль при оформленні нової визвольної ідеології — ідеології українського націоналізму, а також для правної основи до дальшої боротьби за незалежність. Ідею національної свободи, яку поставлено в основу актів державности у формі проголошення суверенности нації, новий український політично-революційний рух прийняв як центральну ідею в системі своєї ідеології, і навіть саме поняття «нація» лягло в основу назви визвольного руху. Пізніше, розпрацьована обширно ідеологами націоналізму Липинським, Донцовим та іншими, ця ідея об'єднала всі національні сили до дальших безперервних змагань у наступних десятиліттях.

Центральна Рада і її уряд, крім узаконення ідеї національної свободи, розпрацьовали також ідею української державної політики з демократичним ладом і ідею соціальної справедливости з приватною власністю, але, на жаль, через свою антимілітарну настанову здебільша лишили поза увагою ідею збройної боротьби, зглядно ідею оборони України, цю важливу ділянку в державному будівництві. Ідею збройної оборони держави підніс Симон Петлюра, член уряду УНР, голова Директорії і Головний Отаман військ УНР, а також Євген Коновалець, командант зорганізованих ним у Києві 1917 року Січових Стрільців, які під військовою зверхністю Петлюри боролися на протибольшевицькому фронті до грудня 1919 року.

Симон Петлюра залишив цінний матеріал до вивчення української політичної думки та історії визвольних змагань. З його спадщини можуть багато скористати політичні й військові діячі теперішнього часу. В Парижі, де він упав жертвою російсько-большевицько-

го атентату 1926 року на 47 році життя, є цінна бібліотека його імени й пам'ятковий музей.

Два принципи духової спадщини Петлюри хочемо тут особливо підкреслити. У зверненні до населення всієї соборної України у вересні 1919 року він пише, що перша підвалина у програмі уряду УНР — це «самостійність і незалежність Української Народньої Республіки, — щоб ніхто з близьких та далеких сусідів не замахнувся на наше самостійне державне життя та добробут українського народу». Другим підставним принципом у програмі Петлюри та уряду УНР була засада, що за здобуття незалежності української нації треба боротися за всяких умов. На політичній нараді в листопаді 1919 року Петлюра сказав: «Панове старшини і козаки, візьмемось до праці в цей тяжкий момент, щоб зберегти єдину надію України, регулярну армію, бо тільки наша боротьба і перемога може визволити Україну від чужого панування». Таким чином Симон Петлюра вперше дуже чітко визначив ідею визвольної боротьби народу, яка потім увійшла в систему ідеології українського націоналізму. Його твердість і вірність ідеї боротьби за незалежність України спричинилися до того, що його заповіт боротьби українського народу продовжується цілі десятиліття.

Близький співробітник Петлюри по військовому ділі у київському періоді боротьби 1917-1919 рр. Євген Коновалець був другим по Петлюрі політиком того часу, який першочерговим завданням завжди ставив ідею збройної оборони держави. Тому саме Євген Коновалець по розформуванні Січових Стрільців разом із старшинами цієї формації, членами Стрілецької Ради, не маючи змоги провести ідею творення нового осередку регулярної української армії на українському терені, зразу підготовляє ґрунт для підпільної боротьби проти окупації України і вже 1920 року організує Українську Військову Організацію (УВО) для цього завдання. В серпні 1920 року з його ініціативи відбувся у Празі з'їзд відпоручників українських військових організацій за кордоном, на якому винесено чіткі постанови, виразно протиставні до політики обох еміграційних урядів. У цих постановах сказано: «З'їзд стоїть на становищі повної соборности і самостійности України», чого, з огляду на свої політичні орієнтації, не притримувався в той час ні уряд УНР, ані уряд ЗУНР. Далі, на цьому з'їзді військовиків у Празі винесено постанови щодо провадження дальшої послідовної боротьби за самостійність України. Тоді вирішено, всупереч настанові уряду Петрушевича, не надіятися на спасіння з боку Антант, а вірити лише у власні сили, кому змога — повернутися на українські землі та активно включитися у працю і боротьбу на Україні. Ці постанови військового з'їзду в Празі, а також питання стрілецької ідеології Коновалець обговорює у своїй публікації «Причинки до історії української революції», що була видана 1928 року. Про постанови з'їзду він пише так:

«Ми не могли погодитися з тактикою, яку пропагував галицький уряд: не цікавитися справами «Наддніпрянщини» і звернути всю свою увагу на концепцію самостійної Східньої Галичини. . . Такий погляд

різко суперечив цілій стрілецькій ідеології. Тому січово-стрілецькі старшини, де б вони не були і на якій ділянці не працювали б, завжди не погоджувалися з пропагованим галицьким урядом внутрішньоукраїнським сепаратизмом та намагалися ділом доводити необхідність найтіснішої співпраці галичан та наддніпрянців».

Питання стрілецької ідеології полк. Євген Коновалець порушує найбільше при згадці про гурток під назвою «Молода Галичина», створений влітку 1921 року у Відні. Він пише, що «основниками гуртка були визначні колишні стрілецькі старшини і кілька старшин з молодших галичан, однодумців стрілецької ідеології. Цей гурток мав на меті дати зав'язок до створення громадсько-політичної організації всеукраїнського характеру з метою:

- протидіяти ширенню ідеології територіального сепаратизму;
- боротися в Галичині з русофільством і польонофільством, підносячи гасла чистого націоналізму;
- остерігати народ перед надмірним оптимізмом щодо успіху дипломатичної акції галицького уряду;
- спонукати до організації всіх живих сил народу у всіх ділянках його життя;
- забезпечити молодь, селянство та робітництво перед гаслами, ворожими всеукраїнській національній ідеології».

Розглядаючи подані тут завдання «Молодої Галичини», бачимо, що під назвою «стрілецької ідеології» треба розуміти три головні ідеї націоналістичної ідеології, що їх до сьогоднішнього дня визнають організації українського визвольного руху. *Першою і головною з них є ідея національної свободи (або ідея нації), під поняттям якої розуміється суверенність і соборність народу як органічної спільноти. Другою ідеєю в системі стрілецької ідеології є ідея української визвольної політики на основі принципу власних сил без орієнтації на чужу допомогу. Третьою ідеєю в системі стрілецької ідеології є ідея визвольної боротьби, яка означає, що організування боротьби на Україні мусить бути за всяких умов.*

Аналізуючи представлені тут події і постанови, приходиться уточнити, що урядові чинники, які відкинули ультиматум російських большевиків, проголосили незалежність України і її злукку 1918-1919 років та розпочали оборонну боротьбу України, фактично започаткували творення національної ідеології. Це сталося не з теоретичних міркувань, але з практичної державної політики у воєнний час, коли Центральна Рада і її уряд побачили, що чужа влада, хоч і пролетарська, а не царська, є все одно ворожою до всіх верств українського народу, в тому і до чужонаціональних пролетарів.

Незалежно від Центральної Ради, ідеологічні питання націоналізму видвигнув власне Євген Коновалець зі своїми однодумцями, співпрацюючи у військовій ділянці з урядом УНР в Києві. Після програних тогочасних визвольних змагань вони дають початок для оформлення системи національної ідеології, за принципами якої впродовж десяти років вели збройну боротьбу бойовики Української

Військової Організації і яку остаточно прийнято на Першому Великому Зборі Організації Українських Націоналістів (ОУН) 1929 року.

Історичні й політологічні праці Вячеслава Липинського та виразно політично-педагогічні праці Дмитра Донцова внесли великий вклад до широкого навітлення національно-ідеологічних проблем, але фактично ідеологія була створена й прийнята перед тим заки появилися ці твори названих авторів, тобто була прийнята в час практичної політичної діяльності в активній боротьбі організованих середовищ українського уряду й війська. Саме тому українська національна ідеологія, як її розуміла створена 1929 року Організація Українських Націоналістів, стала дійсно спільним добром усіх українських політичних середовищ, крім Комуністичної партії України. І досі в незалежній українській державі не можна нічого відкинути від тих ідей, які зачисляємо до системи української національної ідеології.

Не маючи змоги в короткій доповіді зупинитися над окремими етапами визвольної боротьби, яка тривала, як було сказано, 74 роки, слід, однак, ствердити, що створені Євгеном Коновальцем організації: УВО, яка займалася не лише бойовими акціями, але також політичним вихованням народу до 1930 року, а потім Організація Українських Націоналістів до вибуху Другої світової війни 1939 року, своїми акціями й працею дали великий вклад у розбудову і поширення визвольної боротьби, особливо під польською окупацією. Боротьба цих організацій проходила під проводом полк. Євгена Коновальця до 1938 року. У воєнний час і по Другій світовій війні, не зважаючи на жорстоке переслідування з боку гітлерівської Німеччини і большевицької Москви, ОУН і УПА ціле десятиліття протиставлялися російсько-большевицьким окупаційним військам і навіть на засланнях у Сибірі ці організації зуміли організовано давати відсіч режимним властям і їх сексотам.

УВО складалася переважно з військовиків різних армій, тоді як в ОУН і УПА до організаційної діяльності включилася велика кількість молодшої генерації в Галичині. Про діяльність і всесторонні акції цих організацій написано багато творів, які тепер чимраз більше поширюються в Україні.

Організації УВО, ОУН і УПА понесли великі жертви провідних і рядових членів. Сам полк. Євген Коновалець згинув від бомби російсько-большевицького агента, подібно як Симон Петлюра, а потім Степан Бандера, вибраний на Голову Проводу ОУН три роки після смерті Євгена Коновальця.

Головне значення Степана Бандери для українського визвольного руху на пості Голови Проводу ОУН в тому, що він зумів у різних обставинах знайти спосіб і методи ведення не тільки ідеологічної і політичної діяльності, а також збройної боротьби. Найзаметнішими для характеристики Бандери є три етапи його діяльності. Перший етап — це роки 1933-34 на становищі Крайового Провідника ОУН Західніх Українських Земель, перервані довгорічним ув'язненням в Польщі. Другий етап — це роки 1940-41 на становищі Голови Проводу ОУН з осідком на еміграції. Цей пе-

ріод закінчився німецьким концентраційним табором. Третім етапом є роки 1945–59 на становищі Голови Проводу всієї ОУН і на становищі Голови Проводу Закордонних Частин ОУН. Усім трьома етапами діяльності Степана Бандери притаманне головне наставлення в тому напрямі, щоб за кожних обставин боротьби організувати збройні кадри організації. Революційна організація мусить мати збройні кадри — така була провідна ідея Бандери впродовж цілого його життя. Власне Петлюра, Коновалець, Шухевич і Бандера мали в тому питанні спільне настановлення і завжди знаходили способи для організування збройних кадрів.

Практична революційно-визвольна діяльність Степана Бандери знаходила своє обґрунтування також в його теоретичних працях. Теоретичну підбудову цілої діяльності у воєнні роки маємо в постановах Другого Великого Збору, зміст яких був виготовлений під безпосереднім керівництвом Степана Бандери як Голови Революційного Проводу ОУН, і в інструкції під назвою «Боротьба і діяльність ОУН під час війни». В третьому етапі діяльності треба відмітити, крім численних статей на ідеологічні і політичні теми, його теоретичну працю «Перспективи української національної революції». Саме під таким заголовком вийшла й повна збірка його друкованих праць.

Найближчим співробітником Степана Бандери з самих початків існування ОУН був Ярослав Стецько, який зокрема зайнявся розробкою ідеологічно-політичних концепцій визвольної боротьби. Йому належать численні статті в Краю й за кордоном. З рамени ОУН Ярослав Стецько проголосив у Львові 1941 року відновлення Української Держави й був обраний Національними Зборами головою Українського Державного Правління. Після війни на еміграції він очолив зовнішньо-політичну референтуру ОУН і Антибільшовицький Блок Народів та провадив інтенсивну діяльність для винесення справи визволення України на міжнародній форум.

У нашій доповіді хочемо підкреслити одну з дуже важливих концепцій Ярослава Стецька: про визволення поневолених народів як чинника для ліквідації загрози атомної війни. В його статті «Атомна війна чи політика визволення», опублікованій 1955 року, читаємо: «Дійсний рятунок... перед нищівними наслідками атомової війни полягає насправді виключно у розв'язанні національних революцій і визвольних воєн усередині більшовицької великодержави».

У зв'язку з тим Ярослав Стецько домагався беззастережного визнання з боку вільних держав західного світу національно-державних прав поневолених народів на цілковиту політичну самостійність і незалежність.

1968 року Ярослав Стецько був обраний Головою Проводу Організації Українських Націоналістів. Саме в цьому році відновлено Провід цілої ОУН, Закордонними Частинами якої одну декаду керував Степан Ленкавський.

Діяльність ОУН після смерті Ярослава Стецька 1986 року очолив Василь Олесків, а відтак, 1991 року, на Голову Проводу ОУН обра-

но Славу Стецько, дружину Ярослава Стецька і його довголітню співробітницю в зовнішньо-політичній діяльності й діяльності АБН.

Організація Українських Націоналістів вклала багато праці також за межами України, а саме: в організацію громадського життя, у видавничу діяльність, розгорнула велику активність у міжнародних зв'язках. Організаційна праця за кордоном причинилася до втримання української національної субстанції. Через громадські та молодіжні організації значно сповільнено асиміляцію.

Вивчення історії УВО, ОУН і УПА та діяльності інших міжвоєнних (у Галичині) і еміграційних партій необхідне для пізнання правди про визвольні змагання, яку донедавна російсько-більшевицька пропаганда злобно і фальшиво подавала до відома.

Після цієї короткої аналізи визвольної боротьби минулих десятиліть і окреслення головних чинників у створенні української національної ідеології приходить подати, що саме розуміємо під цим поняттям. Дефініція цього поняття звучала б так:

Ідеологія — це оформлена система ідей, зображень, вартостей і норм, і як така є соціальною функцією, реально існуючою в суспільстві. Всякі політичні рухи, організації й партії мають свою ідеологію, якою висловлюється стремління народу до всестороннього розвитку і національних змагань. Але ідеологія може бути правдива або фальшива. Правдива впливає з власної культури, згідна з наукою і не протиставна релігії. Фальшива — створена на спекулятивних доктринах, наприклад, марксизм.

Прийнята Організацією Українських Націоналістів під керівництвом Євгена Коновальця та опрацьована на чергових Великих Зборах і Конференціях Організації, а також представниками української науки, політиками та публіцистами, українська національна ідеологія ґрунтується на таких головних ідеях: *примат духовости, національна свобода, державницька політика, соціальна справедливість і визвольна боротьба*. Ці ідеї були висловлені поетичною формою в політичних поемах Тараса Шевченка, потім, частково, в Книгах Битія Костомарова, сильно заступлені в Миколи Міхновського та практично виявлені творцями Четвертого Універсалу, а зокрема у збройній боротьбі та політичній діяльності Симона Петлюри і Євгена Коновальця. Оформлену на основі цих ідей ідеологію можна назвати також нашою Українською Правдою — в розумінні слова «Правда», уживаного в політичних поемах Шевченка. В тому сенсі можемо сказати так: основою української національної ідеології є кілька головних Правд-ідей, в ім'я яких ішла боротьба нашого народу проти польського, німецького і російсько-більшевицького панування на Україні.

Перша правда стверджує той факт, що українці є християнською нацією і тому відкидають голошену більшевиками філософію матеріалізму як спекулятивну і не згідну з дійсністю.

Друга правда проголошує, що нація, а не класа, є основою формуючою силою історичного процесу і як найвища людська спільнота зі своїми об'єктивними і суб'єктивними прикметами має право на суверенне життя серед інших націй світу.

Третя правда вважає початковим постулатом української нації створення української суверенної держави на етнографічних українських землях, побудову демократичного ладу в тій державі та створення в ній можливостей всебічного розвитку українському народові.

Четверта правда приймає принцип соціальної справедливості, спертій на демократичному ладі, духовій свободі, приватній власності і свободі політичних та громадських організацій.

Врешті, *п'ята правда* в системі української національної ідеології говорить, що за здобуття незалежності української нації треба боротися за всяких умов.

Кожну із названих Правд-ідей можна до подробиць опрацьовувати, розвивати і інтерпретувати, примінюючи їх до конкретного життя в суспільстві. Але кожна з цих названих тут Правд-ідей заперечує категорично ідеологію російських большевиків. Наша ідеологія протиставляє примат духовості — матеріалізму, ідею нації — пролетарським клясам, демократичний лад — тотальній диктатурі, приватну власність — колективізації й рабству, боротьбу нації — чужому пануванню.

У Липинського і Донцова найбільше була розпрацьована національна ідея. Центральна Рада досить добре розпрацьовала державницьку політику, соціалістичні партії найбільше зупинялися над ідеєю соціальної справедливості, а Петлюра і Коновалець найбільше уваги присвятили ідеї визвольної боротьби. Ідея примату духовості не була спеціально опрацьована, але вона для цілого українського народу є такою самозрозумілою, що потреба наголошувати цю ідею ніколи дотепер не стояла на першому плані. Сковорода та інші українські філософи і вчені, а тим більше релігійна література дають багато доказів для визнання ідеї примату духовості.

Життєва ідеологія як суспільна функція не може бути петрифікованою. Вона має бути достосована до життєвих потреб народу. Закам'янілі ідеологічні принципи матеріалізму-ленінізму як знаряддя російського імперіялізму довели навіть сам російський нарід до сильного упадку через фальшиву догматичну інтерпретацію дійсності.

Достосованість національної ідеології до потреб життя можна бачити на таких прикладах:

1. Давніше окреслювана національна самобутність з кличем «Україна для українців!» була визначенням проти сусідніх народів, які поневолювали Україну. В незалежній українській державі національні меншини є громадянами держави з правами і обов'язками. Тут видно зміну, достосовану до життя.

2. Ідея постійної боротьби як головна ідея нашої суспільної ідеології в час поневолення, коли продовж століть не було іншого шляху до зміни режиму і скинення чужого панування в Україні, в новій дійсності — незалежної від сусідів держави України — переходить модальність і визначається як організація оборони

України, без кличів революції, але із потребою запопадливої праці для оборони і забезпечення здобутої національної свободи, отже — організації війська на рівні інших народів.

3. У питанні української державної політики прийнято принцип побудови демократичної держави з сильними політичними партіями, діяльність яких має бути підтримувана державою. Ця ідея замінила ідею необхідності диктатури, про яку була мова на основуючій конгресі Організації Українських Націоналістів 1929 року, але на чергових Зборах і Конференціях уже не входила до Постанов.

На сам кінець моєї доповіді хочу висловити мою думку про те, що цілий український нарід не має права у теперішній час бути байдужим до політичної праці. Але треба мати на увазі той факт, що до політичної активності потрібна політична освіта, і тому ми вважаємо необхідною потребою відкрити в Україні Інститут державно-громадської освіти і виховання. Політична праця вимагає доброго керівництва і великої організованості, і лише тоді може принести добрі наслідки. Ідеологія є об'єднуючим чинником організованої дії, але, крім ідеології, політичні організації чи партії мусять добре опрацювати політичну програму діяльності, достосовану до кожночасних потреб народу. Дуже важливою справою для нашого великого народу є потреба організувати великі партії чи організації, які могли б нести у житті держави загальнонаціональну відповідальність за події і за розв'язки актуальних проблем, зв'язаних з державним життям народу.

Організація Українських Націоналістів буде сприяти розвиткові організованої праці, підтримуючи урядові чинники для повного закріплення Української Держави. Вклад Організації Українських Націоналістів в дотеперішню визвольну боротьбу має перейти до праці для закріплення і розбудови Української Держави.

Ярослав ДАШКЕВИЧ

ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛІСТИЧНОГО РУХУ

У зв'язку з проголошенням суверенності, а потім незалежності України виникає питання: може, національно-визвольна боротьба завершилася, всі завдання побудови незалежної держави виконані, боротьба закінчилася цілковитою перемогою, націоналістичний рух добився своєї мети — ми можемо спочивати на лаврах як переможці, а лави націоналістів треба розпустити. Завдання доведено до кінця. Крапка.

Всі ми прекрасно розуміємо, що це не так — і що немає потреби ошукувати себе ілюзіями, бо завдання утворення справді незалежної держави не здійснено та сьогодні не дуже ясно, коли і при яких обставинах будівництво такої держави буде завершено.

При тих суспільно-політичних умовах, які панують тепер в

Україні, при тій розстановці політичних сил, яка спостерігається сьогодні, для національно-визвольного руху, для націоналістичного руху є не просто місце — на нього існує просто *потреба, необхідність*, якщо ми справу побудови справді незалежної держави, ідею, во ім'я якої мільйони українців віддали своє життя, маємо довести до переможного завершення. Для всіх нас, здається, ясно, що національно-визвольна боротьба мусить продовжуватися, а для того, щоб вона завершилася справжньою перемогою, націоналістичний рух мусить стати реальною рушійною силою, яку будувати можна буде лише на широкій демократичній, позитивній соціальній платформі.

Про те, якими на сьогодні бачаться невідкладні завдання руху, що базуватиметься на такій широкій загальнонаціональній платформі, не бачу необхідності говорити тепер. Ці питання розглядатимуться на політичній групі.

Ми не можемо закривати очі на те, що до сьогодні вплив організованого націоналістичного руху (може, правильніше буде говорити — рухів, бо маємо перед собою досить строкату картину, яка складається з багатьох об'єднань, груп, організацій, що своїми програмами суттєво не відрізняються одна від одної, але, з різних причин, намагаються зберегти свої власні окремішні структури), отже — вплив організованого націоналістичного руху на політичну дійсність України малий. Це явище незвичайно контрастує з тим фактом, що дія традицій національно-визвольної боротьби на формування світогляду суспільства в цілому велетенська. Не буде перебільшенням сказати, що саме утворення Української держави — покищо у сьогоднішній недосконалій формі — це також результат української національно-визвольної боротьби, збройної боротьби у минулому, а не лише наслідок розвалу СРСР в цілому.

Думаю, що констатація саме такого висновку свідчить, що організований націоналістичний рух може і повинен посісти належне йому місце на політичній арені України.

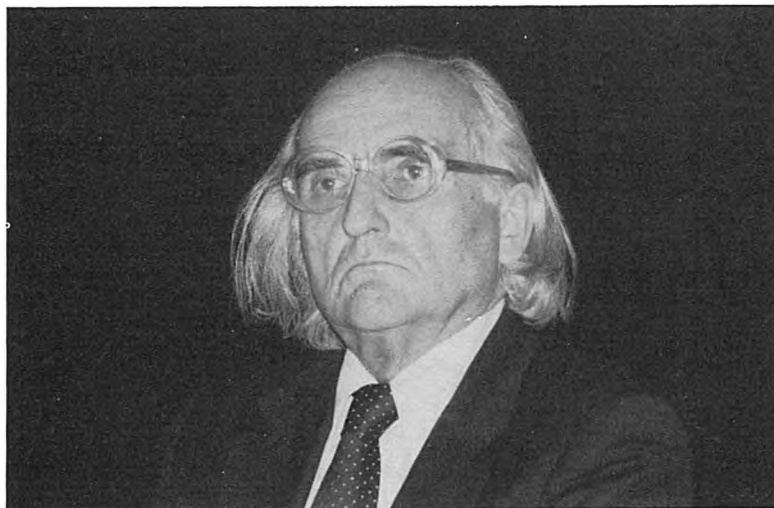
Після цілком реального краху демократичних сподівань, після великого розчарування, яке охопило українське суспільство внаслідок дуже непривабливих подій, що відбулися на останньому з'їзді Руху, після фактичного розвалу цієї наймасовішої політичної організації, яку намагаються перетворити в драбину до високої влади для людей, що хворіють на гіпертрофію особистих амбіцій, — сподівання, надії, погляди активної частини українського суспільства чимраз частіше звертаються в бік націоналістичного руху — єдиної сили, здатної довести національно-визвольну боротьбу до переможного кінця. Ми повинні зрозуміти, що націоналістичні сили не мають права перетворити ці сподівання в ілюзію та підвести українське суспільство, український народ, українську націю.

На порядку денному політичного календаря України стоїть питання про консолідацію здорових політичних сил для здійснення віковичної мрії народу — побудови справді незалежної держави. Політична активність мас у наш час є в стадії відпливу: розчару-

вання псевдodemократією, незрозумілі шляхи т. зв. перебудови, економічні труднощі, що постійно зростають. Стадія політичного відпливу — це одночасно період збільшення політичного вакууму, поширення розмірів терену, який повинна посісти третя сила — український демократичний націоналізм. Крім справжнього політичного вакууму, в Україні існує ще штучний вакуум — насильницьке стримування політичної активності мас у тих регіонах держави, в яких ще досі неподільно панує постпартократія, застосовуючи жорстокі засоби економічного і позаекономічного примусу до придушеного і невільного в своїх політичних діях (які проривалися хібащо таємним голосуванням на референдумі) сільського та міського населення Східної України.

Протягом довгого часу в Україні та поза її межами культивується образливий і глибоко фальшивий по відношенню до української нації міт про низьку національну свідомість українців Сходу. Є кілька причин поширювання цього міту: 1) намагання за старими рецептами протиставляти «східняків» та «західняків»; 2) спроба політичних та громадських організацій замаскувати свою бездіяльність і хронічну ледачість тим, що, мовляв, «але ж між тим народом нічого й робити»; 3) прагнення постпартократії обласного, районного, сільського й міського рівнів за будь-яку ціну зберегти свої експлуататорські позиції в регіонах, де її панування непорушно зберігається досі, бо, так би мовити, там є такий народ, яким треба командувати.

Одне з перших завдань свідомих своєї ролі об'єднаних національних сил мусить полягати в тому, щоб усунути партократичні, нібито аполітичні «білі плями» на карті України, ліквідувати штучний політичний вакуум, прихований під цими «білими пля-

Виступає Ярослав Дашкевич

мами», включити звільнені від кайданів маси простого українського люду в активну національно-визвольну боротьбу.

Є дуже вагомий аргумент, чому майбутнє в Україні має належати націоналістичному рухові. Після краху тоталітарних режимів у Західній Європі, в Німеччині та Італії, шлях переходу до нових держав належав соціал-демократам і християнським демократам, бо до цих партій належали найсильніші політичні позиції в дототалітарних Німеччині та Італії. Прихід цих двох політичних напрямів до влади був цілком закономірним.

В Україні в період післявоєнного закріплення комуністичного тоталітаризму реальною опозиційною силою був лише український націоналізм. Якщо вірити в історичні закономірності — перспективи на реальну перебудову посттоталітарного суспільства є в руках спадкоємців руху Опору 40-50 років.

Україна на роздоріжжі. Над Україною нависла смертельна небезпека. Від нашої єдності, від нашого розуміння становища, від нашої політичної активності залежить звільнення і справжнє відродження України й української нації.

*Ярослав ГРИЦАК,
кандидат історичних наук*

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ

Як історик і дослідник українських творчих процесів, я хотів би поговорити про загальний універсальний рух, якого зазнали і зазнають майже всі народи світу і який показав себе як могутня динамічна сила в перебудові всього світу. Як велика ідейна та організаційна сила сучасності, вона має багато видозмін як серед різних народів, так і багато різних ідейних та політичних відламів всередині кожного окремо взятого національного руху. Покласти український рух у загальний контекст світової історії є не лише найбільш виправдано з точки зору науки. Такий підхід є найбільш плідним, якщо ми ставимо собі за мету побачити і спрогнозувати майбутнє українського націоналізму, так як це ставить собі за мету наша Конференція.

Якщо говорити в загальному, то центральною ідеєю націоналізму є створення нації-держави, тобто держави, яка співпадає своїми органічними засадами і територіяльно з нацією. Але сам досвід історії показує, що не всі національні рухи з неминучістю ведуть до їхньої перемоги. З точки зору успіхів чи неуспіхів націоналістичних рухів, дуже важливим є наскільки їхні лідери здатні вести за собою націю і з чим, власне, вони промовляють до нації. Теорія й програма націоналізму повинні постійно реагувати на ті зміни, які відбуваються в житті народу й нації, промовляю-

чи гаслами, які знаходять живий відгук у серцях і головах своїх співвітчизників.

Я не даремно ставлю роздільно нарід і націю, бо ці поняття не є тотожними між собою. Нарід є етнічною спільнотою, об'єднаною спільними звичаями, мовою, віруваннями і традиціями, тоді як нація є спільнотою, заснованою на спільній свідомості при бажанні жити своїм окремим політичним, культурним та господарським життям. Нації формуються на основі народів, але не зовсім співпадають з ними. Маємо чимало прикладів, коли на основі одного народу творилися різні нації (тут вистачить хоча б згадати приклад з німцями і австрійцями, чи сербів і хорватів). І, навпаки, маємо приклади, коли одна нація витворюється на основі різних народів, як це було, скажімо, з американською чи швейцарською нацією. Якщо говорити порівняннями, то нарід має своє автономне вегетативне існування й існує природньо, так, як росте трава, тоді як нація є свідомо виплекана спільнота, так, як у доброго садівника плекані плодові дерева в саду. Зрозуміло, що в час великих бур трава має більші шанси вижити, аніж великі дерева.

Український народ виявив дивовижну спроможність виживати за найбільш несприятливих умов. Але це не означає, що процес творення української нації не зустрічав великих труднощів на своєму шляху. Є серйозні підстави вважати, що всередині минулого століття існувала реальна загроза виворення в Україні не однієї, а двох націй, умовно скажемо — західноукраїнської та східноукраїнської. На щастя, цього не сталося завдяки зусиллям національно свідомої інтелігенції, яка витворила єдину соборно-українську ідеологію. Але, на жаль, територіально-релігійні відмінності між різними частинами України і досі зберігають свою силу. Про це найкраще свідчать аналізи даних двох референдумів та багатьох соціологічних опитувань щодо популярності різних українських партій та політичних лідерів в Україні. Через брак часу не буду наводити ці дані. Скажу лише, що на Україні ми зараз маємо дві великі політичні моделі. Перша — та, яка перемогла в Галичині та в деяких містах Східної України. Натомість — на Східній Україні маємо збереження старих партократичних структур, хоча й під новими вивісками. Політична мобілізація мас тут і далі лишається на порядку денному. Питання: хто їх змобілізує і хто поведе за собою, чи вона дасть зразки державотворчого руху? Тут — основне поле діяльності для націоналістичних сил і тут вирішуватиметься доля нашої української держави. І тут, у першу чергу, потрібне вироблення економічної програми українського націоналістичного руху під час створення в Україні могутньої економічної потуги європейського зразка. Гасло «Геть від Москви, ближче до Європи!» — це найактуальніше тепер. І не лише з політичної, а й з економічної і культурної точок зору. Треба робити все, щоб межа між європейським і московським моделями проходила не через саму Україну, а була відсунута далі на Схід.

Лариса СКОРИК
Народний депутат України

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ПОВНОГО ВІДОКРЕМЛЕННЯ ВІД РОСІЇ

Вельмишановні пані і панове!

Мені було б дуже приємно зробити тут аналізу дисертаційного типу. Але, на мою думку, то не є така проста річ, тому що та ситуація, в якій ми є нині, занадто непрозора, занадто недвозначна, щоб робити якусь класифікацію. Тільки час розставить акценти. Адже цей рік має з'ясувати, чи обійдеться Україна без конфлікту з Росією, чи вдасться їй вийти з-під того пресінгу спокійно, чи її затягуватимуть у ті кола, де розігрується остання драма імперії.

На мою думку, на жаль, об наш здоровий і незнищенний дух націоналізму починають вдарятися, його намагаються затягнути в свої спекуляції діячі, які обстоюють ідеї єднання з демократичними силами Росії, бо без них, мовляв, Україна не вийде на дорогу свого демократичного будівництва. Чи є такі твердження з переконання, чи з нерозуміння?

Я тих демократичних сил у Росії не бачила і гадаю, що до кінця свого життя вже не побачу. І якщо сьогодні є орієнтація проімперських внутрішніх сил на підтримку КПСС, то для мене абсолютно незрозумілою є орієнтація наших, більш-менш, прогресивних сил на російських демократів. Я вбачаю в цьому небезпеку особливого характеру, бо вона так гарно закамуюфльована тим, що можна назвати новітнім космополітизмом.

Сьогодні шириться переконання, що об'єднання «Нова Україна» є чимось демократичним. Особисто я так не вважаю, тому що мала можливість переконатися, що в цьому утворенні зацікавлені наші соціялісти. Велику роль в ньому відіграють підприємці, що ще вчора були керівниками большевицьких підприємств, які наплодили масу малих і спільних підприємств. Ці підприємства виявилися нічим іншим, як місцем збереження партійно-мафіозних грошей.

У тій партії, яка вилонюється з «Нової України», є багато вчорашніх комуністів, які ще донедавна намагалися створити демократичну форму в КПСС, щоб самим там керувати.

Також вважаю, що в ПДВУ є надзвичайно багато російського шовінізму, прикритого або неприкритого, якого достатньо й у Верховній Раді, а особливо багато в обласних відділеннях ПДВУ. Треба бути обережними, щоби нас під найкращими гаслами єднання з демократичними силами незакінченої імперії не звели на манівці, як це вже було у 1919 році.

Стоїть дилема: чи можна дозволити собі зараз представництво центру, тобто Президента, а чи треба негайно приступати до демо-

Виступає Лариса Скорик

кратичної виборної системи? Можу сказати, що виконавча влада виявилася дуже неефективною і щось треба робити. Надії на те, що ми виграємо вибори, немає, оскільки в Києві по Залізничному району вибори не відбулися (і це в столиці!). В інших місцях України політична активність населення ще нижча, на виборах ми можемо втратити момент. А він зараз полягає в тому, щоби провести посівну і восени мати що зібрати. Бо хліб є одним із головних чинників відстоювання нашої незалежності. Вибори зараз швидко можна провести на найнижчому рівні, де ситуація характеризується, як «я всіх знаю». Це маленькі міста, села. До речі, багато де саме так і роблять. Зібравшись на сходку, усувають голів колгоспів і обирають нового голову сільради.

Багато демократичних сил сьогодні хочуть бути опозицією. Одна опозиція вже є. Вона складається із колишніх большевиків, російських шовіністів і окремих осіб, які, на жаль, ставлять свої особисті амбіції вище ідеї.

Сьогодні дехто з промовців починав свій виступ з характеристики діяльності Л. Кравчука. Це, можливо, символічно, що на КУН його намагаються, за прикладом західних масмедій, також назвати українським націоналістом.

Шовіністи-великодержавники постійно наголошують на тому, що Україна йде під національно-комуністичним проводом.

Я хочу надіятися на те, що *національне відчуття є тим головним відчуттям, яке сьогодні може і повинно порятувати Україну*. Якби ми в глибині серця звернулися до себе — чи не спекулюємо ми, шукаючи в тих, хто найбільше відповідає за впровадження цього шляху, ворогів нації?

Державне будівництво без уряду, який проводить це будівницт-

во, неможливе. Чи маємо ми зараз такий уряд? Очевидно, ні. Але ми спостерігаємо непоганий варіант, який нам пропонує сьогодні Президент, а саме: підготовка нульової кляси для уряду. Вже відбулися деякі зміни в уряді, зняли з посад Ткаченка й Мінченка, поставили віце-прем'єра Ланового, представника «Нової України», який не захопив мене своїм опонуванням до економічної програми Кравчука. І маю стверджувати, що саме Кравчук зумів дати відповідну оцінку і «Новій Україні», і Лановому, і ПДВУ. Сьогодні зробити уряд таким, яким ми хочемо, і поставити до нього людей, які б вели державне будівництво, — надзвичайно важко. Ініціяти-ви в тих, хто зараховував себе до демократів, ніколи не було. Ми не мали можливості перевірити себе на високих посадах. Для того, крім ідей, потрібно ще й рухатися. А практика наших демократичних місцевих Рад показала, що все не так легко, як нам здавалося спочатку. Треба мати професіоналізм, а його треба підготувати.

Першим кроком до цього є створення Державної Думи, а її створити з нульової кляси, з якої мають вийти нові члени уряду. І важливо, щоб її плани і програми розроблялися паралельно до урядових. Цілком можливо, що із лона цієї Думи вийдуть майбутні урядовці. А зараз, напередодні сівби, створювати урядову кризу є абсолютно невідповідальним, бо ні до чого доброго криза не призведе. Маємо собі закарбувати в серці і голові, що до того моменту поки ми не зрозуміємо, що незалежність України залежить від повного відокремлення від Росії, в першу чергу в плані морально-ідеологічному, ми ніколи не зробимо того, що зветься Українською Державою. І нехай не ображаються на мене росіяни, бо я не критикую їхній народ, я критикую їхню страшну багатовікову тоталітарну систему.

Ми маємо усвідомити одну річ: президенти й уряди приходять і відходять, а держава залишається на віки. Тому зараз маємо використати сили всіх, хто докладає їх до розбудови. Ми завжди були демократами до того часу, поки нам не імпортували найрізноманітніших тоталітарних режимів. Повірмо собі і надіймося самі на себе.

Слава Україні!

Слава українському націоналізмові!

Степан ХМАРА

КОНЦЕПЦІЯ ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ, ЗОРІЄНТОВАНА НА ВЛАСНІ СИЛИ НАРОДУ

Шановна Президіє! Брати і сестри, Українські Націоналісти!

Тому, хто хоче побудувати свою державу, передовсім слід подбати про її захист, себто про створення механізмів і структур, які це забезпечать. Без власних Збройних Сил ще ніхто в світі не

здобув власної держави. Бо, зважаючи на наше оточення, нам ніхто не дасть змоги збудувати державу і зробити в ній нормальним життя нашому народові. Тим більше, коли ми ще не до кінця вийшли з тієї страшної імперії. Тому хотілося б розглянути концепцію оборони нашої держави. Вона має орієнтуватися на власні сили і повинна визначити найбільш потенційного противника, а виходячи з цього — поставити чіткі завдання організаційного характеру.

Зараз маємо творити власні Збройні Сили на базі колишньої імперської армії. Україна не повинна також входити в будь-які військові союзи, які мають спільні збройні сили з колишньою метрополією імперії — Росією. Наші Збройні Сили мають бути такими, щоб змогли нанести будь-якого часу відчутного удару агресорові. І це, незважаючи на те, що українська військова доктрина базується на оборонній концепції. Україна не має стратегічних військових інтересів у світі. В неї повинна бути лише проблема захисту держави. Всі війська, озброєння і підприємства військово-промислового комплексу (ВПК) мають належати Україні. Це повинно стосуватися і Чорноморської флотії. Питання щодо неї не можуть бути предметом переговорів з іншими державами. Вже давно було потрібно президентським указом заявити, що те, що в нас є, те є нашим.

Ми заявили на весь світ про своє намагання стати без'ядерною державою. Це ми можемо виконати лише в одному випадку — якщо інші ядерні держави також заявлять про це, в тому числі і наші сусіди. Доки цього не станеться, Україна не може брати статусу без'ядерної держави. Де-факто вона є ядерною державою, бо

Виступає Степан Хмара

зброя розміщена тут, але не є нашою. Ми повинні заявити, що вона є нашою, бо це буде єдиним засобом захисту від агресії.

Ще кажуть, що наш Президент вчинив мало не геройський крок, коли тимчасово заборонив вивезення тактичної ядерної зброї на територію нашого головного супротивника — Росії.

Президент України, підписавши угоду про вивезення зброї, вчинив це неконституційно. І хоч угода не була ратифікована, одразу почав її виконувати. Ядерні матеріяли, що знаходяться в ракетах, це величезне багатство. Ми самі позбавляємо себе того, з чого в цей критичний момент можна скористатися.

Все, що робиться зараз, — бутафорія. Бутафорія у військових питаннях, як, зрештою, і в усіх інших. І поки Україна не покине СНД, доти вона не займатиметься державотворенням. Така ініціатива йде знизу, від офіцерів. Я низько схиляю голову перед офіцером, українським патріотом, який заслужив на високе звання українського націоналіста, хоч він є російського походження, перед генералом Башкировим, який заявив: «Я не дозволю грабувати Україну!». І він зробив усе, щоб літаки з Узина не були перегнані в Росію, але цього не може зрозуміти український Президент, який ще не позбувся малоросійського комплексу.

Принципи формування військових кадрів України мають неухильно виконуватися. Кадри мають добиратися, виходячи з патріотизму офіцерів. На жаль, робота по добору кадрів йде незадовільно. Офіцери-патріоти переслідуються і часто є беззахисними перед сваволею своїх начальників. Ті, хто не присягнув на вірність Україні, мають звільнити лави війська, дисльокованого в Україні. Додому мають також повернутися офіцери, вихідці з України. Але в міністерстві оборони це питання майже не вирішується. А саме з цих патріотів можна створити кістяк українського війська.

Під гаслами департизації до армії не допускається націоналістична ідеологія. Це є спроба законсервувати її і зробити антиукраїнською. ОУН потребує розгорнути агітацію серед військових і всіма легальними способами тиснути на Президента і всю адміністрацію. Це є промосковська структура, яка працює проти України. Під економічну програму Президента потрібно дібрати гідних виконавців і створити новий уряд.

Слава Україні!

Лесь ТАНЮК

Член Президії ВР України

УКРАЇНА СЬОГОДНІ

Це дуже символічно, що ми зібралися сьогодні в незалежній Україні саме в приміщенні Центральної Ради, 75-річчя якої ми святкували. Скажемо про завдання, які стоять перед Україною на політичному рівні. Ситуація в Україні непроста, але така, яку мо-

жна прогнозувати. Мова йде про те, що кульмінацією наших демократичних сподівань було 1 грудня 1991 року, коли всі політичні і демократичні сили України були об'єднані в одному заході — розбудові Української незалежної держави. А після цього, звичайно, в процесі цієї розбудови почалася передкризова ситуація, і ми сьогодні стоїмо напередодні виходу з цієї кризи. Всі ті розколи, які були майже у всіх наших політичних організаціях, зводяться до двох моментів.

Перший — це суто провокативне бажання нашого уряду і Верховної Ради ухвалити Закон про громадські об'єднання — закон, за яким Рух та інші політичні організації позбавляться можливості посилати своїх депутатів до майбутньої Верховної Ради, а натомість це право переберуть на себе виключно партійні організації. Тож майбутній український парламент зведеться до виключно партійного начала. Це породило цілий ряд суперечностей і в Русі, і в «Просвіті», і в «Меморіалі», у яких нема підстав ставати партіями.

Другий — це ставлення до сьогоднішньої президентської влади. Ця проблема є дуже проста. З одного боку, не слід сьогодні закидати один другому грубі нерозуміння цілей нашого політичного поступу. Позиція ділиться так. Одні вважають, що на сьогодні в образі Л. Кравчука демократи вже виховали свого сучасного Мазепа і все те, що говорить Леонід Макарович, є по суті відбитком того, що він робить. А тому перед лицем великої російської червоно-коричневої навали треба об'єднатися всім навколо Кравчука, який, мовляв, заявив, що Рух є основною силою, на яку він зірється. До певної міри тут є слушність, але є слушність і в другій позиції, яка вважає, що реальна політика не завжди збігається з тими гаслами, які політики виголошують, і що для Кравчука такий маневр напередодні з'їзду Руху був, по суті, політичним «гобі», коли були зібрані всі політичні сили і їм було пообіцяно, що представники Президента будуть призначені через ради демократичних партій і організацій. І тому більш радикальна група зайняла конструктивнішу позицію до Кравчука: вибіркової підтримки його певних кроків. Гадаю, що сьогодні обидві ці позиції мають право на існування. Мені хочеться, щоб представники різних груп заявили, як вони це вважають і де та межа, до якої ми можемо підтримувати колишнього секретаря ЦК тієї самої партії, для якої українська ідея була абсолютно нічим, і наскільки його позиція відповідає тим деклараціям, які були ним висловлені 1 грудня.

Особисто я належу до тих людей, які вважають, що ми переживаємо перехідний період, після якого надійде такий момент, коли Україна матиме свого Президента, обраного демократичними силами. І тому ми всі мусимо сьогодні працювати, щоб швидше відбулося це втілення державности за допомогою всіх українських сил в Україні; щоб потім той національний Президент, якого оберуть демократичні національні сили, довів цю державність до свого основного звучання і кульмінації. Нам також не слід забувати ті уроки, які нам дала історія.

Виступає Лесь Танюк

Я хочу закінчити свій виступ словами Леся Курбаса, якого було засуджено за нібито керівництво українською військовою організацією і в листопаді 1937 року розстріляно під грифом: «По случаю празднования 20-летия великой октябрьской социалистической революции». Він сказав: «Все мое життя — це підйоми світлостремління в чергу з ніччю безвілля, коли черв нашої душі бере гору і править державою наших сподівань. І після тридцяти змагань, коли темрява перемагала, я все-таки вірю, що останнє слово скаже та моя частина, яка може бути свідомістю моря, гір, хмар, нації, людини взагалі. Досягнення на підйомі ступеня осяяння не пропадає. Вона навіки наша власність. Навіть в калюжі вона до нас повернеться. До неї ми будемо сліпо й навромацки йти».

Сьогодні те, про що говорив Курбас, здійснилося і ми йдемо до реалізації української ідеї не сліпо і навромацки, а з чітким розрахунком. І я закликаю всіх до вираженості і мудрого розрахунку у цім величавім ході, бо все-таки не так важливо, хто і яким способом бігає. Важливо, хто швидше добіжить.

Григорій ГРЕБЕНЮК

ЗА ДОКОРІННУ ЗМІНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Шановне панство!

Настав час докорінно змінити національну ситуацію в Україні. Нинішня ситуація створена головню зовнішніми чинниками: розвалом нежиттєздатної імперської економіки, девальвацією марк

систескої доктрини, появою Горбачова, котрий політичною демагогією і великодержавною непоступливістю підготував ґрунт для гекачепістського путчу 19-22 серпня. Меншу роль у створенні ситуації відіграли власне українські чинники: патріотично-будительські та правозахисні акції Руху, народніх депутатів у Верховному Советі, діяльність нових політичних партій та організацій.

Отже, в тому, що ми маємо, хай примарну, та все ж визнану світом державу, більша заслуга загальнонародського прогресу, ніж наших національно-визвольних змагань. Лідери українських ліберально-демократичних сил розглядають суверенність України як засіб подолання економічної кризи, а не як самоцільну реалізацію української національної ідеї. Фактично, вони діють за марксівською формулою: «Сите життя визначить свідомість, в тому числі й національну». Оскільки ситого життя за короткий час досягти не можна навіть в умовах нормальної держави, наростає невдоволення і знецінення ідеї незалежності України. Мовляв, для чого нам незалежність, коли рівень життя продовжує падати. Це, безумовно, свідчить про низьку національну свідомість, приземлені ідеали нашого народу. Звичайно, до такого стану його довело 300-літнє російське ярмо, ярмо фізичне і, що особливо страшно, ярмо духове. Народові стало байдуже, в якій державі жити: в своїй, чи на становищі раба. Щоб лише були матеріяльні статки. Не менша вина за нинішню національну деградацію лягає і на українську еліту, національна інфантильність і закодована продажність якої безпрецедентні від давнини до сучасности. Саме тому, незважаючи на війнятково сприятливу кон'юнктуру, Україна не має національного лідера, зате — гроно талановитих балакунів-інтернаціоналістів.

Російські колонізатори знають ціну націоналізмові, який ставить понад усе любов до батьківщини і який є природною спонукою до самопожертви. Саме тому вони знищили мільйони українців, як націоналістів, інкримінуючи їм злочин, ім'я якому націоналізм. Чи завжди російські великодержавники вважали націоналізм злочином? Ні, не завжди!

У значної частини українців південних та східних областей України належність до української нації асоціюється з почуттям вторинності, другорядності, меншовартости. До трагізму ускладнює національне відродження той факт, що в цих областях повністю зруйноване українське національне середовище. Виник психологічний бар'єр на перехід до українського світосприйняття звичайних людських цінностей. Попробуйте, наприклад, у зросійщеному Донбасі перейти з російської мови на українську. Маю на увазі постійних мешканців того краю.

Великою мірою спричинився до цього російський обиватель. Він нахабніє, оскільки відчув, що все залишилось по-старому, що українці не спроможні відстояти свою національну честь, свої національні інтереси. Про яку українську честь може йти мова, коли сам пан Кравчук «пояснює всім громадянам землі» (це його слова), що москаль у шевченковій «Катерині» — не росіянин?!

Чи про такого інтерпретатора, вибачте, Президента «з новим і праведним законом», мріяв Великий Шевченко?

Щоб переломити національну ситуацію в Україні, необхідно, на мою думку, зібрати всі націоналістичні сили в Україні і поза нею під один дах. Ним може бути ОУН, можливо, інша організація, на зразок Руху, наприклад: Фронт національного відродження. Ця організація повинна зосередити в своїх руках всі дії і акції, скеровані на виживання української нації. Справа бо стоїть так: БУТИ НАМ ЧИ НЕ БУТИ. Завтра може бути пізно.

Слава Україні!

Віталій ЖУРАВСЬКИЙ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Хотілося б зупинитися на деяких проблемах військової політики України. Наша держава обрала шлях на створення армії чисельністю приблизно 400 тисяч осіб. А згодом — скорочення майже вдвічі. З точки зору військово-політичних інтересів України, її сусідів, така армія не здатна виконувати ролю стримуючого фактору. Щоб компенсувати відсутність стратегічного балянсу з Росією, потрібна військова парасолька, в тому числі й ядерна.

Держави, маючи ядерного сусіда, при відсутності власних ядерних озброєнь, часто підпадають під сферу його впливу (наприклад, сателіти совєтської імперії в Східній Європі). Або ж прикриваються ядерною парасолькою (наприклад, Німеччина, Японія) дальших держав.

Зближення з НАТО цілком можливе в політичному пляні. І це не суперечить намірам нашої держави в перспективі стати неутралною. Невтралітет — це неприєднання до військових блоків, союзів при умові, що країна не є об'єктом агресії. А останнє певні кола Росії нам не гарантують.

В Україні багато ядерних і хемічних боеприпасів. Україна не бере участі в об'єднаній контролі за ядерними боеприпасами. Надійної системи контролю за ними на території України, на жаль, немає. Необхідно якомога швидше створити таку систему: багатоступінчасту, із залученням Служби Національної Безпеки, спецохорони, а в тих військових частинах, де багато боеприпасів (хемічних в тому числі), контролю за командуванням варто б здійснювати представникам Президента. Бо все-таки є небезпека розбазарювання боеприпасів.

У Леоніда Кравчука відсутня можливість всебічної інформації для прийняття рішень по управлінню Стратегічними силами. Майже всі центри інформації знаходяться на території Росії. А це

свідчить іще й про те, що не виключена провокація і проти самого Президента. Таким чином, міра відповідальності не співпадає з мірою його можливостей. Слід відмовитися відповідати за те, що не контролюється Президентом.

Київська група Української Християнсько-Демократичної Партії підготувала ряд рекомендацій щодо політики Президента в питаннях Чорноморської фльоти і Криму.

По-перше, цій політиці слід стати наступальною. Українська правдива інформація для Криму і Чорноморської фльоти повинна переважати російську за обсягом і якістю, чіткою і доступною аргументацією, технічним оснащенням. Тимчасово для подачі інформації в Крим і на флоту можуть бути переорієнтовані деякі радіо, телевізійні станції і канали України, а також використані військові радіозасоби. Бо, врешті-решт, проблема Криму і Чорноморської фльоти вирішуватиметься його мешканцями.

По-друге, якомога швидше змістити з посади командуючого Чорноморською флотою адмірала Касатонова. Для цієї акції в Крим відправити делегацію на чолі з міністром оборони генералом Морозовим.

По-третє, доля фльоти має вирішуватися лише за столом переговорів між Росією і Україною. Нерішучість і зволікання у вирішенні цієї проблеми призведуть до уповільнення оформлення України як справді незалежної держави. Інтереси інших держав СНД можуть бути враховані пізніше, при розділі іншого майна колишнього ССРСР. І це логічно у військово-стратегічному і військово-політичному планах.

По-четверте, відповідно до угоди між державами-учасницями СНД по стратегічних силах, Чорноморська флота підпорядкована об'єднаному командуванню країн СНД тому, що має ядерне озброєння. Чим раніше його виведуть з Чорноморської фльоти, тим скоріше Росія його позбавиться. В питанні виведення ядерного озброєння активніше спиратися на тиск країн Заходу.

По-п'яте, терміново представити соціальну програму для мешканців Криму, особливо Севастополя, а також особистого складу Чорноморської фльоти та інших військових підрозділів.

Сподіваємося, що врахування наших пропозицій служитиме більш повній безпеці без'ядерної України.

Слава Україні!

Михайло РАТУШНИЙ

РИНКОВА ЕКОНОМІКА

Навряд, чи якесь інше поняття, а то й саме слово «справедливість» використовувалось частіше у політичних спекуляціях, іграх суспільних груп — задля своїх номенклатурно-корпоративних інтересів.

Саме з гаслами «справедливість», «братство», «рівність» на прапорі часто виступали ті, що поборювали прагнення Нації до державності, до її творення.

Але, водночас, саме ігнорування елементів соціальної справедливості проводом спричиняло до розриву між тими, хто знав, як збудувати державу, і тими, хто мусів та й будував її, власне тими, задля кого вона будувалась і хто, по суті, був її серцевиною та фундаментом.

Лише в поєднанні елементів національно-визвольного та соціально-визвольного можна говорити про процес державотворчий.

В окупанта не можна домогтись справедливості — в окупанта лише можна випросити пощади. Тому, власне, про справедливість як таку можна говорити за умови державності. Правда, фактор державності є елементом необхідним, але не достатнім. Бо, апелюючи до справедливості, можна всіх зрівняти, забуваючи, що всіх зрівняти можна лише по нижчому рівню. Бо, апелюючи до справедливості, можна визнати націю натовпом і позбавити її права брати участь у державотворенні, полишивши ілюзію отримати все готове.

Перш ніж окреслити концепцію соціальної справедливості, варто визначитися в суті самого поняття. Бо позбавлене християнського етичного начала, воно стає порожнім звуком, застамцьованим штампом, і найстрашніше — наповнюється сатанинсько-большевицьким матеріалізмом, коли грабувати зароблене — «справедливо», обкрадати працюючого — «справедливо», визискувати господаря — «справедливо». Відсутність того начала унеможливить всяку спробу справедливості досягти. І в такий спосіб виробляється специфічний тип люмпена, позбавленого всього, інтереси котрого заземлені на рівні інстинктів. Саме в поборенні люмпенської ідеології і люмпенського світосприйняття полягає ще один необхідний компонент соціальної справедливості.

Водночас, вкрай необхідно визначитися вже зараз стосовно тих процесів, що відбулися. Коли сприймати факт здобуття Україною незалежності й побудови власної держави як факт доконаний і не помічати, що у великій мірі відбулась лише заміна консервативної номенклатури номенклатурою, так би мовити, «ліберальною», котрій ідея української держави чужа і за складом мислення, і за походженням, якщо не помічати цього, навряд чи захочеться після того визнавати, що ті, хто окупував і пограбував Україну з допомогою комунізації, продовжує грабувати й окупувати її з допомогою так званої приватизації. То про яку соціальну справедливість за тих умов можна вести мову? За умов латиноамериканського, а то й африканського варіанту «капіталістичного» процвітання декотрих й «соціалістичного» зубожіння решти.

І що є більш небезпечним: утримати статус кво — зберегти шкідливі для держави старі законодавчі, виконавчі, господарчі структури (в надії колись їх реформувати) чи самоорганізувати трудівників, визиском котрого вони живуть і котрий на собі від-

чуває тягар окупаційного пограбування, задля повалення — саме повалення цих ворожих і небезпечних для України структур?

Другий момент, стосовно якого також необхідно визначитися вже зараз, — це момент можливості заміни грубого, азійського поневолення України модерновим поневоленням, ліберальним, але не менш небезпечним. Коли той трудівник отримуватиме, як на перший погляд, багато (за мірками нашої злиденності), але, визискуючись інтенсивніше, таку ж мізерію (за мірками світу цивілізованого), лишившись надалі наймитом на своїй землі. Тому при переході до ринку не потрібно мавпувати варіанти ринку минулого, більше знаного в усьому світі тепер лише за підручником з політекономії, а прямувати до ринкової економіки, де економічний компонент повинен бути тісно пов'язаним з соціальним компонентом. Задля самозахистеності виробника й трудівника виникає необхідність вільних асоціацій виробників й професійних спілок.

Е. ЛИСИЦИН

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Панове!

Я бажав би порушити проблеми, які стосуються економічного розвитку України. Спочатку наведу їх перелік. Ці проблеми є типовими в різних сферах нашого нинішнього життя.

1. Виробничі зв'язки на території колишнього СРСР фактично розірвані. Це викликало зупинку багатьох підприємств. І не випадково — нова держава в нових умовах створює нові структури з новими зв'язками. Для цього необхідно мати банк даних про ймовірних партнерів, сировину і т.д. Вакуум у цій справі стрімко заповнюють представники колишніх компартійних структур, мафіозні і корумповані кола.

2. Дуже ускладнений вихід підприємств на зовнішній ринок. Невідома кон'юнктура світового ринку, ціни, можливі постачальники та покупці.

3. Інженери та вчені України практично позбавлені доступу до новітньої інформації, книг, статей, матеріалів конференцій і т. д. Також важко повідомити іноземних колег про результати досліджень, обмінятися думками.

4. Україна потребує іноземних інвестицій. Але навіть ті західні фірми та бізнесмени, які бажали б допомогти нашій економіці або у вигляді спільних підприємств, або із залученням 100 відсотків іноземного капіталу, наражаються на величезні труднощі в процесі партнерства.

5. Нарешті — зв'язок. Кілька годин, а то й діб, доводиться чекати надання телефонних переговорів, факсів (які часом немож-

ливо прочитати). Хоча усі ці проблеми різні, але кожна із них вельми серйозна.

На мою думку, значну роль у вирішенні всіх наведених проблем може зіграти налагодження телекомунікаційної мережі, що добре розвинена у всіх передових країнах. І якщо ми кажемо про створення національної армії, власної валюти і т. п., то не можна забувати і про створення національної мережі телекомунікацій.

Організація такої мережі з використанням новітньої західньої технології може бути здійснена в досить стислих строках (кілька місяців) і відносно дешево (враховуючи національні обсяги проекту) — в межах 3-4 мільйонів доларів. В результаті будь-яке підприємство України, яке має персональний комп'ютер (їх мають зараз практично всі), за невелику платню буде мати технічний засіб, який дозволяє:

- знайти покупця або продавця;
- з'ясувати адресу, де виготовляється необхідний товар, здійснити маркетинг;
- замовити та розповсюдити рекламу;
- дістати біржеву інформацію про ціни на світовому ринку;
- обмінятися інформацією з колегами, вітчизняними та закордонними;
- дістати інформацію з багатьох іноземних банків даних та багато іншого.

Не треба також забувати, що функціонування такої мережі через 2-4 роки може давати прибуток, в тому числі і в валюті, за рахунок абонентської платні.

Не можна стверджувати, що в цьому напрямку в Україні зараз нічого не робиться. Вже існують приватні мережі, що поєднують 20-40 абонентів на аматорському рівні комп'ютерної обслуги. Також активно створюють свої регіональні центри мережі з Москви та Санкт-Петербургу. При міністерстві зв'язку України зараз здійснюються проробки по реалізації проекту національної телекомунікаційної мережі, але це почне функціонувати не раніш 1993 року. За цей час, активно працюючи, російські мережі здатні захопити український ринок телекомунікацій та здійснювати свій технологічний та фінансовий вплив.

Не буду деталізувати ситуацію. Зрозуміло, що проблема створення національної телекомунікаційної мережі потребує серйозної уваги, тим більше, що в Україні є комерційні структури, які мають можливість та бажання робити значні інвестиції в цю ділянку, але їм потрібна підтримка в сфері забезпечення каналів зв'язку та придбання новітніх комп'ютерних технологій. На моє переконання, без солідної і вагомої допомоги Заходу нам не обійтися.

ПОСТАНОВИ КОНФЕРЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Політичні резолюції

Конференція виступає за:

1. За справжню незалежну Українську державу, вихід України зі складу СНД.
2. За реальну оборону України — всіма доступними засобами — від загрози зовнішньої агресії.
3. За побудову громадянського суспільства, з засудженням загрози диктатури і тоталітаризму, за використання демократичних методів політичної боротьби.
4. За розпуск Верховної Ради і дотермінові вибори на багатопартійній основі.
5. За відставку нинішнього Кабінету міністрів.
6. За встановлення повної рівноправності українців всіх регіонів держави, припинення дискримінації українського громадсько-політичного і культурного життя в Криму, Донецько-Криворізькому басейні, на півдні України.
7. За відновлення прав депортованих народів з українцями включно, за соціальний захист тих, хто повертається до України як до своєї Батьківщини.
8. За національну рівноправність, за скасування існуючої територіальної автономії Криму, за підтримку права на національне самовизначення кримських татар.
9. За захист прав української національної меншости в державах, що виникли на місці колишнього СРСР.

З економічних питань

Преамбула

1. Проголошення незалежної соборної держави Україна відбило віковічні прагнення українського народу до національного самоствердження.
2. Проте молода незалежна Україна одержала в спадщину від тоталітарної номенклятурно-адміністративної системи більшовицької імперії розвалене народне господарство, що перебуває у стані тяжкої кризи.
3. Перевага екстенсивних форм економічного росту, випереджаючи темпи розвитку виробництва засобів виробництва і пріоритет Військово-Промислового Комплексу спричинили глибокі диспропорції в процесі відтворення, занедбання соціальної сфери і недорозвиненість таких життєво важливих галузей, як житлове будівництво, а також будівництво лікарень, шкіл, наукових і культурних закладів, виробництво споживчих товарів, медикаментів і медичного обладнання тощо.
4. Критичним є стан виробничої сфери через моральну і фізичну застарілість машин, обладнання та інших засобів виробництва, а також через недостачу або відсутність сучасних технологій, які б відповідали світовому рівневі.

5. Сільське господарство є неефективним через панування хибних виробничих відносин, таких як колгоспи, радгоспи і неспроможне забезпечити потреби народу України в продуктах харчування в достатній кількості і якості.

6. Землі, поля, води, ліси і навколишнє середовище України забруднені відходами великих підприємств і знаходяться в стані деградації. Чорнобильська трагедія є останнім попередженням про неможливість безумної експлуатації природи.

7. Наповнення проголошеної Деклярації про незалежність України реальним змістом можливе тільки на шляху переборення наслідків командно-адміністративної системи, виходу з економічної кризи і невідкладного переходу до соціальної ринкової системи господарювання на базі економічної самостійності України. Соціальна ринкова система є найбільш ефективним методом господарювання, випрацюваним людською цивілізацією. Економічна самостійність не означає автарчії, а є передумовою участі в міжнародному поділі праці та інтеграції в світову економіку на засадах рівноправності і взаємовигідності.

1. Ідея націоналізму повинна відіграти об'єднуючу роль для всіх верств українського народу перед лицем тих труднощів, що виникнуть при переході до ринкової системи господарювання. Тільки самостійницька Українська держава, побудована на засадах демократії, загальнолюдських цінностей і визнання прав людини, спроможна реконструювати економічний і соціальний лад.

2. Господарський лад соціальної ринкової економіки є економічною гарантією свободи громадян і побудованого на принципі свободи суспільного і державного ладу. Цей лад спирається на індивідуальній, кооперативній і, лише в конечних випадках, державній власності, на вільній конкуренції і на розподілі інвестицій і споживчих дібр ринком. При цьому економічна конкуренція повинна бути рушійною силою ринкової економіки. Завданням держави було б створити правні рямці для вільної конкуренції і запобігати всяким протидіям цій конкуренції і творенню монополій.

3. Конференція змагає за соціальний і господарський лад, в якому кожний громадянин має право на працю згідно з його здібностями, вишколом і трудом, право на вільний вибір місця праці, право на всестороннє соціальне забезпечення у випадку нещастя, безробіття, хвороби.

4. Конференція вважає, що економічна політика повинна бути націлена на адекватний реальний економічний ріст, на застосування екологічно чистих виробничих процесів, на повне zatrudнення працездатного населення, на стабільність цін, — покупної сили гроша і на оптимізацію корисної зовнішньої торгівлі.

5. В соціальній ринковій економіці економічний компонент є нерозривно пов'язаний з соціальним компонентом. Тому економічна політика держави мусить уможливити проведення суспільної і соціальної політики, побудованої на принципах солідарності, самовідповідальності громадян і соціальної справедливості.

Конференція змагає до такого соціального ладу, в якому одиниця має зобов'язання супроти суспільства, але не в меншій мірі — суспільство супроти одиниці. При тому суспільство не може перебирати в одиниці

жодної її особистої відповідальності. Лише побудоване на самовідповідальності суспільство зможе мобілізувати фінансові засоби для допомоги потребуючим.

6. В незалежній Україні і в її самостійній економіці існуватимуть незалежні від держави і вповні автономні малі, середні та великі підприємства. Всі вони мусять мати рівні можливості вільної конкуренції на ринку. Але у зв'язку з загальногосподарським збалансуванням і суспільною стабільністю необхідна зрізничкована, але сильна середня суспільна верства.

При стимулюванні і посилюванні середньої верстви не йдеться про якусь піддержку групових інтересів, а про політичну стратегію забезпечення повноцінного ринково-економічного ладу і вільного суспільства.

7. Конференція виступає за приватну власність для кожного громадянина, бо в цей спосіб забезпечується ще більше особиста свобода і незалежність індивіда. Приватна власність селян на землю і господарство, а робітників, службовців і інших працівників — на житлові будинки має важливе економічне і суспільне значення.

Конференція вважає, що ідея націоналізму сприятиме тому, що робітники та інші громадяни зможуть придбати уділ, у формі паїв (акцій) у засобах виробництва та в іншому майні і в такий спосіб стати співвласниками фабрик, заводів і іншого національного майна.

Ми обстоюємо право всіх трудящих на уділ, теж у формі паїв, в чистому зиску підприємств, в яких вони працюють.

8. Ми вважаємо, що кожний трудящий має право не тільки на співвласність виробничих фондів, але й на співвирішальність в підприємствах у справах, які торкаються його особистих, професійних і соціальних інтересів.

9. Конференція виступає за те, що відповідальність у соціально-економічній діяльності треба поширити на всі суспільні верстви. Тому слід створити можливість обмірковування життєво важливих економічних і соціальних питань на різних рівнях: національному, регіональному (районному, міському, обласному, зональному) і на рівні поодиноких галузей народного господарства. Конкретно тут йдеться про покликання до життя відповідних суспільних органів, в яких повинні бути заступлені професійні спілки, об'єднання працедавців, науковці, зацікавлені громадські організації і банки. Ці регіональні і галузеві суспільні органи повинні розглядати питання zatrudнення працездатних, розвитку платень, технологічного розвитку, що в свою чергу допомагатиме виносити слушні рішення на підприємствах.

10. Врешті працедавці і робітництво мусять сприяти досягненню максималізації прибутку. Нерентабельні підприємства можуть бути втримані за рахунок державних субсидій виключно у тих випадках, коли їх існування є необхідне для загального добра народу.

Шлях переходу до ринкової системи

1. Треба бути свідомим того, що перехід на соціальну ринкову економіку буде нелегким і вимагатиме самообмежень і жертв від населення, а від національної влади — мудрости, політичної волі і сили провести в життя конкретні заходи. Зрозуміло, що лиха, заподіяного хибною большевицькою економічною політикою, неможливо усунути протягом кількох років, а

тим більше, що історія цивілізованих країн не має рецептів реконструкції нераціональної командно-адміністративної економічної системи на ринкову систему.

2. Основною передумовою переходу економіки України на соціальну ринкову модель і покращення життєвих умов її громадян є цілковита політична незалежність України.

3. Розірвання імперіяльних пут і вихід України на самостійницько-державний шлях не означає, що будуть порвані зв'язки з економічними суб'єктами на інших просторах колишнього СРСР. Україна є життєво зацікавлена в продовженні тих зовнішньо-торговельних зв'язків і в економічній співпраці, але під умовою, що це в її загальних інтересах і економічно вигідне.

4. При реконструкції успадкованої комуністичної економічної системи КУН виходитиме з наступних засад:

а) демонополізації, тобто усунення монополії держави в економічному житті й створення державною владою правових і фактичних передумов для розвитку особистої ініціативи і підприємливості;

б) реприватизації, тобто заведення масової приватної власності, промисловості, торгівлі й банків й уможливлення найширшої господарської ініціативи в продукуванні і розподілі. За державою має бути забезпечена власність тільки на такі засоби виробництва і складники господарства, які мають загальнонаціональне значення і удержавлення яких виправдалось досвідом;

в) деколективізації сільського господарства, тобто встановлення приватної власності на землю і селянські двори та забезпечення селянам державою всебічної технічної та фінансової допомоги. Для цієї цілі створюються сільськогосподарський банк і державні дослідні станції, насінні та тваринно-розплідкові господарства тощо;

г) незалежності від центральної влади Національного банку, який має не тільки емітувати українські банкноти, але теж відповідати за грошову політику і наглядати за цілою банково-кредитною системою: самостійними ощадноствесними касами, загальними і спеціальними банками приватного, спілкового та громадського характеру;

г) відкритої економіки, тобто інтенсифікації торговельних, економічних і технічних взаємин із закордоном і допущення заграничної конкуренції на внутрішньому ринку;

д) прогресивної податкової політики, яка, побіч бюджетової функції, матиме за завдання регулювати перерозподіл національного доходу;

е) поступової лібералізації цін, тобто допущення усталення цін механізмом пропозиції і попиту лише в міру оздоровлення економіки і задовільного росту виробництва;

є) ми наполягаємо на праві кожного індивіда на такий прибуток (заробітна плата, пенсія або інші соціальне забезпечення), який мінімально забезпечував би його культурні й матеріальні потреби.

5. Попри реконструкцію економічної системи слід рівночасно:

а) приступити до виміни рублів на українську валюту, обмежуючи загальну грошову кількість до економічно виправданого рівня;

б) провести заходи щодо оздоровлення державних фінансів і проробити заходи, щоб еventуальні державні фінансові недобори не покривати емісією непокритого гроша, а внутрішніми й, в окремих випадках, зовнішніми позичками;

в) організувати перевишкіл українських менеджерів і економістів при допомозі економістів української діаспори і закордонних експертів;

г) приспівити розвиток занедбаних і недорозвинених галузей;

г) зацікавити українську діаспору в інвестиціях в українську економіку;

д) притягати закордонні капітали й уможливлувати закладання українсько-іноземних спілок.

6. КУН е за встановлення податкових пільг для економічно слабких, але конче потрібних підприємств.

7. КУН вважае, що побудова здорової і добробутної економіки не сміе йти коштом нищення природи і навколишнього середовища. Навпаки, слід вже під час реконструкції економічної системи долати накоєне екологічне лихо й перейти до оздоровлення земель, лісів і вод України.

8. Добробут українського народу не буде повноцінним, якщо разом з раціональною економічною політикою не буде справедливої соціальної політики. Тому КУН стремить за державні соціальні програми, які б гарантували:

а) створення умов, в яких громадяни Української держави могли б повністю користуватися політичною свободою і можливостями виявлення економічної ініціативи з застереженням, що межами свободи кожного громадянина е межі свободи інших громадян і соціальна справедливість;

б) встановлення такої мінімальної заробітної плати, яка достатньо забезпечувала б життєві та культурні потреби працюючого та його родини;

в) запровадження системи охорони народного здоров'я і кожного громадянина з урахуванням всіх досягнень медичної науки, зокрема охорони працюючих від професійних недуг;

г) забезпечення під кожним оглядом рівноправности жінки з чоловіком і рівної з чоловіком оплати за однаковий труд;

г) заборону найманої праці малолітніх і жінок у важкій промисловості і на виробництві, шкідливому для здоров'я, а також у нічний час;

д) забезпечення працюючим оплачуваних відпусток, влаштування домів відпочинку, санаторіїв тощо;

е) запровадження системи соціального забезпечення на час хвороби, непрацездатности, старости й безробіття і встановлення виплат для дотичних громадян у розмірі, який би забезпечував нормальний життєвий рівень їх самих і їх родин.

Соціально-економічні питання

Головна мета господарства — це забезпечення духового і матеріального добробуту суспільства і людини. Це можна осягнути лише в такому способі виробництва, головними принципами якого е свобода кожного здобувати засоби виробництва, набувати власність і нею розпоряджатися, розвивати ініціативу в господарському житті.

Конференція Українських Націоналістів стверджує і виступає за:

1. Заборону функціонування комуністичних профспілок, що діють нині на теренах України під назвою ФНПУ, які протягом всього свого існування фактично здійснювали санкціонований державою примусовий збір податків з працівників, репрезентували інтереси пануючої державної партоткратичної системи, а не своїх членів. За накопичені кошти трудівників і за державні дотації були побудовані санаторії, лікарні, табори відпочинку для дітей, створено інше майно. Воно не може бути власністю будь-якої групи або об'єднання людей, оскільки належить усім мешканцям України. Для створення справедливих умов усім вільним профспілковим об'єднанням, які мають виступати гарантом соціально-економічних прав трудівників, необхідно на державному рівні: інвентаризувати, націоналізувати це профмайно і в подальшому провести його розподіл пропорційно чисельності з усіма зацікавленими профспілками, які утворилися або утворюються низу.

2. Встановлення такої мінімальної заробітної платні, яка достатньо забезпечувала б життєві та культурні потреби працюючого та його родини.

3. Запровадження системи охорони народного здоров'я і кожного громадянина з урахуванням усіх досягнень медичної науки і зокрема охорони працюючих від професійних недуг.

4. Забезпечення під кожним оглядом рівноправності жінки з чоловіком і рівної з чоловіком оплати за однаковий труд.

5. Заборони найманої праці малолітніх і жінок у важкій промисловості і на виробництві, шкідливому для здоров'я, а також у нічний час.

6. Забезпечення працюючим оплачуваних відпусток, влаштування домів відпочинку.

7. Запровадження персоніфікованої системи соціального забезпечення на час хвороби, непрацездатності, старости й безробіття і встановлення виплат для дотичних громадян у розмірі, який забезпечував би нормальний життєвий рівень їх самих та їхніх родин.

8. Організацію суспільної опіки за особливих обставин.

У справах української культури

Діяльність ОУН охоплює всі ділянки життя нації. Відтинок культури — це найважливіша ділянка духового існування народу, його розвитку, його самобутності та світогляду, від якого залежить соціальне і матеріальне життя в організованій формі держави. Тому на відтинку культури, який охоплює релігійні, мовні, наукові, літературні й мистецькі прояви, йде боротьба не лише за самобутність нації, але й за визволення і державну незалежність.

А тому пропонуємо:

- Виробити нову етику поміж нас і в самому собі.
- Розпоширити самоосвіту серед молоді.
- Боротися проти провінційності української культури.

На Україні все українське повинно бути найкращим, найпрестижнішим, щоб українська культура була приваблива. Але для цього зробити

все для подолання посткомуністичної шараварної ментальности в свідомості українців.

- Заснувати фонд ОУН для стимулювання справжньої талановитої молоді, вихідців у першу чергу із сіл і простих родин.

- Заснувати Малу Академію української культури.

- Провести роботу серед катедр вузів України, домагатися ліквідації посткомуністичних катедр суспільствознавства і створення на їх основі справді виховних і просвітянських осередків з націоналістичною ідеологією. Підтримати ініціативу вченої Ради Львівського політехнічного інституту, яка вже виділила 10 стипендій, щоб мали можливість вчитися діти — вихідці зі Сходу України, за рекомендацією Секретаріату ОУН.

- На Україні повинен бути окремий друкований орган ОУН. ОУН має розгорнути активну роботу проти конвергенції української культури в європейську культуру, яка може відбутися внаслідок входження української економіки в європейську.

- Необхідно створити потужний видавничий центр, який би поширював ідеї націоналізму.

- Відновити журнал «Основа», як справжній український журнал.

- Здійснити реформацію журналу «Визвольний шлях», в першу чергу його літературного розділу, поширивши його редакцію в Україні.

- Приділити велику увагу відродженню націоналістичних ідей на Україні, враховуючи те, що нинішній уряд не виконав програмних засад ОУН минулих років і зайшов у тупик. Треба подбати про розвиток ідеології ОУН на сучасному етапі.

- Подбати про об'єктивно виважену оцінку українського націоналізму, а для цього вивчати архіви, в першу чергу відомчі — КГБ-МВД. Створити комісію в Україні, яка б зайнялася питаннями збереження, повернення та оприлюднення цих матеріалів.

- Сликати окрему конференцію, присвячену проблемам культури.

- Враховуючи те, що ми опинились перед відсутністю сучасної концепції виховання української молоді, ОУН має приділити розробці такої концепції чільну увагу.

- Необхідно максимально через фонди допомагати роботі різноманітних ініціативних груп при обласних Будинках вчителя і т. д., які займаються проблемами виховання української молоді.

- Домагатися одночасно з розвитком елітарности в розвитку української культури підняття народної культури до елітарного рівня.

Приділити велику увагу розвитку викладання українознавства в східних теренах України. Тому свою роботу ОУН на 70-80% має скеровувати на Схід.

- Повертати українські імена, які штучно зрусифіковані, шляхом видання окремих брошур про видатних людей, які походять з України, але волею долі опинилися в середовищі російської культури.

- Враховуючи визначне значення ідеології українського націоналізму для вирішення сучасних проблем української нації, а в першу чергу для її культури і освіти, а також з метою якнайактивнішого втілення ідей націоналізму в життя, виступаємо за швидке проведення загально-

українських Великих зборів ОУН. Ці збори мають започаткувати широкий розвиток структур ОУН усіх рівнів на Україні.

У справах інформації і пропаганди

Для налагодження інформативної роботи та якнайширшого поширення ідей ОУН в Україні:

1. Утворити при Секретаріаті Конференції Службу інформації і пропаганди.
2. Розбудувати мережу УЦІС у всіх регіонах України. При цьому особливу увагу приділити східній Україні.
3. Рекомендувати переведення в Україну пресового органу, який би представляв офіційну позицію Організації Українських Націоналістів.

У справах молоді

Звіт секції виховання молоді

Високоповажні Збори!

Ми, молоді українські націоналісти, представники різних організацій, звертаємо Вашу увагу на незадовільний стан молодечого руху в Україні.

Є незаперечною істиною, що хто має молодь, той має майбутнє, а тому мусимо докласти максимальних зусиль, щоб забезпечити виховання нашої української молоді у правдивому націоналістичному світогляді. З прикрістю констатуємо факт, що сьогодні молодь в Україні виростає без прикладів старшого покоління, гідних наслідування, і через те не має потрібної орієнтації на шляху до державного будівництва.

Тієї орієнтації нашої молоді не гарантує ані школа, ані освітні заклади, тому що вони потребують негайної і докорінної реформації. У родині теж не завжди знаходить молода людина не лише захисту, але й відповідного виховання, оскільки родина, як найменша клітина суспільства, відбиває нездоровий соціально-колоніальний стан нашого народу.

Тому ми вимагаємо, щоби при Постійному Секретаріаті Конференції було створено референтуру молоді з молодіжним фондом при ній.

Постанова

1. Утворити стипендіальний Фонд:
 - а) імени Степана Бандери;
 - б) українського студентства.
2. Підготовку документів щодо Фонду доручити Постійному Секретаріатові Конференції.
3. Термін підготовки документів — один місяць (до 1 травня) з затвердженням Постійним Секретаріатом Конференції.
4. Доручити Постійному Секретаріатові Конференції оприлюднити в українській пресі інформацію про утворення Фонду.

СКЛАД СЕКРЕТАРІАТУ
КОНФЕРЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

(УЦІС)

Голова Секретаріату: Слава Стецько

Члени Секретаріату: Боринський Микола, Деркач Ігор, Дужий Петро, Журавський Віталій, Зеленчук Михайло, Іващенко Олександр, Кушпета Омелян, Кандиба Іван, Олеськів Василь, Ратушний Михайло, Сватко Ярослав, Хмара Степан, Шрамов'ят Роман, Яковина Микола.

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. **«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»** речево дискутує й роз'яснює всі суспільно-політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. **«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»** — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:
Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zepelinstr. 67, Germany.

Поезія

С. М-кий

В РІЧНИЦЮ 30 ЧЕРВНЯ

Гарячий червень був тоді
І темна ніч зловіщим спала сном.
Аж враз над досвітком в пісні
Моторів рев пронісся над селом.

Війна! Війна! — рознеслась вістка вмить.
І аж земля під бомбами тремтить.
Два велетні — брунатний і червоний
Почали змаг страшний, немов дракони.

І знов дрижала Україна
Від наїзду чужих зараз.
»Збудись, могутня Україно« —
Лунала пісня, мов наказ.

Здригнувся Львів, готовий знов до чину,
Маршують ДУН у княжий город Льва.
Формується влада, й етером в Україну
Несуться гордо радісні слова:

— Твоєю волею, народе України,
ОУН під проводом Бандери
Відновлення Держави-України
Голосить світові в цій ері. —

І Акт оцей благословляли
Митрополит Андрей й владика Полікарп;
В листах ввесь нарід завзивали
До послуху владі, до єдності без чвар.

Похідних груп тисячні лави
Ідуть на схід в простору Україну.
Мов воїни новітні Святослава
Готові є на все: до зброї і до чину.

По рідних селах і містах
Знімались рідні прапори,
Лунали радісні слова
Про волі дні, що вже ішли.

І хоч прийшли знов тюрми і тортури —
До волі походу нікому не спинить!
Під стягами ОУН-УПА, мов тури,
Ішли у бій свою Державу боронить.

Спішили всі, мов рать, на України зов,
Щоб боронити волю вістрями мечів.
І золотими буквами писались знов
Літописні сторінки роду русичів.

Микола СКЕЛЯ

ВІДПОВІДЬ ОКУПАНТОВІ

Два окупанти, два бандюги
Затіяли війну,
А Україна, повна туги,
Несе й тепер вину.
«Де працював ти? Що робив ти
В час нашої війни?
Чому не був на фронті вбитий,
Утік до чужини?
Чому в полоні опинився?
Чому не вбив себе? . . .»
Такий «допрос» тобі й не снився,
А він довбе, довбе.
А він допитує, мордує,
Ще й зрадником зове,
І серце допитом шматує,
Напівживе. . .
Ех, окупанте, сучий сину,
Чого прийшов сюди
На нашу славу Україну?
Йди геть собі, іди!
Твоя «єдина, неділима»
Не верне вже повік,
Від неї сморід тільки лине,
Я — вільний чоловік!
Де був я? Це моя вже справа!
Я Україну боронив
Від окупантів-ворогів,
На що людське мав повне право.
Україна, 1991 р.

Микола ШАТИЛОВ

Пам'яті Михайла

Так, мій братику, пахне кропом,
аж не чути чужих жоржин.
Чарку вихилять гробокопи,
і зостануся сам-один.

На горбочку полищу рожу.
Рік чи десять між нас мине. . .
А певніше. . . Прости, не можу.
Ти молодший.
Чекай мене.

* * *

Пам'яті Михайла

Це деревце — тепер твоя родина,
а всі чужі, хоч хто сюди прийшов,
де порскають шротинки горобини
червоно з-під нечутних підошов.

Це деревце — повік твоя родина.
Так, я не брат, а твій оживлий жах.

О мамині закровлені коліна!
О чорні крихти на її губах!

* * *

Ти тільки мовчи, не кажи ні слова,
а я дивитимусь, і нехай
ляже рука твоя вечорова,
втомлено ляже на столу край. . .

Обидва були у таких бувальцях,
що душ тепер неможливе злиття. . .
І мовчки дивлюсь, як по милих пальцях
тихо збігає мое життя.

* * *

Стрімка,
поривчата,
знадлива,
прикривши чубчиком чоло,

уже ввійшла,
а ще дзвеніло
у старовинних дверях скло.

І я казав: «Мое ж ти, рідне. . .»
Одвівши пасемце з чола,
вже цілував,
а ручка мідна
ще зовсім теплою була.

Уже, мов сіль мені на рану, —
що ми чужі, що все. . .
А ще
бентежив запах майорану,
її занесений плащем.

* * *

Вже другий сніг без тебе тане. . .
А щоб при нас цвіли сади,
давай замиримось востаннє
і, як можливо, назавжди,

щоб зваби всі твої жіночі
я бачив з тої темноти,
в яку мені закриєш очі
єдино ти,
єдина ти.

Від Редакції «Визвольного Шляху»:

Автор подає про себе такі дані:

«Народився 10 жовтня 1939 року в Харкові в родині українських інтелігентів. Дід розстріляний 1938-го року за український націоналізм. Закінчив Харківський університет, за фахом — філолог. У 60-і видав дві книжки віршів. Плідно працював як літературний критик. Редагував відділ критики в журналі 'Прапор' (нині — 'Березіль'). Вигнаний за підтримку політ'язнів. Пізніше — заарештований в Луцьку за поширення релігійної літератури та зберігання зброї. Відбув покарання й жодного рядка у совдепівських виданнях більше не надрукував. Змінив безліч професій. Був навіть іподромним наїздником».

Наука, дослід

Зірка ГРЕНДЖА-ДОНСЬКА

ПАВЛО КУКУРУЗА

Редактор і видавець Закарпаття
(1896-1978)

Повертаючи із забуття працівників минулого для заповнення всіх «білих плям» історії нашої літератури й культури, не можемо оминати редактора й видавця Павла Кукурузу, видавнича праця якого в 20-х і 30-х роках на Закарпатті багато спричинилася до відродження Карпатської України.

Павло Кукуруза народився 4 березня 1896 року в Новій Ушиці, Кам'янець-Подільської губернії. Народну школу закінчив у рідному містечку. В 1917 році закінчив середню освіту в Переяславі і того ж року вступив на студії в нововідкритий університет в Кам'янці-Подільському.

Будучи студентом, Павло Кукуруза працює у видавництві Подільської Губерніяльної Управи, а під час літніх вакацій у своєму повіті закладає читальні «Просвіти» і організує при них аматорські драматичні гуртки. Видавнича справа серйозно зацікавила його. Першим його досягненням у цій ділянці було видання книжки С. Руданського «Лірика, співомовки та байки» в 1918 році в рідній Ушиці. Щоб знайти покупця на книжку, він навантажує фіру з повним накладом — п'ять тисяч примірників — і везе до Кам'янця-Подільського до Губерніяльної Управи. Голова Управи проф. Віктор Приходько був захоплений сміливим вчинком молодого студента і купив у нього весь наклад, що піддало Павлові Кукурузі великої охоти продовжувати працю в цій ділянці.

Та світова війна не дозволила йому перевести своїх ідей в життя. Під натиском большевиків він покидає рідне Поділля і опиняється у далекій Варшаві. Серце його, однак, тягнуло до своїх людей, тому він вирішує переїхати до Чехо-Словаччини, а згодом на Закарпаття.

Замешкавши в Ужгороді, Павло Кукуруза в 1922 році закладає своє власне видавництво. Та було в нього ще одне замишування: бджільництво. Батьки його мали вдома велику пасіку, і він вже від наймолодших літ залюбки бджолярив із батьком і багато чого навчився від нього. Прибувши на Закарпаття, Павло Кукуруза побачив прекрасні терени для бджолярства, але населення, хоч і займалося де-не-де бджолярством, вело його дуже примітивно. Бажаючи прислужитися і допомогти народові, він вирішив навчити закарпатське населення бджолярити, а тому почав видавати журнал «Підкарпатське пчоларство» (1923-1926). Його співробітниками стали студенти-агрономи, які студіювали в Празі і в Подебрадах.

Цей гурток студентів (Володимир Коссар, Михайло Боровський, Тимофій Павличенко, Павло Загородний) заснував в Ужгороді Товариство «Рій». Студенти приїжджали на літній час до Ужгороду і працювали в пасіці «Рою», яка згодом виросла на велику промислову пасіку. Тут відбувалися пасічніцькі курси, виставки; члени брали участь у Вседержавному Пасічніцькому З'їзді. Душею Товариства «Рій» став Павло Кукуруза. Як фахівець, він приложив усі свої старання до того, щоб удосконалити пасічництво на Закарпатті. Крім редагування і видавання «Підкарпатського пчолярства», видавав і місячник «Пчолярство» (1923-1926), а також написав кілька підручників для пасічників.

Павло Кукуруза скоро відчув великий брак шкільних підручників на Закарпатті, бо, хоч за чеської влади і вернулася наша азбука, дітей треба було навчити рідного слова і рідної мови, а не було з чого. Не було тоді ні наших учителів, ані шкільних підручників, ані літератури. Бажанням Павла Кукурузи було дати дітям найважливіше — повернути їм рідну мову. І тому вже в місяці липні 1922 року він починає видавати в Ужгороді журнал «Пчілка». Не маючи ще тоді чеського громадянства (одержав його аж 1937 року), він, як український емігрант, не мав права мати ані свого видавництва, ні книжок під власним прізвищем. Тому зареєстрував видавництво журналу і бібліотеку «Пчілки» у Товаристві «Просвіта» в Ужгороді, а тодішній голова «Просвіти» о. Августин Волошин став номінальним відповідальним редактором журналу.

«Пчілка» виходила від 1922 до 1933 року, а її бібліотека існувала від 1923 до 1938 року. Згодом цей журнал став самостійним місячником природничого змісту, а від 1925 року — загальним журналом для молоді.

В той час чеська влада не визнавала української літературної мови на Закарпатті. Філолог д-р Іван Панькевич своєю граматикою і д-р Володимир Бірчак своєю читанкою створили етимологічний правопис, який чехи радо привітали і дали розпорядження, що в усіх школах і урядах Закарпаття має вживатися тільки цей правопис. Довелося й «Пчілку» видавати етимологічним правописом, щоб врятувати її хоч так для шкіл і бібліотек, інакше була небезпека, що Краєва Шкільна Управа в Ужгороді, яка передплачувала журнал для шкіл, не буде її замовляти. Та мимо етимологічного правопису, мова «Пчілки» була чисто українською.

«Пчілка» стала найпопулярнішим журналом шкільної молоді і багато спричинилася для виховання нової генерації та піднесення її національної свідомості.

Праця Павла Кукурузи та цілої редакції «Пчілки» не була легкою. Писала редакція в одному числі: «Лише чудом, яке зветься поривом до національного відродження молодих, чудом та жертвенністю тих людей, що працюють коло того видання, тримається «Пчілка», творячи те діло, що його мав би творити забезпечений матеріальними засобами зразковий журнал. «Пчілка» видається на убогій Закарпатті, не маючи до того ніяких субвенцій...» А далі: «Без фондів, без помочі, за позичені гроші, лише сильним

бажанням піднести народну культуру нашої країни, що після довгорічного сну пробудилася до нового життя, люди доброї волі взялися викристалізовувати серед молоді гармонійні, прямі, сильні характери, щоб вони могли за правду єдину і найвищу постояти в повній вірі, що вона побідить. . .»

Писав В. Гренджа-Донський у своїй статті: «Не тільки дівтора, але і вчителі, а навіть батьки нетерпеливо очікували кожне число "Пчілки". Це була і читанка для дітей, і підручник для вчителів, і журнал для батьків. . . Був це журнал надзвичайно цікавого змісту, в першій мірі для шкільної молоді, але "Пчілка" була й органом закарпатських молодих (і старших) письменників. . . Крім поезій, статей, оповідань, байок, казок, були тут згадки про театр, спорт, Пласт, кіно і все інше, що цікавило молодь. . . Знавці, історики літератури (як д-р Михайло Мольнар у Братиславі) визнають великі заслуги "Пчілки", що дала поштовх до літературно-культурних початків. . .»

Коли з нагоди 50-ліття появи «Пчілки» (1973) прийшлося перечитати чудом збережені річники, Павло Кукуруза, розказуючи про співробітників, не міг ними нахвалитися. До кого б він не звертався, все знаходив охочих, які хотіли допомогти, «щоб "Пчілка" залітала і в наші найдаальші села. . .» Журнал об'єднував найкращі літературні і науково-педагогічні сили, головно з рядів української еміграції на Закарпатті і взагалі у Чехо-Словаччині.

Великою поміччю для Павла Кукурузи, головно в адміністрації журналу «Пчілка», була його дружина Маруся, родом із Закарпаття, з якою він одружився в 1929 році. Вона була відомою акторкою і солісткою (сопрано) Українського театру в Ужгороді.

Згадував Павло Кукуруза: «На щастя, редакція "Пчілки" ніколи не лишалася сама в своїй праці самотньою, а мала завжди велику підтримку з боку співробітників. Всі, кого вабило світло культури і науки, хто уболівав тяжкою долею рідного люду, всі вони не пройшли байдуже повз те вогнище, яке розпалила "Пчілка", і, хто чим міг, старався підкріпити цю ідейну працю, вкладаючи свої цеглини на розбудову своєї рідної культури, спрямованої на національне відродження Закарпаття. . . І коли це відродження виявило себе актом створення державної Карпатської України 1938 року, то тут якась мірка заслуги і цього скромного журналу, що під назвою "Пчілки" повних десять років вирощував молоде покоління Закарпаття. . .»

Між співробітниками «Пчілки» знаходимо імена таких письменників, педагогів, журналістів, діячів: Андрій Алиськевич, Богдан Алиськевич, Леонід Бачинський, Миколая Божук, Йосиф Бокшай, Юрій Боршош-Кум'ятський, Володимир Бірчак, Михайло Боровський, Микола Вайда, о. Августин Волошин, Михайло Велигорський, Євген Вировий, Валерія О'Коннор-Вілінська, о. Василь Гаджега, Марійка Вурста, Андрій Вєрон, Василь Гренджа-Донський, Ярослав Дикий, Свирид Довгаль, Олександр Джумурат, о. Віктор Желтвай, Аркадій Животко, Богдан Заклинський, Зореслав (о. Севастіян Сабо), Харитя Кононенко, Маруся Кабалюк, Микола Копач, Василь Королів Старий, Павло Кукуруза, Модест Левицький, Микола Лелекач,

Борис Мартинович, Петро Міговк, Олександр Наріжний (Максим Сливка), Ірена Невидька, Олександр Олесь, Тимофій Павличенко, Марійка Підгірянка, Іван Рознійчук (Марко Бараболя), Софія Русова, о. М. Станинець, Юрій Соколович, Юрій Тищенко (Сірий), Спиридон Черкасенко, Микола Чирський, Микола Щербей і ряд інших.

Праця Павла Кукурузи не кінчалася редагуванням та видаванням журналу «Пчілка». В 1930-х роках він працював у Педагогічному Товаристві, яке видавало шкільні підручники; допомагав о. Августинові Волошину у складанні та виданні його читанок для народних шкіл та видав своїм власним коштом літографічним способом його педагогічні книжки: «Дидактику», «Педагогіку», «Педагогічну психологію», «Методику народношкільного навчання»; редагував «Літературний листок» — додаток до часопису «Свобода» в Ужгороді; видав і кілька власних праць з пасічництва, природознавства, підготовляв альбоми, атласи. Між іншим, на замовлення Шкільної референтури у видавництві «Пчілки» Павло Кукуруза видав «Атлас рослин» (автор інж. Михайло Боровський) у п'ятьох кольорах з назвами чотирма мовами: латинською, українською, чеською і мадярською, із зазначенням лікарських і отруйних рослин, у великому форматі, в твердій оправі, та «Атлас звірят» (автор проф. Грабар). Брав участь у закарпатських культурних організаціях; провадив бібліотеку та видавництво «Просвіти» в Ужгороді, редагував календарі та альманахи «Просвіти». На початку державності Карпатської України, на доручення влади, евакуював з Ужгороду до Хусту різні українські державні бібліотеки та архів історичних документів Крайового Уряду. Президент о. Волошин призначив його державним бібліотекарем та керівником Архіву Карпатської України.

Після трагедії Карпатської України в березні 1939 року, Павло Кукуруза був арештований мадярами, а в грудні того ж року виповіджений з території Карпатської України. Він переїхав до Чехії, де німці його скоро забрали на примусові роботи біля Берліну. Звільнившись звідти, повернувся в Чехію, працював технічним редактором у культурно-науковім видавництві Українського Національного Об'єднання (УНО) (1941-1943). Тут гестапо заарештувало його в 1943 році разом з іншими працівниками і вислало до концентраційного табору в Терезієнштадті. Звільнили його щойно після двох років із сильно підірваним здоров'ям.

В 1945 році, перед вступом большевицьких військ до Праги, Павло Кукуруза емігрував до Мюнхену. Тут за дорученням Українського Технічно-Господарського Інституту (УТГІ) заложив «Літографічну базу», де друкувалися літографічним способом підручники для студентів УТГІ. В 1947 році в Мюнхені видав власним накладом літографічним способом «Історію Закарпаття» Василя Пачовського та казки «Нашим малютам» (автор Павло Кукуруза, ілюстрації Е. Козака).

В 1949 році Павло Кукуруза переїхав з дружиною до США і замешкав у Міннеаполісі, Міннесота. Його здоров'я, сильно пошкоджене в концентраційному таборі, не дозволяло йому вже більш активно

працювати ні в громаді, ні у видавництвах, хоч до смерті цікавився життям української громади. Помер 14-го лютого 1978 року в Міннеаполісі. Похований на українському цвинтарі в Бавнд Бруку, Нью Джерзі.

Автор Симон Наріжний в книзі «Українська еміграція» (ст. 332-333) дає таку загальну оцінку праці Павла Кукурузи:

«Значну працю виконали емігрантські діячі на Закарпатті в галузі видавничій. На цьому полі чи не найбільше попрацював Павло Кукуруза — організатор і видавець “Пчілки” в Ужгороді. Накладом Павла Кукурузи під фірмою “Пчілка” було видано протягом 1923-1938 рр. 73 книги в кількості 102.200 примірників на загальну суму 1.352.900 корон. . .»

Нехай цей короткий нарис буде знаком нашої вдячності Павлові Кукурузі — одному з багатьох працівників на культурнім полі 20-х і 30-х років, які своїми знаннями, жертвенністю та любов'ю до свого народу віддали так багато праці та енергії для виховання підрастаючого покоління, щоб нарешті вирвати закарпатський народ із темноти.

Міннеаполіс, США.

Використана література:

1. Річники «Пчілки», 1922-1933.
2. «Ми і наші діти», альманах, видання Об'єднання працівників дитячої літератури (ОПДЛ), редактор Богдан Гошовський, 1965, Торонто, Канада.
3. Симон Наріжний, «Українська еміграція», накладом автора, Прага, 1942 р., Чехо-Словаччина.
4. Аркадій Животко, «Історія української преси», 1946, Прага, Чехо-Словаччина.
5. «Енциклопедія Українознавства», вид. НТШ, том 4, ст. 1229.
6. В. Гренджа-Донський, «50-літній ювілей “Пчілки”», «Свобода», Джерзі Сіті, 12 липня 1973.
7. Архівні матеріали зі спадщини Павла Кукурузи.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ДОРОГОВКАЗ — ШЕВЧЕНКО!

Шевченко лишив нам безцінні зразки свого творчого генія. Усі знають про Шевченка як поета й митця, а от про Шевченка-мовознавця у нас якось не говориться, або говориться мало. Правда, Шевченко не писав мовознавчих праць і не вбився у пір'я титульованого науковця — доктора наук або академіка. Своє мовознавче кредо він лишив нам у своїх творах, де висловив з граничною стислістю напрямні розвитку української мови, а отже й українського мовознавства.

Думки Шевченка про мову не втратили своєї ціни й сьогодні,

коли після большевицького погрому наше мовознавство в Україні перебуває на роздоріжжі.

Звертаючи свої думи до *мертвих, живих і ненароджених земляків*, Шевченко добирав слова, «як наш Дніпро широкий», намагався висловлюватися «без золота, без каменю, без хитрої мови».

Що це значило?

Це значило, що поет не копіював, не наслідував породжену в тісних імперських канцеляріях і палатах аристократії офіційну помпезну імперську мову, а шукав лексичні зразки у мовній практиці народу. Мова Шевченка була і є мовою народу, мовою органічно витвореною у процесі самостійного розвитку культури.

На жаль, за останні 70 років у колишній УРСР заповіти Шевченка було занехаяно. На зміну українській мові Шевченка в УРСР було поширене штучне офіційне арго, де українські форми було скопійовано з російських, без огляду на мовні особливості і закони нашої мови.

Варто послухати радіопередачі з України і проглянути тамтешню пресу, щоб переконатися, до якої міри нашу мову засмічено формами, живцем здертими з російської мови. Витворилося арго — суміш української й російської мов.

Так, ідучи за нормами цього арго, журналісти закликають читачів або слухачів зберігати територіальну «цілісність» держави. Чому не сказати «цілість»? Яка потреба розтягати слово «цілий» до форми «цілісний»? Ідучи за цією практикою, слово «білий» треба обернути на «білісний», слово «кволий» на «кволісний». Таку моду заведено, бо і в російській офіційній мові, заради створення ефекту помпезності, це слово вживають у штучно розтягненій формі.

Вживаючи слово *земляки*, Шевченко не міг собі навіть і уявити, що правнуки відмовляться від цього слова на користь здертого з пишномовних зразків старшого брата слова «співвітчизники».

Так само нема тепер в Україні *незможних* громадян, лише *малоїмущі*.

Адепти штучного арго дуже любляють і слово *благополуччя*. Чи може хто з них пояснити, чим це російське високомовне слово краще від наших слів *добробут* або *гаразди*?

Там, де наші діди відчували, що «пахне порохом», сучасники бачать «вибухонебезпечний регіон». Це слово — справжній динозавр. Спробуй вимовити *вибухонебезпечний*! А чому не сказати «регіон на пороховій бочці» або «регіон, де пахне порохом»? Або ще якось. У мові можна знайти тисячі варіантів. Але арго визнає лише той варіант, який копіює російські зразки.

Коли Шевченко і його сучасники «ставали до праці» або «розпочинали працю», то згідно з офіційним арго їхні правнуки тепер лише «приступають до роботи», точнісінько так, як пишуть офіційні імперські документи.

Згідно з арго в Україні нема тепер ні «урядовців», ні «службовців». Зате з'явилися «посадові особи». Чому така неоковирна назва? Звідки вона? А тому, що російська мова не може передати поняття «уря-

довець» одним словом і вживає комбінацію «должностное лицо». Тому й аргю нав'язує нам неоковирну посадову особу.

Ніхто з користувачів аргю нині не «співпрацює» ні з ким, лише «співробітничає». Годі закликати їх до «співпраці». Вони визнають лише «співробітництво».

На зборах і з'їздах в Україні ви не почуєте «промовців», а лише «виступаючих», бо так вимагає тенденція копіювання російської мови.

Пересохли в Україні і «джерела», позагнівали «коріння». Їхнє місце заступили «витоки». Що таке «витоки»? Де хто чув таке слово? Але творцям аргю і послідовникам теорії *злиття мов* це байдуже. Для них існує лише одне мірило: російська мова. Раз у російській мові існує слово «истоки», то й українці мусять говорити «витоки», точнісінько на російський копил.

Згідно з заведеною модою, хунта або кліка, яка захопила владу в якійсь країні, може бути лише «правлячою» і ні в якому разі не «керівною» або «урядуючою».

Коли Шевченко і його побратими не мали змоги щось зробити, то вони казали, що вони *не годні* або *не спроможні*; визнавши ж сучасного аргю у цьому разі скажуть, що вони *не в стані* або *не в змозі*.

Приклади такої *модернізації* нашої мови можна наводити й наводити. Українська самобутня лексика стоїть перед загрозою погнуту у морі російських форм і зворотів.

Шевченко закликав нас не цуратись рідного слова, слова без золота й каменю, учив нас висловлюватися «без хитрої мови». І цей заповіт сьогодні такий же актуальний, як і колись. Продовж довгих десятиліть цей заповіт було зневажено. Тому, згадуючи сьогодні заповіді Шевченка, нам треба дбати, щоб наша мова була мовою Шевченка, мовою українського народу, а не безбарвним аргю, скопійованим з мови *старшого брата*.

Відродження української культури вимагає від нас дбати про розвиток нашої мови так, як учив нас Т. Шевченко.

Михайло ПРИСЯЖНИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: З МИНУЛОГО В МАЙБУТНЄ

У Львові успішно завершила роботу міжнародна науково-практична конференція на вшанування 70-річчя унікальної української навчально-наукової інституції в Мюнхені.

Все почалося у Мюнхені минулого року. Саме тоді наприкінці серпня — початку вересня відбулися перші консультації керівництва Українського Вільного Університету (ініціатором розмов був проректор УВУ, голова Фондації УВУ в США Петро Гой) і

окремих представників групи стажистів, вчених-педагогів західньоукраїнських вищих навчальних закладів, щодо проведення конференції, присвяченої 70-річчю унікальної навчально-наукової інституції української діаспори. Були, безперечно, сумніви в тому, чи вдасться провести репрезентативну конференцію, якою повинна бути її мета. Адже ні для кого не є секретом те, що впродовж довгих років історія і дійсний стан науково-пошукових педагогічних справ в УВУ безапеляційно зневажувалися, перекручувалися офіційними комуністичними ідеологічними чинниками. Тоді правда про Український Вільний Університет була невідомою, бо відкривала б очі інформаційно обкраденому народові, якого всіляко намагалися принизити, оббредати.

Захід на пошанування і утвердження авторитету УВУ на Батьківщині став можливим завдяки стрімкому розвитку політичних подій (для України вельми зичливих), українській Державності і активному запровадженню демократичних начал у всіх сферах українського життя. Штаб конференції знаходився у Львівському університеті імені Івана Франка, а коли бути точним — на двох факультетах — журналістики і філології. Після визначення складу організаційного комітету, в який увійшли Тарас Салига, завідувачий катедрою української літератури ім. академіка Возняка, Анатолій Карась, доцент, проректор Львівського університету, Михайло Гнатюк, декан філологічного факультету, Олег Романів, академік, голова Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, і автор цих рядків — доцент, заступник декана факультету журналістики, почалася напружена праця, яка незабаром увінчалася великим успіхом. Звичайно, оргкомітет не уявляв своєї роботи без постійного контакту з Фондацією УВУ в США, а саме з її головою — професором Петром Гоем, а також Українським Вільним Університетом у Мюнхені. Проводилися постійні консультації через телефонний місток Україна-Баварія з деканами УВУ Зеновієм Соколюком і Григорієм Васковичем, ректором УВУ доктором Т. Б. Цюцорою, вченим секретарем УВУ магістром Володимиром Леником. У такий спосіб все чіткіше вимальовувалася картина майбутнього форуму, його програма. До речі, бажаючих взяти участь у міжнародній конференції «Український Вільний Університет: з минулого в майбутнє. До 70-річчя з часу заснування» виявилось надзвичайно багато, від докторів, професорів — до студентів львівських вузів, які вже встигли навчатися на доповнюючих курсах українознавства при УВУ. Довелося проводити своєрідний відбір, віддаючи пріоритет таким науковим галузям як історія, філологія, філософія, етнопсихологія, юриспруденція (правознавство), і особливо темам, що стосувалися історії та сьогодення УВУ, окремим визначним постатям учених, які пов'язали свою долю з мюнхенським островом української науки та освіти. Навіть тоді, коли Запрошення і Програма конференції були вже розіслані майбутнім її учасникам, пропозицій щодо участі у заході на пошанування УВУ, який проводився в Україні вперше, не зменшувалося. Тому добір тем продовжувався практично до останнього дня...

До оргкомітету зголосилися вчені таких авторитетних закладів,

як: Львівський університет, Інститут суспільних наук Академії наук України, Львівський політехнічний інститут, Івано-Франківський, Тернопільський та Дрогобицький педагогічні інститути, Інститут фолкльору та етнографії АН України, Львівський інститут декоративного та прикладного мистецтва, Львівський медичний інститут, Наукове товариство ім. Т. Шевченка, Інститут літератури АН України, Харківський літературний музей, Інститут економіки АН України, ряду інших, не менш репрезентативних установ. Конференція обіцяла бути цікавою і конструктивною, тим більше, що плянувалося ухвалити ряд життєво необхідних для УВУ документів. Ректор Львівського університету професор Іван Вакарчук, який з винятковим розумінням поставився до ідеї конференції, видав спеціальний наказ, що надавало майбутньому заходові особливої діловитості.

Дзеркальна зала Львівського університету ім. Івана Франка, 13 лютого 1992 року. Заздалегідь сходяться учасники конференції, йде реєстрація. За чверть години до початку стає зрозумілим, що приміщення буде переповненим. Можливо, цьому частково посприяли замітки, надруковані у газетах «Молода Галичина» (поширюється по всій Україні) та «Каменяр» (Львівський університет). Зарубіжні гості оточені особливою увагою. Дехто має надію потрапити на літній семестр УВУ 1992 року, що є цілком можливим для людей, які серйозно займаються наукою, українознавством. Тому доводиться вибачатися перед наполегливими кандидатами, буквально «вириваючи з обіймів» професора Петра Гоя (США), професора Григорія Васьковича (Німеччина), професора Юрія Бачу (Чехословаччина). Конференція починається.

Після короткого вступного слова голова оргкомітету Тарас Салига просить до катедри ректора Львівського університету ім. І. Франка професора Івана Вакарчука. Він на правах господаря відкриває конференцію, наголошуючи на винятковій ролі Українського Вільного Університету в розвитку науки і освіти, у збереженні і примноженні гуманітарних наукових шкіл, які на Батьківщині з причини комуністичного свавілля або були ліквідовані, або пішли шляхом, далеким від істини. Ректор Іван Вакарчук подякував сенату, професорам УВУ за чуйність та увагу до студійців з України, в тому числі — групи викладачів-науковців.

Зачитується телеграма ректора УВУ професора д-ра Теодора Богдана Цюцюри, в якій, зокрема, підкреслюється, що протягом 70 років професори, наукові і адміністративні співробітники УВУ працювали в міру своїх сил і за дуже важких обставин на полі вільної української науки виконували роллю своєрідного інтелектуального містка між Америкою, Західньою Європою і Батьківщиною.

Далі до слова запрошується проректор УВУ, а також голова Фондації УВУ в США професор Петро Гой. Тема його доповіді «Український Вільний Університет: вчора, сьогодні, завтра». Давши широкий історичний огляд УВУ, доповідач зупинився на теперішніх проблемах авторитетної української інституції. Вони, безперечно є, але справи УВУ та його фундації в США і Канаді не гірші, ніж минулого року, а бажання працювати для України, для її теперішніх і

завтрашніх потреб зросло в декілька разів. Професор Петро Гой окреслив сьогоднішній статус Українського Вільного Університету. Його думка про те, що науково-навчальний осередок в Мюнхені повинен бути нині своєрідним мостом або вікном України в Європу і далі — в світ, знайшла прихильність в учасників конференції і дістала дальший розвиток у дискусіях. Вона пізніше відображена і в документах, які прийняла конференція.

Окремо варто сказати про два невеликих, але дуже характерних виступи студентів УВУ празького періоду. Перший — професора Львівської консерваторії, народного артиста України, лауреата Шевченківської премії Миколи Колесси (племінника першого ректора УВУ Олександра Колесси), який студював в університеті ще у двадцяті роки. І другий — відомого хірурга, професора Львівського медичного інституту Михайла Подольчака, який вчився у Празі пізніше — у 40-ві роки. Перед учасниками конференції постали картини живої університетської історії, а їх присутність привнесла вогонь тієї естафетності, яку ми вже почали втрачати, але, на щастя, зберегли.

Одну із програмних доповідей («Розвиток української освіти в посткомуністичний період») виголосила народний депутат України, начальник управління народної освіти Львівського облвиконкому Ірина Калинець. Вона проаналізувала стан української освіти, шкільництва, подала ряд цікавих пропозицій щодо більшої віддачі того величезного наукового і педагогічного доробку, який напрацьований впродовж довгих літ в УВУ. Ірина Калинець зголосилася бути провідником ідей, вироблених на конференції, у Верховній Раді України та Кабінетів Міністрів України.

Почалися доповіді. Їх теми висвітлювали найрізноманітніші сторони діяльності УВУ, порушували ряд важливих наукових та організаційних проблем, що мають виняткове значення в період українського державотворення та національно-культурного відродження. Деякі особливо емоційні виступи супроводжувалися оваціями. В короткому огляді неможливо передати всього спектру конференційних доповідей. *(Тому подаємо окремий список авторів із зазначенням тем їх виступів).*

Протягом двох днів роботи на конференції було виголошено біля сорока доповідей. Не раз у залі виникали палкі дискусії, які приносили значну користь, бо в такий спосіб вироблялася програма дальшої діяльності Університету в Мюнхені. В одній з таких дискусій взяло участь відразу 12 учасників конференції, а серед них доктори Юрій Бача (Чехо-Словаччина), Григорій Васькович (Німеччина), Дмитро Степовик (Київ), Володимир Батюк (Дрогобич), Микола Кугутяк (Івано-Франківськ), львівські поети Володимир Лучук та Микола Петренко, науковці Василь Горинь, Василь Лизанчук, Ігор Ходак.

Оцінюючи той чи інший виступ колеги, висуваючи аргументації на свій захист чи спростовуючи щось, дискусанти погодилися з кількома важливими аспектами майбутньої праці. Йдеться, насамперед, про:

— видання монографії про історію УВУ;

- видання книги біо-бібліографічних нарисів про вчених Університету;
- передрук актуальних вибраних праць вчених УВУ;
- організацію серії публікацій під гаслом «Визначні постаті української діаспори»;
- вироблення процедури відбору кандидатів для здобуття магістерських і докторських дипломів на базі УВУ;
- заснування своєрідних представництв (інформаційних центрів) УВУ в Україні;
- взаємне визнання дипломів про присвоєння вчених ступенів на рівні України і Німеччини.

Ці та інші ідеї отримали загальне схвалення, їх обговорення було продовжене на третій день, коли відбулася ділова зустріч ректора Львівського університету професора Івана Вакарчука, проректора доцента Анатолія Карася із зарубіжними учасниками Петром Гоем, Григорієм Васьковичем, Юрієм Бачою, а також членами організаційного комітету конференції. Було досягнуто ряд практичних домовленостей. Ректор І. Вакарчук повідомив, що невдовзі ряду вчених української діаспори будуть присвоєні звання Львівського університету. Проректор УВУ Петро Гой висловився за сприяння в організації у Львові Кабінету української діаспори, де було б систематизовано всі видання УВУ, УВАН, НТШ, іншу цінну літературу.

Науково-практична конференція у Львові завершилася на діловий конструктивній ноті. Одноголосно ухвалено два важливих документи — «Звернення учасників міжнародної науково-практичної конференції у Львові до Президента України пана Леоніда Кравчука, Верховної Ради та Кабінету Міністрів України», де поміж іншим ставиться питання про визнання статусу Університету в Мюнхені на міждержавному, українсько-німецькому рівні. А також «Слово до українців поза Україною суціль, до всіх людей, кому не байдужа доля Українського Вільного Університету в Мюнхені».

Форум у Львові — це лише початок нового етапу в історії УВУ. Початок, на радісне переконання всіх, — дуже вдалий.

* * *

Президія Конференції:

1. Доцент Тарас Салига (голова оргкомітету)
2. Доцент Михайло Присяжний (заступник голови оргкомітету)
3. Ректор Львівського університету Іван Вакарчук
4. Проректор УВУ Петро Гой (США)
5. Ректор Львівського Медичного Інституту Михайло Павловський
6. Декан Григорій Васькович (Німеччина)
7. Академік Олег Романів, голова НТШ у Львові
8. Професор Юрій Бача (Чехо-Словаччина)
9. Проректор Анатолій Карась
10. Декан Михайло Гнатюк

* * *

Перелік тем та науковців, які виступили з доповідями на міжнародній науково-практичній конференції «Український Вільний Університет: з минулого в майбутнє. До 70-річчя з часу заснування». Львів, університет імени Івана Франка, 13-14 лютого 1992 року

1. **Іван Вакарчук.** Університет дивиться у майбутнє. Вступне слово.
2. **Петро Гой.** Український Вільний Університет: вчора, сьогодні, завтра.
3. **Олег Романів.** УВУ та НТШ: органічна єдність. Привітальне слово з нагоди славного сімдесятиріччя.
4. **Микола Колесса.** Моя пражька весна. Спогад студента УВУ перед-воєнних часів.
5. **Михайло Подольчак.** Університет моєї юности. Вітання — спогад.
6. **Ірина Калинець.** Розвиток української освіти в посткомуністичний період.
7. **Дмитро Степовик.** Український Вільний Університет в документах.
8. **Микола Кугутяк.** Проблема українського університету в суспільно-політичному русі Східньої Галичини (1848-1918).
9. **Оксана Рибак.** Етнопсихологічні дослідження вчених УВУ.
10. **Ярослав Припін.** Український Вільний Університет очима студента.
11. **Василь Горинь.** Празький період Українського Вільного Університету.
12. **Володимир Здоровега.** Українська журналістика: входження в європейську культуру.
13. **Ольга Щодра.** Наталя Василенко-Полонська — історик.
14. **Володимир Кампо.** Значення теорії місцевого самоврядування професора Ю. Панейка для розвитку концепції самоврядування в суверенній правовій Українській Державі.
15. **Олег Гринів.** Левко Лук'яненко про відродження Української Держави в контексті світового розвитку.
16. **Олександр Міщенко.** Українські наукові інституції на чужині.
17. **Павло Берко.** Етнопсихологічні риси українського народу.
18. **Віктор Маринюк.** Ментальне поле національної свідомості.
19. **Юрій Вільчинський.** Дмитро Чижевський — історик філософії на слов'янському ґрунті.
20. **Тарас Процев'ят.** Про деякі важливіші завдання етнологічного дослідження етнічної самосвідомості українців.
21. **Йосип Лось.** Преса і утвердження гуманістичної візії Української Держави.
22. **Ольга Федик.** Українська мова: дихотомія «лінгва-середовище».
23. **Марія Зубрицька.** Деякі аспекти літературознавчих досліджень Ігоря Качуровського.
24. **Петро Стецюк.** Повернення Михайла Лозинського (до питання про

місце і ролі української правової думки на чужині в процесі побудови суверенної Української Держави).

25. Михайло Осадчий. В'язниця Володимира Янева і його постава як поета і громадянина.

26. Ігор Ходак. Післявоєнні визвольні змагання українського народу в працях вчених УВУ.

27. Михайло Присяжний. Деякі аспекти досліджень української публіцистики (Ярослав Стецько).

28. Олег Полянський. Український некрополь в Німеччині.

29. Наталія Лисенко. Євген Маланюк. Штрихи до портрета.

30. Оксана Різниченко. Чому Український літературний ренесанс 20-х років був приречений?

31. Богдан Якимович. Український таємний університет у Львові і УВУ: до питання генези.

32. Василь Лизанчук. До питання про долю української мови: минуле і сучасний контекст.

33. Роман Мокрик. Роль українознавчих студій «Слово рідне» для українців зарубіжжя.

34. Лариса Гох. Скульптор Григорій Крук.

35. Володимир Поліщук. Роль моралі у побудові демократичної держави.

Подали доповіді до надрукування, бо не встигли виступити:

36. Тарас Салига. Володимир Янів — ректор УВУ, вчений, громадський діяч.

37. Мар'ян Лозинський. Україномовна преса країн Східної Європи: проблеми та перспективи.

38. Михайло Гнатюк. Методологічні концепції літературознавства Леоніда Білецького 20-х років.

39. Наталя Мельничук. Особливості формування ринкових структур України.

40. Ігор Моторнюк. Антирабські мотиви в українській поезії.

41. Григорій Васькович. Сучасні студії в УВУ.

* * *

СЛОВО ДО УКРАЇНЦІВ, ПОЗА УКРАЇНОЮ СУЩИХ, ДО ВСІХ ЛЮДЕЙ, КОМУ НЕ БАЙДУЖА ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В МЮНХЕНІ

Український Вільний Університет — унікальна навчально-наукова інституція української діаспори, яка має багату історію і добрі перспективи розбудови в якісно нових умовах утвердження незалежної Української Держави. Праці вчених УВУ понині не втратили своєї актуальності і заслуговують негайного поширення в Україні. Незважаючи на складність української історії ХХ століття, Університет ніколи не припиняв своєї діяльності і впродовж більше 70 років був світочем науки і освіти.

Нові цілі та завдання стоять перед УВУ сьогодні, коли стає реальністю Українська Держава, коли з кожним днем зростає її авторитет у світі. Сенат університету планує цілорічне навчання, координацію науково-дослідної діяльності, тіснішу співпрацю з Україною, розширення площі для житла студентів та професорів, ряд інших заходів.

Ми, учасники науково-практичної конференції у Львові, присвяченої УВУ, звернулися до Президента України Леоніда Кравчука, до Верховної Ради та Кабінету Міністрів України з проханням про фінансування УВУ як української вищої школи, а також реґляментування її праці на міждержавному українсько-німецькому рівні. Але, незважаючи на наше щире бажання, це стане можливим лише в майбутньому. А наразі Університет мусить розраховувати на власні сили, втілюючи свої програми. У найближчій перспективі — завершення і захист низки магістерських та докторських праць, організація українознавчих студій, наукова праця. . . Неможливо уявити діяльність УВУ без його Фундації в США і в Канаді. Саме через цю благодійну установу сотні українців фінансово підтримують Університет. В теперішніх умовах така підтримка означає конкретний внесок у побудову незалежної Української Держави.

Будучи впевненими у перспективному майбутньому УВУ, у його благодійній місії в часи визначальні для України, пам'ятаймо, що від кожного з нас залежить доля унікальної навчально-наукової інституції.

Учасники науково-практичної конференції
«Український Вільний Університет: з минулого
в майбутнє. До 70-річчя з часу заснування».

Львів, 14 лютого 1992 року

* * *

Президентові України
панові Леоніду Кравчукові,
Верховній Раді України,
Кабінетові Міністрів України

ЗВЕРНЕННЯ УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ У ЛЬВОВІ

У час становлення незалежної України ми зобов'язані зберегти унікальні національні інституції, які упродовж довгих років активно діяли поза географічними межами України і відіграли виняткову роллю у розвитку культури, науки, суспільної думки. До таких закладів належить і Український Вільний Університет, який понад 70 років об'єднував кращі інтелектуальні сили діаспори, був провідником передової некон'юнктурної наукової думки.

УВУ заснований у січні 1921 року у Відні. Він поставив перед собою завдання допомогти молодим українцям завершити навчальні студії, а також зберегти незалежний науковий центр в період тотальної окупації України. Далі, упродовж 25 років, університет функціонував у Празі, де

отримав урядову фінансову підтримку, а також легальний університетський статус. В українському навчально-науковому закладі цього періоду працювали такі визначні вчені, як Д. Антонович, Л. Білецький, І. Горбачевський, С. Дністрянський, Д. Дорошенко, О. Колесса, О. Одарченко, С. Смаль-Стоцький, В. Старосольський, В. Тимошенко, А. Яковлів та інші.

З 1945 року Український Вільний Університет діє в Німеччині, у Мюнхені. Саме у той час там згурталися сотні тисяч українських політичних біженців. Уряд Баварії, у важкий для Німеччини час, прихильно поставився до гнаної української інституції і повністю легалізував її, надавши фінансову підтримку. Одночасно УВУ заопікувалися українські Церкви та громадські організації, німецькі товариства, а також міжнародні установи, окремі громадяни. Таким чином, Університет увійшов у нову фазу активної науково-педагогічної діяльності. Міжнародний авторитет повоєнного УВУ утверджувався завдяки працям таких вчених, як Ю. Бойко-Блохин, М. Ветухів, В. Кубійович, О. Кульчицький, І. Мірчук, О. Оглоблин, Л. Окіншевич, В. Орелецький, Ю. Панейко, І. Пастернак, Н. Полонська-Василенко, Я. Рудницький, Р. Смаль-Стоцький, Ю. Шевельов, Д. Чижевський, В. Янів та багатьох інших.

Сотні українців протягом століть студіювали в університетах Західної Європи. УВУ — це не тільки берегиня української національної науки, але й вільна частинка наукової України за рубежом із 70-літнім науковим європейським досвідом. Це обопільне вікно зв'язку, це вікно України в Європу і світ.

УВУ успішно діє дотепер у Мюнхені, звертаючи свої погляди на Батьківщину, намагаючись максимально допомогти їй у період державотворення і культурно-національного відродження. Упродовж останніх років завдяки зусиллям Фондації Українського Вільного Університету у США, Канаді й інших країнах, а також пожертвам окремих українців та організацій на Заході, стало можливим налагодження українознавчих студій не тільки для молоді української діаспори, а й для студентів українських вузів. Минулого року на базі УВУ вперше стажувалися викладачі історії, філології, правознавства, філософії та журналістики західноукраїнських вузів. Це засвідчує про якісно нові зміни в діяльності авторитетної української інституції. Сенат університету вже нині планує перегляд і доповнення навчальних програм, розрахованих на цілорічне навчання, намагається осучаснити і пристосувати для потреб України підготовку фахівців вищої кваліфікації — магістрів і докторів наук. Важливого значення набуває координація науково-дослідної діяльності, запрошення вчених для викладання і досліджень з України.

Виходячи з того, що українська унікальна навчально-наукова інституція в Мюнхені мусить бути збережена і розбудована, ми, учасники Міжнародної Науково-Практичної Конференції, звертаємося до pana Президента, до Верховної Ради та Кабінету Міністрів України з проханням невідкладного визнання Українського Вільного Університету як вищого навчально-наукового закладу гуманітарного профілю: із взаємним визнанням українських вузівських дипломів, а також кандидатських (магістерських) і докторських дипломів в УВУ і відповідно — дипломів УВУ (про вищу освіту, магістерських, докторських) в Україні.

Конференція звертається до Президента, Парляменту й Уряду з проханням

допомогти утворити інформаційні центри УВУ при двох-трьох науково-навчальних установах України (скажімо, при Львівському університеті, Київському чи Харківському університетах, Києво-Могилянській академії, або при одному з науково-дослідних інститутів Академії наук України в Києві), і відповідно — інформаційного центру науковців з України в УВУ.

Конференція вважає необхідним поставити на державну основу з належним фінансово-матеріальним забезпеченням процес стажування кандидатів на здобуття магістра і доктора в УВУ, які хочуть спеціалізуватися в галузі наукових досліджень української діаспори, враховуючи багатющі архів УВУ та бібліотеку УВУ і наявність серед його професури висококваліфікованих, визнаних на Заході фахівців в галузі українознавства і зв'язків України із зарубіжними країнами на політичному, науковому та культурному рівнях.

Такі кроки будуть першими у цілій системі заходів по втіленню ідеї Президента України Леоніда Кравчука щодо створення Всесвітнього Українського Університету. Звичайно, доля УВУ значною мірою залежить від продуманої, виваженої зовнішньої політики України, зокрема з ФРН. Ідеться про те, щоб діяльність університету регламентувалася насамперед відповідною угодою між урядовими чинниками України та Німеччини. Тим самим буде закладено тверді основи для дальшого розвитку української науки, використовуючи при цьому досвід Західної Європи.

У такий спосіб Україна вже у найближчий час зможе віддати частину того величезного боргу, який маємо перед співвітчизниками у різних кінцях світу. Будуючи цивілізовану державу, мусимо пам'ятати про потреби кожного українця. Лише за такої умови можемо розраховувати на справжнє міжнародне визнання і авторитет у колі європейської та світової співдружності.

Певнені, що наше звернення буде із розумінням сприйняте Президентом, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів України.

Учасники Міжнародної науково-практичної
Конференції «Український Вільний Університет
у Мюнхені: з минулого в майбутнє.
До 70-річчя з часу заснування».

Львів, Університет імені Івана Франка,
13-14 лютого 1992 року

«Створити державу є легше, як її упорядкувати і закріпити на довгі сторіччя».

о. д-р Ісидор Нагаєвський

Група учасників конференції в центральному голі Львівського Університету після Конференції. В першому ряду зліва направо: Н. Н., декан Григорій Васькович, академік Олег Романів, проректор Петро Гой, ректор Іван Вакарчук, проректор Анатолій Карась, Н. Н.

СВЯТОЧНА ПРОМОВА БАВАРСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МІНІСТРА ОСВІТИ, ВІРОІСПОВІДАНЬ, НАУКИ ТА МИСТЕЦТВА ГАНСА ЦЕГЕТМАЄРА З НАГОДИ 70-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ 29 ЛИСТОПАДА 1991 РОКУ В ДОМІ СУДЕТСЬКИХ НІМЦІВ У МЮНХЕНІ

Україна — дослівно «на краю положена» — стоїть сьогодні не збоку, а в самому центрі уваги. Її форпост на західньому «побережжі» — Український Вільний Університет у Мюнхені — відзначає 70-річчя свого народження не посивілим, а з молодечим і, як ніколи, пробоевим настроєм.

Представники країни-господаря — вільної держави Баварії — знаходяться в рядах гратулянтів. Радю складаю Вам привіт від Баварського Державного Уряду, зокрема від патрона цієї святкової академії, прем'єр-міністра Баварії д-ра г. к. Макса Штрайбля, який зовсім недавно черговий раз висловився в напрямі подальшої конкретної допомоги для цієї визначної культурної інституції.

Історія навчає, що переломові часи завжди були часами докорінних змін. Це свято перебуває під знаком радості з причини повернення України до спільноти вільних народів. Одна ціль проходить як провідна ідея через майже тисячолітню історію України: невпинне стремління до самовияву і незалежності на ґрунті здорової національної свідомості. Історія України, історія Київської Русі набуває в X столітті самостійних рис. Україна — країна, поділена в XVII ст. границею Дніпра, — щойно в 1918 році здобула свою самостійність. Але два роки пізніше важко здобутій волі большевики приготували швидку розправу. В наступних роках Україна перетворилася на поле жорстокої боротьби між большевиками, українськими та білогвардійськими військами. Під кінець 1920 р. українські війська були змушені відступити на території, окуповані поляками. Тоді ж утворено советську Україну. В Ризькому Мирі з 1921 р. Советська Росія і Польща поділили Україну між собою. Якщо б усе проходило за бажанням большевиків, то в майбутньому назва Україна стала б лише гаслом у лексиконі.

Кінець самостійності України був рівночасно початком екзильного університету. В 1921 році, серед хаосу, засновано у Відні Університет. Недолублений тоді Австрією, яка розпалася як потуга, Український Вільний Університет ще того самого року було перенесено до Праги, туди, де цісар Карло IV у 1348 р. заснував один із найстаріших середньоевропейських університетів. У 1945 р. Університет мусів евакуюватися перед наступом большевиків. Від того часу він користується в Мюнхені шанованим притулком, хоч надто часто і перебував під загрозою КГБ.

В добі комунізму як у празькім, так і в мюнхенському екзилі постійно жила ідея української національної держави і, як бачимо сьогодні, вона увінчалася успіхом. Кожен плекав надію, що здійсняться слова дипломата Талейрана: «Багнетами можна все здобути, але тільки довго на них всидіти не можна».

Разом з багатьма опозиційними силами внутрішньої і зовнішньої еміграції Український Вільний Університет зброєю духу спричинився до перемоги волі. Пролом «залізної завіси», революція на Сході Європи — все це буде вписане в аннали, як дати, від яких вже не переможці, а жертви писатимуть історію.

Як кожна країна, Україна має право на власну історію. «Україно, о Україно» — це незабутній клич радості волі. Тепер вже, кажучи словами Гете, історія не потребує бути засобом для «усунення минулого», а тільки повинна вона бути на службі плеканню власного минулого, щоб з нього витягати науку для сучасного і майбутнього.

Після перемін перед Українським Вільним Університетом відкриваються зовсім нові перспективи. Досі він був духово-культурним центром для української діаспори та для інших слов'ян у Західній Європі та Америці. Зараз це передмостове укріплення стало помостом в Україну, через який передаються здобутки західньої україністики й славистики, а також основні знання про політичну систему на Заході. Ця інституція особливо добре надається для об'єднання сил, які бажають сприяти відбудові духової свободи, демократії та ринкової економіки в Україні.

Вільна держава Баварія, сполучник між Західною й Східною Європою, завчасу поклала основи для економічної, політичної й культурної співпраці з вільною Україною. Ще в 1989 р. голови урядів Баварії і України підписали угоду про партнерську співпрацю в усіх галузях. Постійна ділова комісія приступила до праці. Баварія являється першою країною Федеративної Республіки Німеччина, з якою Україна підписала домовлення щодо культурної співпраці. Я горджусь тим, що кілька тижнів тому, у вересні, власноручним підписом зміг внести малу часточку в історію України. Що це залишиться не тільки на папері, свідчить обмін театральними трупами, як також партнерство між баварськими і українськими університетами, зустрічі митців, молоді, спортсменів і церковних діячів. Як глибоко закоріненими є симпатія і приязнь нашого баварського народу до Ваших українських земляків, доведено спонтанною готовністю допомогти жертвам Чорнобиля. Населення, підтримуване політичними колами, всюди започаткувало допоміжні акції. Діти, хворі на рак крові, лікувалися в баварських університетських клініках, які підлягають моему ресортові, а менш уражені хворобами українські діти мали змогу, при значній допомозі вільної держави Баварії, користуватись відпочинковою відпусткою в Баварії. Для нас це значно більше, ніж тільки гуманітарний обов'язок. Це вияв солідарності з вільною Україною.

Солідарність з духом свободи — саме це було причиною, чому вільна держава Баварія радо стала гостинним краєм для Українського Вільного Університету. Бажанням советських володарів було, щоб цей університет став незачною гумбольдською вежею із слонових кости, або навіть тільки добре оплачуваним притулком для емігрантських магніфіценцій, без того, щоб вони вносили великий вклад праці. Реальність, однак, така, що Український Вільний Університет, за допомогою щедрих спонсорів та завдяки підтримці федеративного та баварського урядів, став місцем зустрічі західньої україністики та осередком плекання культури. Культурі потрібні місця обміну. Ця думка історика Якова Буркгардта постійно окрилювала Український Вільний Університет. Не тільки академічні зу-

стрічі професорів з Німеччини та закордону із володіючими українською мовою студентами, але й виставки українських художників, видавнича діяльність, зокрема випуск цінних мистецьких альбомів, монографій, співучасть у виданні одинадцятитомної «Української Енциклопедії» — все це мало не тільки вагому силу поза межами Баварії, але теж — і це більш важливо — задокументувало, що Україна є не тільки матір'ю (деякі кажуть — сестрою) російської культури, а й країною із самобутньою культурою, яку варто передавати далі та зберігати. Вже тільки із-за мови становить Україна виключний випадок в Європі. Нідє не стоять поруч себе так близько споріднені й майже рівноправні мови. Очевидно, що так далі не може тривати, щоб російська мова, як мовний поміст назовні, витискала українську мову і не допускала її появи закордоном. Ще й по сьогодні глибоко вкорінене марєво заборони української мови як «малоросійського діалекту» великоросійською царською владою. На жаль, знаменита українська література залишається в нас ще у великій мірі невідомою. На мою думку, це врожайне поле, яке, сподіваюсь, буде в найближчому часі оброблене.

Сьогодні, після періоду духової й політичної колонізації, культура України процвітає наново, релігійні теми, головнo в ліриці, проникають у літературну творчість. Церкви, які впродовж століть були носіями культури, також піднімають свій голос, хоч не все він гармонійний та співзвучний. Різноманітність Церков — мимo напружених стосунків — наперекір усім переслідуванням — втрималася в Україні. Треба тільки сподіватись, що й Церкви навчились з історії. Хочемо вірити, що у вирі намагань здобувати собі вірних, Церкви не змінять своєї дотепер правильної політики щодо росіян і поляків на хибну, як це, на жаль, було у минулому.

Дякувати Богові, минули часи, коли культурні діячі були продовженим раменем ідеології та політики. Нам відомо із аналізу проблем, які постали в процесі духової обнови Східної Німеччини, що культура в цілій своїй ширині може тільки тоді стати носієм оновлення, коли її здійснюють творці культури, яким гарантовано особисту недоторканість.

У плідотвірній співпраці з такими спорідненими організаціями, як Наукове Товариство імені Шевченка, Український Технічно-Господарський Інститут та Товариство сприяння українській науці, Український Вільний Університет вніс свій великий вклад у духове й національне відродження.

Як і всі великі революції світової історії, так і духові зміни в східному блоці принесли політичні й економічні зміни. Культурно й економічно Україна завжди була велетнем, але політично — карликом, бо Росія гальмувала її розвиток.

Я переконаний, що ця країна має велике майбутнє і це в культурній, економічній та політичній сферах. Україна — це щось більше, ніж тільки шпихлір Сходу. В Советському Союзі, як друга по величині республіка, вона продукує одну третю зерна, одну третю вугілля і сталі та три чверті цукру. На її території знаходиться центр тяжіння летунського промислу та електроніки. Вона, безперечно, не тільки важлива економічна потуга, але й вже у найближчому часі стане самобутнім, незалежним утвором, який вже був проголошений парламентом і, за всякою правдоподібністю, першого грудня буде підтверджений народом шляхом голосування. Тоді то Україна не буде більше провінцією «на окраїні», але «континентом внутрі континенту», так, як колись Гете висловився про Чехо-Словаччину.

В Європі регіонів, до чого прагне насамперед Баварія, Україна набуде зовсім нового значення. Відкрита на Схід Європа, краще кажучи — Європа, свідомо своїх східних центрів, не буде географічно вузько обмеженою, а розумітиметься як культурна частина цілого світу. Україна, сама по собі мовно, культурно та історично розмаїта, добре підходитиме до федеративної Європи регіонів.

Мої пані й панове!

Кажуть, що церква святої Єлисавети у Львові стоїть точно на водорозділі між Балтикою і Чорним морем. Отже, коли падає дощ, тоді вода, яка спливає по одному боці даху, тече до Балтійського моря, а ця, що по другому, до Чорного моря. Цей Божий дім може стати символом всієї України, вона ж бо творить поміст між кордонами, вона об'єднує навіть там, де природні лінії розподілу могли б творити роздори. Такий культурний центр, яким є Український Вільний Університет, може сьогодні й завтра спричинитися до переборення не тільки зовнішніх, але й набагато глибших внутрішніх кордонів.

Очевидно, що велика вимога поставлена нашому Ювілярові, але вона напевно втримає його юним. Я бажаю йому в цьому всього найкращого.

Від імени пана прем'єр-міністра дозволю собі просити Вас на державне прийняття.

Від Редакції «В. Ш.»:

Надзвичайно цікаві думки, судження і припущення висловлені в цій привітальній промові. Так, Україна має перед собою величезне майбуття!

Ігор КІЧАК

ЗАРАДИ ПРАВДИ

В останніх місяцях 1991 року в Україні появилися окремі матеріали в деяких часописах, в яких уже не комуністи, а українські патріоти, самостійники і демократи виступають з гострою критикою бандерівської ОУН і особи Степана Бандери.

Так, у 10-му числі журналу «Київ» тернопільчанин Т. Кубах рішуче оцінив Акт проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 року як авантюрний, солідаризуючись з оцінкою цього Акту, даною свого часу німецькими нацистами і московськими та «рідними» комуністами, і цілком проігнорувавши прийняття Акту 30 червня такими визначними українськими діячами як митрополит Андрей Шептицький, його помічник і наступник Йосиф Сліпий, єпископи Григорій Хомишин і Полікарп Сікорський, колишній голова уряду ЗУНР д-р Кость Левицький, ректор Львівського університету проф. Василь Сімович та найширшими масами нашого народу в Галичині й на Волині від липня і до Свята Зброї 31 серпня 1941 року.

Т. Кубах приписав бандерівцям вбивство мельниківських ліде-

рів Сеника і Сціборського в Житомирі 30 серпня 1941 року, насправді підготовлене і здійснене агентом НКВД К. Полуведьком, розв'язання «кривавої бойни» в 1943-44 рр., насправді розв'язаної московсько-большевицькими окупантами. І таке інше.

Дехто з західних гостей виступає в пресі України з заявами про опрацювання їхньою організацією двадцять років тому програми «демократичного націоналізму», наче не прийняла бандерівська ОУН демократичну програму майже 50 років тому (у серпні 1943 р.) і не проголошувала гасла «Свобода народам і людині» понад пів віку тому (у квітні 1941 р.), а у себе вдома на власних нарадах навіть договорюється до заяви: «Краще хай Україна буде большевицька, щоб лиш не була бандерівська». Інший готовий передати свої легітимні повноваження цьому большевицькому урядові декларативної Самостійної України.

Найдивнішою ж проявою цієї «патріотичної» діяльності стало перевидання у 1991 році Львівським «Меморіалом» шкідливої книжки «двійкаря» Р. Кричевського «ОУН в Україні, ОУНз і ЗЧ ОУН», випущеної за океаном ще 1962 року.

Ця книжка є таким самим плодом провокації КГБ, як і вся організація «двійкарів» (за іменами Л. Ребета й З. Матли) — ОУНз (за кордоном). Що це так, свідчить і переконає обширний лист останнього Головного Командира УПА, Провідника ОУН в Україні і Голови Генерального Секретаріату УГВР Василя Кука, який був арештований 23 травня 1954 року підступним способом (використано сфотворні медичні засоби), перебував до 1960 року в строгому тюремному ув'язненні і до недавнього часу (до минулого року) під особливим наглядом КГБ. Післанець ЗП УГВР Василь Окримович був арештований 6 жовтня 1952 р.

В 20-х числах вересня 1960 року в підсоветській пресі був опублікований «Відкритий лист» Василя Кука до провідних діячів ОУН в еміграції. В тому листі я вичитав цілий ряд слів, які вказували на авторство не галичанина, не українського націоналіста, а в двох випадках навіть не українця. Ось ті слова: «возз'єднання», «здійснював керівництво» («осуществлял руководство?»), «схрони», «з повинною», «підозрювали», «самопожертвуванням», «направлені», «недобросовісності», «пороків», «співвітчизники», «під сучасну пору», «крупних», «ложно», «до Великої Вітчизняної війни і під час її» («во время её?»), «панська Польща», «капіталістичних країн», «країн народної демократії», «Партія і Уряд» (з великої літери!), «культ особи». Це не мова і не стиль українських націоналістів. Вже тоді я зрозумів, що такий лист є або кагебістською провокацією, або, якщо його справді писав Кук, то з метою повідомити про своє ув'язнення.

Але повертаюся до нашого часу. Не маю згоди автора листа на його публікацію. Але вважаю, що наші люди повинні знати правду. Автор листа сам зазначає, що в нього «одна єдина мета — вияснити і розкрити», щоб сприяти «незвичайно важливій і найнеобхіднішій справі» — «зближенню і примиренню».

Остання публікація «Меморіалом» книжки Р. Кричевського

просто змушує зробити щось для припинення антибандерівської кампанії брехні і наклепів, і тому я рішився на публікацію з листа Василя Кука з травня 1991 року основних роз'яснень про документи, які ЗП УГВР отримав від Проводу ОУН на УЗ:

«...хочу вже зараз авторитетно заявити: 1. Провід ОУН на Українських Землях вищеназваних документів не писав і за кордон не вислав. 2. Провідник ОУН на УЗ їх не підписував. Названі документи — справа рук органів КГБ, чергова їх провокація...»

Відносно ролі Охримовича в появі цих документів, я вважаю, що він участі в цьому не брав. Це 'творчість' кагебістських спеціалістів...

Що ж стосується Матвієйка, то все зв'язане з ним і людьми біля нього, почавши з травня 1951 року, було повністю контрольоване КГБ...

Така коротка генеза провокативних документів. У них висловлена не 'воля Краю', — а воля КГБ».

Всім противникам бандерівців цю правду слід взяти до уваги. Коломия, лютий, 1992 р.

»Місце Шевченка в розвитку української національної ідеї настільки велике, що його місія не може бути порівняна з місією великих поетів у розвитку їхніх країн».

Проф. Микола Глобенко

Спогади

Степан ЛЕМКО

30 ЧЕРВНЯ 1941 РОКУ НА ЛЕМКІВЩИНІ

*Присвячую дорогим землякам — лемкам,
що загинули в концтаборі Авшвіці*

У 1991 році минуло 50 літ з того часу, коли на хвилях Львівської радіостанції ім. полк. Євгена Коновальця пролунали історичні слова Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 року.

Цим Актом сповіщалося, що «Волею українського народу, Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України».

Організація Українських Націоналістів закликала весь український нарід не складати зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Суверенна Українська Влада.

Львівська влада підпорядкується українському національному урядові, який постане в столиці України — Києві.

Українська національно-революційна Армія, що твориться на українських землях, буде боротися за Українську Самостійну Соборну Державу. Акт відновлення Української Держави й покликане Національними Зборами Українське Державне Правління на чолі з Ярославом Стецьком були благословлені Пастирськими Посланнями — Митрополитами обох наших Церков.

День 30 червня 1941 року вписався золотими літерами в новітню історію українського народу в похід до волі й Державної Незалежності. Нове українське покоління, зроджене в пожежах Визвольних Змагань в часах Української Держави 1917-1920-тих років, перебрало прапор цієї боротьби також у часі зудару двох імперських потуг за панування над Україною.

Наші борці заявили світові свою непохитну волю і своє природне право бути господарем на рідній землі.

Автор цих рядків був свідком відгомону тієї великої історичної події, яка, неначе блискавиця, дійшла до наших зелених Карпат на Лемківщині.

Будучи малим хлопцем, я уважно прислуховувався до розповідей старенького учителя Івана Костіва про жорстоке поневолення на-

шого народу на Рідних Землях. Ці його розповіді глибоко залягли в моїй пам'яті і не давали мені спокою.

В дитячій свідомості збуджувалась цікавість: чому інші народи втішаються свободою, а наш, український нарід, і далі поневолений?

І ось, будучи 15-річним учнем в Українській гімназії у Перемишлі, я спробував проявити мою щирю любов до Неньки-України у формі не поезії, а радше — дитячої молитви:

Україно! Ненько мила!
Мати наша рідна!
Як Тебе згадаю —
Крається серденько.

Степи Твої широкі
Покрили могили,
Сліди крови скрізь по полі
Видніють довкруги.

Пропадете, люті кати!
Вже недовге ваше панування,
Лиш одна Ти останешся,
Ненько-Україно.

Ти розвієш тьму неволі,
Розкуєш кайдани
І звільниш дітей своїх
З тюремних підвалів!

Яких десять літ пізніше дійшла до нас на Лемківщину вістка, що 30 червня 1941 року, під гітлерівською окупацією у Львові, Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголосила відновлення Української Державности. Мою душу охопила невимовна радість, що моя дитяча молитва була вислухана та стала реальністю.

Тоді на Лемківщині перебували політичні емігранти з Галичини й Волині — українські націоналісти, які ширили національну свідомість серед населення. По селах відкривалися читальні «Просвіти», оживала кооперативна діяльність, диригенти організовували церковні хори, поставали Збірні Громади на місці польських «Гмін». Центром українського життя на Лемківщині були міста Сянік і Криниця.

Акт відновлення Української Держави був проголошений на зборах у Криниці. Сюди прибули делегати з усіх довколишніх сіл. Вони маршували з українськими національними прапорами в руках та співали революційних і стрілецьких пісень. Коли наша група зі села Лелюхова йшла через ринок в Мушині, поляки виходили на

вулицю, запитуючи перехожих: «Що сталося?» Один наш креме-зний лемко відозвався грімким голосом: «Скажи їм, що йдемо на Великий Празник — Проголошення Української Держави!» Ця вістка для поляків була великим моральним пригнобленням, бо самі були тоді поневолені гітлерівським режимом.

Коли перші групи маршуючих лемків дійшли до Криниці, їх зустріли гестапівці, які намагалися розігнати цей великий натовп людей та не допустити до маніфестації. Цього, однак, їм не вдалося, бо щохвилини натовп збільшувався новими групами й Збори відбулися прискішеним темпом.

Провідник Зборів зачитав Історичний Акт Відновлення Української Держави. У цю мить з товпи народу рознеслося кількати-сячним голосом «Слава Україні! — Героям Слава!» Були ще ко-роткі доповіді, а на кінець Збори закінчено відспіванням націо-нального гімну «Ще не вмерла Україна».

Піднесені на душі такою радісною національною подією, верта-лись ми у свої рідні села, де в читальнях «Просвіти» повідомляли всіх мешканців про зачитаний Державницький Акт з 30 червня 1941 року. З цього приводу наші лемки виявляли велику радість. Лише де-не-де можна було почути стурбовані голоси, що «не сміється забувати цього факту, що наша Україна є даліше окупована двома найжорстокішими окупантами, яких історія людства досі ще не знала, і, властиво, за посідання України ці хижакі ведуть між собою смертельну війну».

Майже усі були свідомі того, що проголошення відновлення Державности України йшло врозріз загарбницьким плянам Гітлера відносно України і за це доведеться рахуватись з певними наслід-ками. Але душевний гін до завершення державницької зрілості Нації перемагав згадані застереження.

На реакцію німецької окупаційної влади не потрібно було довго чекати. Гестапо розвинуло «нагінку» на українських націоналістів, арештувало активних людей, які організували делегатів на збори до Криниці. Між арештованими був і я. Закованих «наручниками», привезло нас Гестапо до Криниці на станицю, де нас катували до неприємності, а згодом поставили нас рядом і обличчям до стіни та заборонили розмовляти між собою. Так ми стояли до пізньої ночі. Було нас 28 осіб. Між нами був також один старенький чо-ловік із сивою бородою. Я завважив, що це мій бувший професор Тадей Росткович із Перемишля, який викладав математику і фі-зику в нашій гімназії. Арештований був також директор Союзу Українських Кооператив — друг Вокуловський з Криниці. Його «персонал» зварив арештованим смачну крупну зупу з м'ясом, яку роздавала нам молода садівничка Юлія, яка, прощаючись з нами, потішала нас усіх, що ми в короткому часі будемо вільні. На жаль, її слова не сповнилися. Вона повернулася з моєю ста-

ренькою Матір'ю до села Лелюхова, а ми, арештовані, залишилися далі під катівською опікою Гестапо, яке пізно вночі відвезло нас до в'язниці в Новім Санчі, де згаданого мого професора між нами вже не було.

У цій переходовій в'язниці мучили нас різними способами. Торттури тривали цілий тиждень. У всіх кімнатах було чути плач і крики людей, які вмлівали від побиття, а, щоб привести знову до тями, гестапівські кати поливали нас холодною водою і далі виладовували на нас свій хижацький садизм.

Від цього часу почалась моя одиссея довголітньої неволі, тортур, зневаги й насильства, де у багатьох випадках смерть була очікуваним другом. Це була для мене кара за мій вияв любови до моєї поневоленої Батьківщини — України, якій у цей час хотілося повернути належну самостійницьку гідність, яка гарантується кодексом міжнародного права та Божими Законами.

За кілька місяців привезено нас до тюрми у Тарнові, а мене відставлено транспортом із 500 чоловік до найбільшого і найстрашнішого нацистівського «млина смерти» — Авшвіцу, про котрий щойно по розвалі гітлерівського «Райху» світ довідався, як про дійсне пекло на землі. Там у крематоріях спалено понад 4 мільйони невинних людей — мужчин, жінок і дітей. У цьому смертельному Авшвіці було тоді вже 23 різні національності, між ними велике число наших друзів, які були активними у підготованні державницького Акту 30 червня.

Тут я стрінув також наших лемків, котрих бачив на Великих Зборах у Криниці. Стрінув я незабутньої слави друга Василя Бандеру — рідного брата Провідника ОУН, і там, на цьому просякнутому людською кров'ю «Апельпляцу», ми пригадували собі деякі спільні епізоди із наших зелених Карпат та його побут у моїй хаті в часі виконання організаційних доручень. На жаль, не судилося йому довго любоватися своїм патріотичним життям і бути на службі рідного народу. Там, в Авшвіці, наші сусіди-поляки bestiально замордували його лише за те, що він був братом Провідника ОУН. Вічна Йому Слава!

Працюючи на дорозі, я щодня бачив транспортування хворих, нездібних до праці в'язнів до крематоріїв. Між ними був наш лемко із села Лабови, агроном Сергій Войтович. Побачив мене — крикнув слабеньким голосом: «Степане! Візьми мою пайку хліба. Вона мені вже не потрібна, везуть мене до крематорії». . . Хоч правдою є, що цього разу везли його щойно на «Ревір» (табірної лікарні), звідкіля ще приділили його до праці, і через пару тижнів я допомагав йому, ведучи попід руки, дістатись до місця праці. Останні два дні лежав він під бараком і очікував смерті. Прощаючись зі мною, він сказав свої послідні слова: «Степане, дякую Тобі за поміч. Ти напевно діждешся волі. Здорови моїх родичів й всю нашу рідню та розкажи

ім про це пекло на землі». Наша розлука була дуже болюча. Її може відчувати лише той, хто пережив ті самі страхіння.

Мій друг Сергій відійшов у вічність, а я, з молитвою на устах, пішов до своєї невільничої праці — будувати дорогу. «Як довго?» — думки змагалися у моїй голові, бачачи цю реальність. Однак місяці, а то й роки в цій неволі миналися, завдяки духовій та фізичній спроможностям, що тримали мене при житті. Але під осінь 1943 року я важко захворів на плямистий тиф, висока гарячка палила мої уста. Уникаючи смерті, я далі ходив кілька днів до праці, але вкінці страшна недуга змусила мене залишитися в бараці, звідки після двох днів усіх нас, хворих, відвезли на спалення до крематорія.

На подвір'ї крематорія нагромадили десь біля двох тисяч хворих, між якими було вже багато померлих, а живих, що могли ще стояти на ногах, есесівський «лікар» запитував, чи хочуть ще працювати кілька годин перед смертю. Коли він наблизився до моєї групи, викрикуючи сп'янілим голосом: «Канс ду арбайтен», — в цій критичній хвилині я віддав моє життя під Божу опіку і тихенькою молитвою просив Його: «Боже, рятуй мене!» У цій хвилині я дійсно відчув Божу поміч у цілому тілі, в обох ухах дзвонили якісь гарячі сигнали шуміння крові, тим даючи мені радісне відчуття оптимізму, імпульс віри, що я переживу це страшне лихо, в обіймах якого я зараз знаходився. Я зголосився до праці. Під вечір, замість очікувати смерті на подвір'ї крематорія, я дістався до бльоку, де раніше мешкав, і, фактично, пішов знову до праці. Так тривало кілька днів. Аж одного дня я був відтранспортований до концентраційного табору Саксенгавзен, коло Берліна. Мій чудесний рятунок завдячую Божій допомі!

Життєві умовини в концтаборі Саксенгавзен були під кожним оглядом кращі, ніж у Авишвіці. Заражений тифом, був я ізольований в «карантині», де пролежав два місяці. Між в'язнями було кілька лікарів, які допомогли мені знову прийти до здоров'я. В Авишвіці заглядала мені в очі смерть, а тут, у Саксенгавзені, я виздоровів і почав працювати на команді «Шпер». Тут я зустрів «Юзька» — гімназійного товариша з Перемищини, який показав мені бункри, де каралися наші національні Герої — Провідники ОУН Степан Бандера, Ярослав Стецько і багато їх соратників, що спільними силами проголосили Актом 30 червня 1941 року відновлення Української Держави. І лиш за ту, Святу Ідею українського народу, і взагалі Божого і людського Права жити вільним народом на своїй прадідівській землі, — тепер каралися тяжко Провідники цієї ідеї і ми, які підтримували і далі в неї віруємо, бо вона — це запорука життя українського народу.

Десь приблизно 20 квітня 1945 року розпочалась евакуація всіх в'язнів з табору Саксенгавзен. Опускаючи табір, кожний в'язень

отримав пів буханки сухого, як цегла, хліба. Маршували ми під «опікою» есесівців, озброєних крісами і легкими скорострілами та собаками — вівчурами.

Під час двотижневого маршу багато в'язнів померло з голоду і від втоми, а слабих, котрі вже не могли далі маршувати, есесівці стріляли. Дестинація нашого маршу була у напрямку моря, де нас всіх мали примістити у старих кораблях, на які німці кидали бомби і в'язні топились у хвилях моря. Около 60 тисяч в'язнів різних національностей гестапівські тирани встигли затопити в морі, але решта діждалася волі в перших днях травня 1945 року.

Волю принесла нам американська армія. Важко тут описати цю незабутню хвилину, коли ми, після довгих літ по тюрмах, ізоляторах та «млинах смерті», нараз перестали бути «здобиччю» гестапівських катів-садистів. Свобода народу й людини є найбільшим скарбом!

На жаль, не до всіх моїх друзів завітала воля. Багато згинуло у нацистівських «млинах смерті» від рук наших недругів-сусідів, які займали позиції в гітлерівській системі мордування людей різних національностей, а особливо українських ідейних патріотів — борців за волю свого народу. Завдяки Божій Волі я залишився при житті і вкінці дочекався моєї особистої свободи.

Натомість Україну московський окупант знову закував у неволю, а борців відновленої Української Держави забороторив до своїх концентраційних лягрів на повільну загибель. Поневолювачі різні, але методи ліквідації свободолюбного народу — однакові.

Але «усьому був початок — і усьому прийде кінець». Так і я в це свято вірю! Також живу у твердій вірі і непохитній надії, що в короткій майбутності ми знову дочекаємося тієї великої нагоди — відновлення Української Державности. Приготовляймося до цього великого завдання всіми нашими силами, щоб уміло приступити до його остаточного завершення. Прямуймо шляхом славних провідників українського націоналізму — Євгена Коновальця, Степана Бандери, генерала Шухевича-Чупринки, Ярослава Стецька, ступаймо слідами невмирущих героїв ОУН-УПА, що своїм лицарським кличем взивають нас: «Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї»!

В цей великий час наш нарід мусить об'єднатись і працювати спільно, бо «в єдності сила народу», і ту єдність мусимо показати на ділі. Карністю, солідарністю, совісним виконанням національних обов'язків — докажім світові, що ми є зрілі до державницького життя.

Кожний із нас тут, на еміграції, є дорогою «цеглиною», що є потрібна до будови нашої Держави. Наша Батьківщина-Україна стане сильною лише тоді, коли ми, українці, самі виборемо їй волю. Доля наша, будучність України спочиває у наших власних руках.

Відзначаючи річницю Акту відновлення Української Держави,

віддаймо шану усім тим, що склали своє дороге життя за Українську Самостійну Соборну Державу, за те, щоб жив і був свободний український народ. На місце упавших Героїв приходять нові Борці, трудами й посвятою яких міцніє Українська Нація для кінцевої перемоги, яка безсумнівно прийде, як віщував наш поет Іван Франко:

Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, впережешся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі,
І глянеш, як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі. . .

Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 року є для нас дороговказом на дальшому шляху в поході українського народу до своєї кінцевої мети.

Безкомпромісова боротьба й національно-визвольна революція — це єдиний засіб для досягнення Української Самостійної Соборної Держави!

Слава Україні!

Вічна слава Героям, що полягли за Волю України!

Хай живе Дух Української Самостійної Соборної Держави!

1991 рік

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

о. Михайло ГАВРИЛІВ

ЗІРКА «ЧОРНОБИЛЬ» СВІТИТЬСЯ В НАС (Продовження, 4)

2 листопада. Святу Літургію знову відправляю в хаті Катерини Данилівної. По закінченні Служби Божої господиня розповіла мені, що тут неподалік, у селі Романівка, яке советська влада перейменувала на Орджонікідзе, є віруючі, як вона окреслила — «вашой віри», а в сусідньому селі Красиловка «єсть віруючі, що двома пальцями хрестяться». Несподівана інформація мене дуже зацікавила, і я вирішив найближчим часом відвідати ці села і познайомитись з віруючими. Вертаючи домів, завітав у бібліотеку. На цей раз тут було більше людей, серед яких четверо вчителів. Усі жінки. З них одна з Тернопільської області. Її спрямували сюди примусово по закінченні педагогічного інституту. З їх розмови виявилось, що в школі навчається всього 70 дітей, що будівництво нової величезної школи майже закінчено і що вона у майбутньому нікому не потрібна, що в школі гострий дефіцит учительських кадрів і що ніхто тут не хоче працювати. Вони тут же ж запропонували мені вакантну посаду вчителя української мови. Я, звичайно, подякував і відмовився, бо, навіть при найбільшому моему бажанні працювати тут вчителем, власті греко-католицькому священикові цього б не дозволили.

Сьогодні припадає моя черга разом з Богданом Дощином нести воду з криниці. Для цього маємо військовий резервуар на 20 літрів, який носимо на довгому дрючку. Дорогою Богдан розповідає мені про свої клопоти, зокрема про сімейне життя, що не вдалося.

— Хочу залишитись тут до весни, — говорить він. — Чого поїду додому? Мені тут непогано: зарплата йде, їжа добра і робота легша, ніж на підприємстві.

— Але ж тут радіація!

— Все одно колись доведеться помирати, — філософськи обгрунтовує своє рішення мій односельчанин.

Вечері усі гуртом споживаємо вечерю, що її приготував Богдан Дошин. Професія кухаря йому вельми сподобалася, та й треба сказати, що він смачно готує їжу. Відтак маємо багато вільного часу. Кожен використовує його по-своєму: хто грає в доміно, хто читає газети. Я беруся слухати «вражі голоси» з закордону, зокрема «Радіо Свобода».

7 листопада. Вночі випав невеликий сніг. А сьогодні ранком прийшов новий замполіт нашого полку, невеличкий на зріст майор,

але, як згодом виявилось, з великими амбіціями. Поздоровив нас із «семідесятилітєм велікого октябрю» і висловив упевненість, що ми, «надхненні великими ідеями революції», ще успішніше та з більшою відповідальністю будемо працювати на цій ділянці невидимого фронту в боротьбі з радіацією. «За советскую власть я вас агітіровать не буду, — сказав майор, — то, што она просуществовала семдесят лет, говоріт само за себя». Відтак, крутнувшись на одній нозі, маленький замполіт заскочив у авто і помчав інших надихати великими ідеями. Усі полегшено зідхнули і пішли до хати радитись, як найкраще «празник відзначити». В часі вечері на столі появилися не тільки страви, приготовані Богданом, але й пляшки з горілкою. Хлопці випили, повеселішали і почали розказувати по черзі різні історії та анекдоти. Деякі я записав у блокнот.

Василь Чапаєв написав автобіографію. Його ад'ютант Петька поцікавився, що ж такого великого зробив шеф. Розгорнув товстенну книгу і читає, як Чапаєв народився, як виростав, як став командиром советської армії, як купив собі коня, як сів на нього, як поїхав, цокаючи копитами: цок-цок-цок-цок-цок... Гортає Петька сторінку за сторінкою і все читає: цок-цок-цок... Аж нарешті на останній сторінці довідується, що Чапаєв приїхав у штаб.

— А тепер послушайте анекдот, як студія чукців знімала фільм, — говорить Юрко.

— Студія чукців вирішила зробити фільм про війну, чого вони перед тим ніколи не робили. Через декілька років відбувається прем'єра фільму. На екрані крупним пляном показано чукчу, одягненого у військову советську форму з автоматом, гранатами. Іде він, іде... Минає села, міста... Далі йде, аж бачить вказівку: «НАХ ДОЙЧЛЯНД». Повертає і йде на Німеччину. Довго йде, аж бачить вказівку: «НАХ БЕРЛІН». Прямує до Берліну. Входить у місто і бачить напис: «РЕЙХСТАГ». Підходить ближче. Стоять, розмовляючи, троє військових. Чукча питає першого: «Ти Гітлера?»

— Найн, іх бін Геббельс! (Ні, я Геббельс).

— А де Гітлера?

— Іх вайс ніхт! (Я не знаю).

Чукча звертається до другого:

— Ти Гітлера?

— Найн, іх бін Гімлер!

— А где Гітлера?

— Іх вайс ніхт!

Чукча звертається до третього:

— Ти Гітлера?

— Найн, іх бін Гессе!

— А где Гітлера?

— Іх вайс ніхт.

Тоді чукча звертається до всіх трьох: «Прідьот Гітлера, будете сказати йому, що приходів Красний Армія і очень обіжался».

На екрані напис: «Кінець фільму».

8 листопада. Неділя. Переодягаюся в цивільний одяг. Беру торбинку з необхідними для Богослужіння речами. Прегарна сонячна погода сприяє подорожі. Земля вкрилася пеленою білого снігу і неначе б відпочиває від радіації. На дорозі безлюдно. Тільки на посту ДАІ маячать постаті чергових міліціонерів, а трохи далі видніється огорожа Одеського полку. Кажуть, що довкола ЗОНИ розташувалося 60 військових частин різних військових округ, у тому числі й нашої Прикарпатської. Розповідають, що в Одеському полку страшна дисципліна, що солдати маширують до їдальні під оркестру, що віддають при зустрічі з офіцерами честь і т. п.

Згідно накресленій Катериною Данилівною схемі прямую асфальтом у сторону Красилівки, де мали б жити цікаві християни, що хрестяться двома пальцями. Правдоподібно, старовіри. Йти треба кілометрів чотири-п'ять. Дорогою проказую вервечку. Нарешті неподалік асфальту показуються хатки. Щоб скоротити шлях, звертаю на польову дорогу. Вхожу в село і потрапляю на головну вулицю. Через якийсь час зустрічається крамничка з продовольчими товарами. На всяк випадок купую свіжі булочки і молоко в паперовому пакеті. Іду далі, шукаючи очима купол храму. Виявляється, що він розташований в центрі села. Брама зачинена. Розпитую людей, коли буде Служба, чи є священник. Вони охоче, навіть з радістю розказують спочатку історію свого села, а саме: тут було колись велике і недоступне болото, сюди втікали з Росії жорстоко переслідувані антихристом — царем Петром Першим — старовіри, які боронили себе перед знищенням, бо не хотіли приставати до «офіційної сатанинської синодальної Церкви».

— Ми, — заявили співрозмовники, — сповідуємо нашу стару правильну віру.

Я звернув увагу, що більшість мужчин мають кудлаті бороди, а жінки старомодний довгий одяг. Вони радять мені зайти до Антоніни, яка краще від них знає віру і зможе мені більше розповісти. Одна з жіночок погодилася запровадити мене. Хата Антоніни знаходиться неподалік храму, невеличка, дерев'яна і, як тут прийнято, з квадратними маленькими віконцями, обтягненими плястиком. Стукаємо. Виходить худенька напівзгорблена старушка. Знайомимося. З її розповіді виходить, що священника не буде, бо поїхав в інше село, що священник одружений і має п'ять дочок, що сьогодні віруючі будуть самі молитись, але не в храмі, а в каплиці. Антоніна відтак питає мене, якої я віри і як я хрещусь. Показую їй. Вона, гострим поглядом зміривши мене, заявляє:

— Щепотью душі не спасьош!

Іншими словами, якщо буду хреститись трьома пальцями а не

двома, то піду до пекла. Безперечно, це фанатизм. Я й не дивуюсь, бо саме такий впертий і непохитний фанатизм допоміг цим людям протягом багатьох століть втриматись при їх вірі. Продовжую розмову. Виявляється, що старовіри приймають вчення про Непорочне Зачаття Діви Марії, про переміну хліба в Тіло, а вина у Кров євангельськими словами Христовими, про митарства душі по смерті людини, про досмертну нерозривність подружжя, і це все на відміну від вчення, як висловились Антоніна, «ніконовської сатанинської Церкви». Надходить час йти до каплиці. Антоніна бере мене з собою. Дорогою питаю її, чи не будуть вони переїжджати в іншу місцевість.

— Ми здесь роділісь, здесь і поміраць будем, — рішуче відповідає вона.

Приходимо до невеликої хатки, що неподалік храму. Входимо в сіни, відтак у кімнату. Тут невеликий іконостас, перед яким стоять аналої з товстими книгами. Людей зібралося небагато. В основному жінки. Молоді зовсім немає, крім двох дівчат.

— Це дочки нашого батюшки, — говорить одна жіночка. — Вони добре співають, по-церковному, розуміється.

Починається служба — обідниця. Жіночки позакладали руки на грудях і в певний момент усі разом дружно, чітко і швидко хрестяться двома пальцями. Співають в унісон з російською вимовою. Проводять спів молоді священникові дочки. По закінченні Богослужби віруючі випроваджують мене, докладно показують дорогу на Романівку.

— Оце ж ідіть просто пасовищем, а потім на міст. А як переїдете його, спитаєте де Романівка. Там єсть ваші віруючі католики.

Дорога виявляється не близькою. Це справді добре, що купив їжі. За селом покріпляюся булочкою з молоком і прямою далі. О годині 15 приходжу в Романівку. Питаю першої ліпшої жінки, де живуть католики. Її таке питання зовсім не дивує.

— Це ж ви, мабуть, до Стасі Адаменко, — міркує вона. — Ондечки її хата. Ідіть просто і нікуди не звертайте. Як одкриєте хвіртку, то вважайте, бо у них і собака єсть. Вона тільки гавка — не кусає.

Приходжу до Стасі. Це старша жінка років 60-ти. Хата велика, простора. На стінах образи Пресвятого Ісусового Серця і Непорочного Серця Діви Марії.

Знайомимося. Пояснюю їй, хто я такий і чому тут опинився. Розповідаю про нашу переслідувану Церкву. Питаю її, чи дозволить відправити Літургію. Вона дуже радо погоджується.

— Так це ж Вас Сам Господь приніс. Я оце лежу хвора, тільки недавно підвелась. Навіть по радіо Служби Божої не слухала. Треба було б інших позвать. Ви подождіте, а я до Франі сходжу, вона недалеко живе.

Згодом повертається не сама, а з гуртом людей. Приходять інші. Поступово хата наповнюється віруючими. Участь у читаній Службі Божій намагаються брати всі. Відтак сусіди просять мене відправити у їх хаті панахиду за нещодавно померлого родича. Як же ж їм відмовити? Після панахиди пригощають мене обідом і навипередки розповідають мені і про Чорнобильську трагедію, і про голодомор 33-го.

— Нанпу сім'ю знаєте хто од смерті спас? Не повірите! Оця липа, що перед вікном. Сусіди нам кажуть: 'Вона ж заважає вам, зрубайте'. А ми її ніколи не зрубаємо, хай живе. Це ж вона нас своєю корою кормила. Ми її до стовбура були обдерли, а вона, бач, вижила і живе разом з нами, і хай живе! Ми з нею тут і залишились. Нікуди виїжджать не будемо. Якщо од радіяції всохне, тоді зріжемо.

— Зріжемо і самі дуба вріжемо, — жартує господар.

Розпитую, звідкіля у цьому селі взялися католики. Виявляється, що це нащадки давніх греко-католицьких родин, яких змушували переходити в московське православ'я і які, рятуючи свою віру, приймали римський обряд.

Католики розповіли мені, що до них бодай декілька разів на рік приїжджає римо-католицький священик з Києва отець Крапан з тим, щоб їх посповідати, запричащати, дітей похрестити чи похоронити.

— В основному на Богослужбу до Києва їдемо, а хто не може, то по радіо ватиканському слухає. Чи по-польськи уміємо розмовляти? Питаєте. Ні, не вміємо. Хтось із старших знає декілька слів. А молились як? Оце пишемо польські молитви українськими буквами. Так нам легше читать. Чи хотіли б ми по-українськи? Аякже ж, дуже хотіли б. Зрозуміли б краще молитви і Службу.

Розмова триває довго. Одна молода жіночка, що недавно заміж вийшла, хотіла б шлюб узяти. Чоловік її не проти. До Києва їм далеко, а якщо б я приїхав до них, то повінчалися б. Я пояснюю їм, що служу в армії і гарантувати щось конкретне на майбутнє не можу. Шкода, звичайно. Працання дуже зворушливе. Мене запрошують приїхати наступної неділі.

9 листопада. Понеділок. Кажуть, що понеділок — важкий день. А для нас це справді так. Щось на СППі калорифери не гріють. Треба шукати причини. Мабуть, повітря потрапило у труби. Заки Мирослав Швець перевіряє трасу, ми подалися на КПП (контрольно-перепускний пункт), щоб там оглянути теплотехнічне обладнання. На КПП здійснюється дві контрольних перевірки: для тих, що в'їжджають, і для тих, що виїжджають з тридцятикілометрової ЗОНИ. Перший і другий контроль здійснюють міліціонери. Вони старанно оглядають кожне авто. На наше запитання, для чого така прискіпливість, молодий сержант відповідає:

— Щоб 'кави' в зону не ввозили. Понял?

— Ну, а тих, що з зони повертаються, чому перевіряєте?

— А це для того, щоб нічого зараженого не вивозили. Щоб мародерством не заїмались. Понял? Много тут поначалу було таких, що тащили із зони за частини, а потім продавали частникам. Тепер спробуй пошукать їх, коли вони по всьому Союзу. А шофери од них облучаються радіацією. Случай був. После аварії в одному універмагу у Чорнобилі од зимових пальто усі норкові комірці подрізували і стащили. Попродали, конечно. А вони заражение. Не одной дамі шия облучиться.

Ми пішли трохи далі до «ревуна», чи, як тут говорять, «японського бика». Це такий японський апарат для вимірювання радіоактивності. Коли поблизу нього переїжджає «засвітлений» автомобіль з надмірною дозою радіації, то «японець» вмикає сирену і червоне світло. Такий автомобіль завертають назад, щоб помити. Якщо опромінення і надалі залишається, то тоді автомобіль підлягає захороненню. Усі солдати, що повертаються із зони, обов'язково мийуться на СППі й проходять перевірку дозиметром. При потребі змінюють свій опромінений одяг і взуття. Найбільша проблема, як розповідають офіцери, — це проблема радіоактивної води. Що з нею робити? Вона просочується в ґрунт, змішується з ґрунтовими водами і розноситься хтозна куди.

— Так ось чому кип'ячена вода стає коричневою, — подумав я.

11 листопада. Приїхав до нас замісник командира по господарській частині майор Бекещенко. Як то кажуть, під градусом. Почав мені розповідати про своє невдале сімейне життя, про труднощі з військовою службою, про кінець кар'єри. Відтак перейшов на політичні справи.

— Ось і Єльцина сьогодні відсторонили. А знаєш, що це означає для перебудови? М-да, сильні ще сталінці, тиснуть!

Я, звичайно, мовчав. Хто його знає, чи й ти часом не сталінець? Як він виговорився, я сказав йому:

— Товаришу майор, у мене до вас прохання є.

— Яке?

— Мені у Київ треба поїхати, до католицького священика, щоб исповідатись. Вже скоро два місяці, як я сповідався.

Майор наче б отверезів і довго думав. А відтак сказав:

— Гаразд. Скажи, коли хочеш їхати. Я відпущу.

15 листопада. Неділя. Моя зміна. Всю ніч доведеться провести у котельні. Добре, що хоч тут є вигідне крісло для відпочинку. Можна трохи подрімати. Ранком о 7.00 вмикаю радіоприймач і пошукую Ватикан. І ось приємна несподівана вістка. Передають інформацію, що священика Української Католицької Церкви Гавриліва забрали до Чорнобиля на службу.

— Ну, якщо так, то мені вже не довго залишилося тут служити, — подумав я.

18 листопада. Майор Бекещенко таки дотримав свого слова і дозволив поїхати в Київ. Один із тут працюючих цивільних робітників Віктор своїм автом заміряє їхати в столицю. Він погодився і мене з собою взяти. Переодягаюся у цивільний одяг, беру з собою паспорт, бо то є дуже важливий документ на всі випадки життя. Як у нас жартують: «совєтська людина складається з двох найосновніших елементів — шкелета і паспорта». Приїжджаємо до Києва ввечері. Я висідаю біля найближчої станції метро і зголошуюся до пана Кліма Семенюка, адресу котрого отримав від Йосипа Терелі. Господар радо запрошує мене до хати, чи пак, квартири. А коли довідується, що я греко-католицький священик, то просить по-святити хату і помолитись за його сім'ю та за Боже благословення у знайденні роботи. Клим нещодавно повернувся із тюрми, де він відбував покарання як довголітній політичний в'язень за свою боротьбу проти московської окупації України. Він хоче влаштуватись кочегаром, але має деякі труднощі. Ми спільно молимося з надією та вірою, що, може, вже ті клятві переслідування закінчатись.

20 листопада. Від пана Кліма Семенюка вирішив завітати до сім'ї поета Миколи Горбала, який ще не повернувся з в'язниці. Його дружина Ольга Стокотельна та її сестра Марія радо погоджуються взяти участь у Службі Божій та помолитись за швидке повернення не тільки Миколи, але й усіх політичних в'язнів, в'язнів сумління. Над столиком-престоликом уміщений невеличкий імпровізований іконостас, у верхній частині якого — ікони, а в нижній — фотографії переслідуваних, страждаючих синів і дочок Церкви та українського народу.

В сугубій ектенії долучую спеціальне прохання: «Ізбавляяй нища от сильна і убога, ему же ність помощника в біді і в заточенії і в узах суцих, яко щедр милостивно свободи, приліжно молимтися, Господи, скоро услиши і яко щедр помилуй». Сльози самі навертаються на очі, а уста ще рішучіше шепочуть: «Йосифа в темниці іногда в Єгипті заключена преславно свободивий, і нині нами тебе призивающих от уз і горькія біді избави, молимтися, Избавителю милостивий, услиши і скоро помилуй» Чи довго це пити їм чашу терпіння, чи довго ще нести наругу від безбожних агарян!

Пані Марія Кондратович радо погодилась супроводжувати мене по Києву, щоб допомогти мені віднайти католицького священика, цебто костьол. Починаємо з адресного довідкового бюро. Але, виявляється, що таких даних у них немає. Нарешті в одному подають нам адресу і телефон Ради у справах релігій. Телефонуюмо. Я питаю українською мовою:

— Де в Києві знаходиться діючий костьол?

— Не знаєм, — відповідає сердито якийсь жіночий голос.

І тільки за третім разом нашого настирливого і категоричного:

— Дайте адресу, а то будемо скаржитись у вищі інстанції!

Сердитий голос чоловіка сповіщає:

— Вулиця Шепетівська, шість.

По довгих втомлюючих пошуках, нарешті знаходимо невеличкий костюл. Заходимо. Якраз закінчується Служба Божа. Священик сідає до сповідальниці. Людей багато, треба чекати в черзі. По сповіді знайомимося із парохом. Отець Іван Крапан тут, у Києві, працює довгий час. Добре розмовляє українською мовою, розповідає про свої проблеми, а також ділиться радісними враженнями з відвідин його парохії сестрою Терезою Калькутською. Пригощає нас обідом. А відтак, довідавшись про мою візиту у село Романівку, дуже тішиться і подає адреси католиків в інших селах. На прощання він тисне мені руку, дарує богословські книги і каже:

— Кріпиться, отче. Наскільки мені відомо, радіація монахів не чіпляється. А з цими книгами, сподіваюсь, вам не буде скучно.

Перед самим від'їздом до Старих Соколів я придбав фотоапарат, щоб увіковічнити найцікавіші місця, зокрема стару липу в селі Романівка.

22 листопада. Знову моя черга працювати у котельні. Цього разу вдень. Прибули цивільні спеціалісти-теплотехніки з Прип'яті, щоб ознайомитись з роботою нашого СППу і запропонувати свою допомогу. Одного з них ми вже знаємо. Це Валентин, чоловік років сорока п'яти, дуже товстий і короткий. Напевно тому його прозвали «Вінні Пухом». Він не ображається. Ми цікавимося, що саме приваблює цих цивільних сімейних людей працювати тут, у радіоактивній зоні. З їх розповідей виходить, що основний мотив їхнього перебування тут — це матеріальний стимул і пільги, з їх роботою пов'язані. Один з них розкаже:

— Можливо, найбільшою проблемою четвертого енергоблоку є неможливість відводу газів. Ось чому, як правильно показують дозиметричні замірювання, четвертий реактор пульсує, тобто один-два рази на тиждень викидає гази в атмосферу, підвищуючи тим самим радіоактивний фон. Дуже ймовірно, що саркофаг може дати тріщини.

Інший, перебиваючи його, каже:

— А що стосується роботи інших трьох енергоблоків, то затрати на їх обслуговування такі великі, що вироблена ними електроенергія надто дорога. Дешевше було б, якби обслуговуючий персонал вручну крутив турбіну.

— Зате, — долучається до розмови третій, — ми показали цілому світові, що радянські АЕС не бояться жодної підвищеної радіоактивності. І якщо навіть наша радянська політична електроенергія коштуватиме 10 рублів за кіловат, то компартія і уряд Чорнобильської АЕС не закриють.

Розмова ще довго продовжується в такому іронічному стилі.

О 19-й годині приїхав вантажівкою майор Бекещенко і чомусь почав мене намовляти негайно їхати в полк. Що? Яка причина? Говорити не хоче.

— Там про все довідаєшся. Будеш працювати писарем у продовольчій службі, — говорить він схвильованим голосом.

— Товаришу майор, але ж я не маю професії писаря. Це раз. По-друге, я не хочу мати нічого спільного з матеріальною відповідальністю. Адже ж не секрет, що продукти до Вашого приходу систематично розкрадалися. А тепер кінець року і треба буде робити звіт, цебто їх списувати. Хто це буде робити? Я?!? Прошу пошукати собі когось іншого. Ми, греко-католицькі священники, маємо досвід, коли нас робили матеріально відповідальними, а потім, за штучно зроблену розтрату, саджали до тюрми. Наприклад, отець Йосафат Коваців ледве врятувався від ґраток, коли працював на складі фотоматеріалів і йому зробили розтрату. Мусів був заплатити 1000 рублів, ще й в газеті його розмалювали, як «розкрадача соціалістичного майна». Так що цей наказ я розглядаю як звичайнісіньку провокацію і прошу звідомити начальство.

Бекещенко, коли переконався, що їхати з ним я не збираюся, подався в полк. Через годинку вернувся не сам, але із чотирма здоровенними офіцерами і заявив:

— Ми вас змусимо підчинитися!!!

— Гаразд, я поїду з вами, але спочатку напишу відповідні заяви. Це мое право!

Я сів за стіл і в чотирьох примірниках написав ось таку заяву:

Голові Урядової Комісії по ліквідації аварії
на Чорнобильській АЕС тов. Щербині
католицького українського священника, сержанта РА,
громадянина Гавриліва Михайла Петровича

Заява

29 вересня 1987 року за розпорядженням військового комісара Миколаївського РВК Ваганова я був прикликаний до війська строком на 180 днів у військову частину ч. 43187 Прикарпатської військової округи, в якій відповідно до моєї цивільної професії — машиніст газифікованих котлів — я був призначений бригадиром і підмінним машиністом в котельню СППу (село Старі Соколи, Іванківського району, Київської області). Однак, саме мене, а не кого іншого нове командування вирішило відірвати від цієї роботи, яку я розумію і стараюся виконувати сумлінно, та призначити в продовольчу службу писарем. Вважаю таке призначення недоцільним і навіть провокаційним, тому що в цій службі, можливо, не все гаразд і я не бажаю мати нічого спільного з «тьомними делами», що, мабуть, мали місце в цій службі, тому що така робота може мене, як греко-католицького священника, дискредитувати. А тому прошу Вас розглянути моє прохання і захистити мене.

З повагою Михайло Гаврилів

22 листопада 1987 року

В. ч. 43187 Київська область, Іванківський район, с. Термахівка

Окрім цього, я написав листа родичам та знайомим правозахисникам у Львові, вклавши копії цієї заяви.

— А тепер мені необхідно піти на пошту і опустити листи в скриньку.

Майор кивнув здорованям. Двоє з них підвелися і сказали:

— Ми будемо вас супроводжувати.

Дорогою вони вибачалися переді мною:

— Нам сказали, що тут з нашого полку якийсь солдат напився, зчинив бійку і що треба його заспокоїти. Але, як бачимо, нас обдурили. Ви не бійтесь, все буде гаразд, — заспокоювали вони мене.

Я зібрав своє невелике «убожество» в мішечок, попрощався із переляканими товаришами і спокійно сів до авто. Прибули нарешті в полк. Мене запровадили до нового начальника штабу підполковника Попова. Він був лютий, мов дракон. Кричав неймовірно, матюкався. Грозив прокурором.

— Расстрелять бандеровца!!! На гауптвахту ево!!! — вигукував він, бігаючи по кабінету.

— А чого це Ви розкричалися? — спокійно сказав я до нього. — Ви спочатку прочитайте заяву. Копію Вам залишаю.

Підполковник уважно почав читати. Перебігаючи рядки очима, він змінювався. Зм'як і нарешті сказав:

— Так ето меняет дело. Отведіте ево в санчасть, пусть обследуют. Если здоров — на гауптвахту, на трое суток.

Я взяв свій клунок і в супроводі здорованів-офіцерів прибув у санітарну частину нашого полку. Після обстеження виявилось, що я не є цілком здоровий. Лікар сказав, що треба робити аналізи і що треба мені не менше десяти днів лікуватися. Безперечно — це була гра. Мені видали лікарняний одяг, запровадили до палати і вказали вільне ліжко. Тут знаходилося декілька хворих. Вони з цікавістю приглядалися до нового пацієнта. Засинаючи, я з приємністю вдивлявся у майбутнє, відчуваючи шостим чуттям, що мене чекають цікаві пригоди.

23 листопада. Рівно о 8 годині в санчастину завітав замполіт полку, підполковник Сидоренко. Він поцікавився моїм здоров'ям. Висловив своє незадоволення написаною і відісланою Щербині заявою. Взяв моє посвідчення машиніста-оператора котлів, пообіцяв допомогти і кудись щез. Хворі, тим часом, зосередилися на моїй особі. Коли нарешті я закінчив свою розповідь і вони заспокоїли свою цікавість, я почав кожного розпитувати про те, які хвороби докучають. Більшість з них, як виявилось, з діагнозами ангіни, переохолодження, болю голови. Один з них розповів про випадок, якому був очевидцем у медсанбаті. Солдат 1958 року народження скаржився на головні болі, поколювання в ділянці сер-

ця. Йому не вірили, думали: от собі прикидається, щоб додому відпустили. А коли знепритомнів, було вже запізно. До Києва не встигли привезти його живим — помер по дорозі.

— Це вже три таких випадки у санітарному батальйоні, — завершив свою коротку сумну розповідь очевидець.

— А я знаю ще цікавіший випадок, — продовжує другий, — теж недавно стався. Один солдат поскаржився командирові, що йому геніталії пухнуть. Командир це обернув на жарт: «Тебе баба нужна». А цього солдата, дивись, через пару днів до Києва терміново завезли і, як потім оповідали, усе мужеське достоїнство вирізали.

— Це не є жодні жарти, — говорить третій, — це справжня трагедія. Багатьох може спіткати. Ось приміром, я знаю такий випадок: приїжджає солдат з Чорнобиля додому — та й до жінки. Вона ногами розводить, а він руками. . .

— Добре тобі, Михайле, що не маєш жінки. А як нам?

Обід у санчастину чергові солдати-санітари приносять у казнах. Сідаємо за стіл і дружно беремося до роботи. По обіді деякі хворі засинають, а здоровші починають грати в доміно і розповідати анекдоти. Деякі з них я записав.

«Сидить у ресторані товариство. Випивають. Підходить до них якийсь *замухришка*. Хоче випити. Крутиться, крутиться. . . відтак говорить:

— Поставите сто грамів горівки, то я піду і он того лисого по голові лусну.

Цікаво забавитись.

— Гаразд, іди.

Підходить алкоголік до лисого іззаду та як гримне його по лисині, аж ляскіт пішов, і каже:

— Здоров, Ваня!

Той підвівся, почервонів:

— Який я тобі Ваня? Котись звідси!

Алкоголік відійшов, випив сто грам. Крутиться. . . крутиться. . . ще хоче випити. Каже:

— Як поставите других сто, то ще раз лусну лисого по голові.

Товариство думає:

— Ну, тепер обов'язково щось станеться. Гаразд, іди, поставимо.

Закрадається алкоголік знову до лисого іззаду, як вдарить його по голові, та й каже:

— А все ж таки, ти — Ваня!

Лисий почервонів, відштовхнув алкоголіка і закричав:

— Ще раз підійдеш, не позбираєшся!

Випив замухришка свої сто грамів. Крутиться. . . крутиться. . . та й каже до товариства:

— Поставите ще сто грамів, я лисого третій раз лусну.

Налили йому стограмівку, яку він тут же ж випив і хитаючись пішов у сторону лисого. Той, побачивши його, підвівся і каже:

— Ну Ваня я, Ваня!

Алкоголік як вріже його по лисині, та й каже:

— А чого ж ти зразу не признався?»

О 17 годині появився підполковник Сидоренко. Не сам, з якимсь полковником, що назвав себе Купіним. Про себе сказав, що працює в військовому штабі м. Львова, що живе на вулиці Матросова і що він ще сьогодні постарается вирішити мое питання.

— Де я можу відправляти Службу Божу, товарищу полковник?

— Це ми також вирішимо.

Попращався і відійшов. Через півтора години прийшли замполіт і майор Бекещенко. Заспокоюють мене і кажуть, що вже у Старі Соколи їхати не треба.

— Відпочивайте, лікуйтеся, — лагідним голосом воркує майор.

— Лікар вам покаже кімнату для молитви, — потішає мене замполіт. Справді, прийшов завідуючий лікар і запровадив мене до кімнати, де стояв стіл.

— Тут ви можете молитись хоча б цілу ніч, — заявив він мені.

— Вас ніхто рухати не буде.

Вечері я скористався несподіваною добротою офіцерів, що так сильно мене полюбили, і відправив Службу Божу за усіх хворих та вмираючих чорнобильців.

1 грудня. Продовжую своє «лікування». В кімнаті шестеро хворих, з яких четверо не на жарт. Два з них мої крайни: зі Стрия і з Жидачева. Хлопці на вигляд як дубки, а здоров'я не мають. Скаржаться в основному на кашель, біль у грудях, подряпування в горлі. Один із важко хворих по сніданку отримав пілюлі, але їх не спожив, а почав розкладати на своєму столику у формі хреста; ці пілюлі, викладені хрестом, сильний кашель і безнадійний погляд хворого справили на всіх гнітюче враження. Всі замовкли. Здавалося, що на постелі лежить труп і ось-ось має початися похорон.

По обіді ще одна трагічна вістка. Солдат із 12 намету, родом із Любомля, Волинської області, помер. Офіцери із штабу, чи, як їх тут називають, «штабісти», виправдовувались, що його вже хворого прислали в Чорнобиль. Але цьому ніхто не вірить. Солдати нашого полку вирішили зібрати гроші для дружини померлого і його діток. В основному по три рублі. Вийшла непогана сума, щось біля 600 рублів. Трое добровольців мають супроводжувати тіло покійного. Але бажаючих немає, тому наказом призначають певних людей. Окрім цього, довідуємося, що нещасний 1950 року народження, що мав вже 13 зон, тобто тринадцять разів побував

біля реактора, і що йому там зробилося погано і що навіть вертольотом не встигли завезти його у Київ — помер по дорозі.

Ввечері відправляю Службу Божу за всіх померлих чорнобильців.

«Радіо Ватикан» повідомило, що до Риму прибув із візитою зі Стамбула патріарх Дмитро І.

(Закінчення буде)

«Сьогодні над Україною зійшло сонце і проросли зерна відродження народу, відродження Церкви».

Свят. Патріарх Мстислав І

«Обертається картка історії, настає новий час. Минули гіркі літа Голгофи, настає час відродження і воскресіння Церкви та народу».

*Блаженніший Патріарх
Мирослав Іван Любачівський*

Огляди, рецензії

Д-р Роман КУХАР

ПОЕЗІЯ — ЕМАНАЦІЯ ДІЙСНОСТІ (Євген Крименко: Містерія життя)

Якщо кажуть, що поезія в технологічній добі мало що не анахронізм, то це невірно. Насправді ж нашій добі ще більш, як колинебудь, треба наявності поезії в житті — і щоб осмислити долю людства в цей невідрадий для його буття час, і щоб зберегти ті залишки краси існування, які ще зацілилися під навислою тінню погрозового атома.

Євген Крименко (Євген Іванків) у своїй ранішій поетичній збірці «Крізь призму вічності», а може ще виразніше в черговому вагомому творі «Містерія життя», що саме опинився в руках Читача, сягає поетичною візією до глибин космічного існування й підноситься до вершин свідомого буття людини, позначеного красою й гідністю її призначення.

Своєю поетичною творчістю Крименко доводить, що наше життя — не механічна послідовність цивілізаційно-технологічного поступу, який проходить незалежно від естетичних та етичних вартостей, навпаки, саме ці вартості характеризують людину в процесі її еволюції від матеріальної до духовної істоти. У людських змаганнях з низин первинності й хаосу до осяйних вершин універсального Господнього ладу, поетичне мистецтво, що роз'яснює таїнство, саму сутність життя, є надійним дороговказом шукачам «блакитної троянди» на землі та супроводить їх на похмарених, твердих шляхах до здійснення дочасного ідеалу.

Так, поезія в наш час дуже потрібна людині, розгубленій серед змінливих екзистенційних віх на невизначеному шляху до життєвої мети, бо саме поезія, своєю доладною, чіткою зорганізованістю, зосередженою змістовністю й окриленням вершинним подихом, закликає людський рід до світлої краси й величності життя. Глибинно сприйнята поезія — не просто ідеалізація чи декоративна імітація буття, вона є власне його еманациєю — викристалізуванням його найсуттєвішої, унапрявленої на здоровий зріст, богоподібної природи.

У п'ятьох розділах Крименкової «Містерії життя» заключається сяйний мікрокосм поетового світу, продиханого гармонією всесвіту під Господнім омофором. Коли в цій величній симфонії відчутні й демонічні обертони, то це лиш конечна антитеза до синтези Божого провідництва.

В першому розділі, у «Рефлексіях і картинах», поет дає вираз вибраним, значливим сценам з його життєвої мандрівки, чи з душевної призадуми, осмислюючи їх в особистому й загальному порядку. Особливо промовисто проявляється поетовий підхід до життя, або краще — постава в житті, у сливе програмовому вірші «Куток в душі»:

... Знайди куток в душі своїй:
Привітність, радість, тишу милу,
Щоб оновити віру й силу
В щоденній боротьбі важкій. . .

. . . Знайди оазу серед бою
В душі, зі свіжістю новою,
Й небесний простягни покров,
І в серці відроди любов,
І будь провісником святої,
Блаженно-мирної доби. . .

. . . Шукай в душі, де скеля духа.
Де мир, хоч всюди завірюха.
Ввійди в Собор свій, між ікони,
Де в тиші зоряних склепінь
Лунають гімни піснопінь
І все воскресні грають дзвони. . .

Провідна тема поета звучить й в інших творах даного циклу, наприклад, у «Житті» й «Бандуристах», де просочується срібною ниткою мотив із «Кутка в душі» — «у світ іди й добро твори»!

В розділі «Людина і природа» прохоплюються найінтимніші настрої поетової душі, зокрема його улюблений світ природньої, неспотвореної краси, якій він і проспіває в сонетах і різноманітною строфікою троїстий, енгармонійний пеан:

Заслуханий сиджу. . . морські хвилясті шуми:
Змінливих вод пливких — незмінний ритм, мотив,
Нескінчених симфоній — невгомні струни,
Маєстатичних плес — поезія без слів. . .

(«На березі моря»)

Містичний чар і непорочну красу зими зображує поет ось такими надхненними словами:

Зима вже одягає прозаїчний світ
У містику снігів і льоду архитвори,
А вітер за вікном легенди нам говорить. . .
Загублених доріг дзвенить далекий хід.

(«Сніжнобілий рай»)

Деякі заголовки цього циклу, як «Вечірні думи», «Пейзажі кольористі», достатньо віддзеркалюють характер цієї частини твору, багатой на тонкощі поетичного вислову.

Підбір тем і поетів, здебільшого романтичної й поромантичної школи, в німецькій, англійській і американській літературах (Гете, Айхендорф, Міріке, Улянд, Кітс, Теннісон, Дікінсон, Фрост) в розділі перекладної творчості «Містерії життя», доповнює зразками з чужоземної літератури улюблений стиль Крименкової творчості. Тут можна говорити про духову спорідненість нашого поета із представниками всесвітньої літератури, про своєрідну конгеніальність духових світів — чужого і нашого. Щоб

дати читачам можливість порівняти переклади з оригіналами, поруч із кожним перекладом поміщено також і оригінальний твір.

Коли ж автор включив туди і споріднені стилістично переклади з польської мови (Леопольд Стаф), то зразу кидається у вічі контраст між песимістичною канвою Музи Стафа та оптимістичними визвуками у творчості Крименка. Ця конструктивна нотка завжди прикметна в нього, навіть у трагічному контексті його теми:

... Крамоли княжі, братовбивчі війни,
... Татарські люди, зрадники й раби,
Гетьмани славні, чернь і бунт юрби —

... Та дух живе, в польоті вже новому
Возноситься, досліджує, шукає. . .

(«Літописець»)

У розділі «Із ювілейної прощі Тисячоліття» автор ділиться з читачами своїми враженнями з поїздки по Італії, Греції і Туреччині, де звиджував старовинні християнські храми. Кульмінаційною точкою цього розділу є вірш «Царгородська Софія». При описі цієї найбільш величавої колись святині християнського Сходу насувається Крименкові на думку доля другої — Київської Софії. Ці свої міркування передає поет в окремій строфі:

... І думка лине в даль, до другої Софії,
У Київ, де бував колись святий Андрей,
Де Велич Пресвяту безбожні лиходії
Також перетворили в ярмарок-музей.

(«Царгородська Софія»)

Поет приходить до висновку, що істота і вагомість християнства — не в руїнах колишніх славних святинь, і не в майбутній величчі церков будучини, тільки в нерукотворених Соборах людських душ, які вже ні час, ні стихії природи, ані ніяка ворожа, безбожницька рука не зможе зруйнувати:

... Минулось все. . . Візантія, султани. . .
Священних війн герої і тирани,
Минулись рукотворені собори,
Воскресли храми душ, живі, бадьорі;

... Лиш віра вічна й слава драма Бога:
Христос, життя, над адом перемога.

(«Зшестя в ад»)

Дедалі нотка ствердження життя змагається, опановує поле дії й на-прикінці цілості «Містерії життя» досягає апогею в розділі «На світанку волі». Тут уже, звільнившись від злободенщини життя, поет сповняється релігійно-патріотичним надхненням і виходить на вершини національного патосу, як виражено в таких рядках торжественних апостроф:

Жорстокість пімсти й кар Тебе вже не злякає,
 Богданова є в Тобі міць, Шевченків гнів!
 І братніми обіймами Тебе вітає
 Твій вірний приятель, далекий княжий Львів. . .
 («Київ»)

Тоді і сповниться післанництво українського народу:

. . . В народів знов засяєм вольнім колі.
 Як гордо в сонці мерехтить наш стяг!
 А з ласки Бога і народу волі
 У Києві наш рідний Патріярх.
 («Патріярх»)

У новій поетичній збірці Євгена Крименка-Іванкова знайдемо поглиблену правду життя, красу людського буття під Божим володінням, культу слова й мовну чистоту, — щоб цими вартостями збагачуватись, любуватись осмисленим поезією життям і пірнати з поетом до самого ядра існування — життєвої містерії.

Володимир ЖИЛА

ГЛАВА І ПАТРІЯРХ

(До сторіччя з дня народження Патріярха Йосифа Сліпого)

*Помер наш Патріярх, живуть Його ідеї,
 Засіяні, мов зерно, на пухкій ріллі.
 Євген Крименко «Крізь призму вічності»*

Відзначення 100-річчя з дня народження Патріярха Йосифа — це визначна подія в історії нашої Церкви й українського народу, яка свідчить, що «Ієрарх незбагненного Божого Провидіння» був близьким, дорогим і рідним не лише нам, але й багатьом іншим народам нашої планети. Його проникливе й щире пастирське слово ще й за його життя знайшло шлях до мільйонів сердець різних націй і поколінь.

2 вересня 1969 року міністер праці і суспільної опіки Баварії, д-р Ф. Піркль, вітаючи в Мюнхені Первоієрарха Йосифа від прем'єр-міністра, від свого міністерства і від себе особисто, відзначив велику радість німецьких державних чинників з приводу приїзду Кир Йосифа до Німеччини та ствердив, що «заслуги Владики-Мученика далеко виходять поза межі одного тільки народу, чи однієї тільки спільноти». Багато в цьому відношенні зробив д-р Іван Гриньох своїми статтями і науковими працями, а останньо проф. Ярослав Пелікан своєю науковою монографією *Ісповідник між Сходом і Заходом. Портрет українського Кардинала Йосифа Сліпого* та інші автори, які писали про життя і діяльність Кардинала. Проте най-

більше тут таки спричинився сам Первоієрарх Йосиф, який, відвідуючи країни української діаспори, всюди виступав з палким словом перед своїми й перед господарями. Як передовий мислитель нашого часу, він пильно з'ясовував свою роль посередника між православ'ям і католицизмом, поміж національною ідентичністю і еkleзіологічною універсальністю, залишаючись при тому вірним своїй Церкві, як він це засвідчував своєю діяльністю та своїм життям.

Патріарх Йосиф, як відомо, помер 7 вересня 1984 року, проживши майже 93 роки. Життя його було трудолюбним і наскрізь бурхливим. Воно включало чимало різних потрясень: політичних, теологічних, літургічних, церковних — поміж східною і західною вітками християнства. Будучи добрим обсерватором життя, Патріарх не тільки уважно прислухався до подій, але старався вилити з них усе найістотніше, щоб його згодом використати для оновлення релігійного обличчя Сходу і Заходу.

Характерні йому прикмети глибокого розуміння істини і любови були одночасно і його творчим надхненням та живою русійною силою його діяльності. І саме їх ми помічаємо на протязі цілого його життя.

Кардинал Йосиф вважав себе Слугою Божим, але, здається, найбільш відповідним було для нього таки Ісповідник Віри, але так він назвав себе лише в одній з промов перед Папою Павлом VI.

Він високо цінував теологічні студії не тому, що вони його цікавили й захоплювали, а тому, що він добачав у них силу, яка поширювала й скріплювала українську науку та ставила її на однаковий п'єдесталь з наукою Заходу.

Як советський в'язень, незважаючи на фізичний і моральний терор, Митрополит Сліпий завжди почувався незвичайним в'язнем, повним віри в своє призначення. Повернувшись до Риму після 18 років перебування у советських концентраційних таборах, він з великою енергією приступив до посилення української науки в розсіянні. Побудовано тоді Український Католицький Університет та відкрито його філії в різних країнах українського поселення. Звернув він тоді також пильну увагу на наукові публікації, дотримуючись німецької філософії, що праця в університеті мусить бути нерозлучно зв'язана з дослідями й публікаціями.

11-го жовтня 1963 року, виступаючи з промовою на II Ватиканському Вселенському Соборі, Ісповідник віри Кир Йосиф підніс питання встановлення Патріархату для Української Католицької Церкви. Спочатку здавалося, що це питання буде розв'язане позитивно таки Отцями Собору, тому що воно стосувалося однієї з найбільших Східних Католицьких Церков. Але так, на жаль, не сталося. Отці Собору питання Патріархату не вирішили, а відповідь на нього отримав Кардинал Йосиф щойно від Папи Павла VI, 7 липня 1971 року, і відповідь була негативною. Папа писав: «З жалем, ми прийшли до висновку, що принаймні у цей час неможливо створити Український Патріархат. На перешкоді цьому стоять канонічні, історичні й духовні причини, які не дозволяють нам виконати Твоє бажання і бажання української католицької ієрархії». . . Це привело до великих непорозумінь між Кир Йосифом і Ватиканом. Проте Кардинал Йосиф вживав титул патріарха і вживала його українська діаспора, незважаючи на те, що Рим йому, Мученикові за віру, цього ніколи не признав. Це питання, до речі, і досі залишається нерозв'язаним, хоч

наша Церква вже має територію, яку Рим висував раніше як основну причину для відмови.

Таким чином Кир Йосиф зробив важливий перелім у наших зусиллях з метою здійснення ідеї Патріархату. Він вивів її з кулоарів засекреченої церковної дипломатії, де нею турбуються лише одиниці, та увів у свідомість усіх шарів українського Божого католицького люду, пастирів, духовенства і мирян. Еклезіологічне питання льокального характеру тим виведено на світову арену. Тут же II Ватиканський Собор у своїх постановках вирішив і дещо в нашу користь, а саме: патріархат як установа — це сутній елемент у церковній ієрархічній структурі Східних Церков. Проте, Ісповідник Віри Кир Йосиф і далі пропагував ідею Патріархату в Києві, або, як це тимчасово мусило бути, Патріархату Києва у Римі.

Патріарх Йосиф постійно боровся з Ватиканом, обороняючи східний характер нашої церковної літургії, і то в галузі канонічного права та привілеїв Києво-Галицької Митрополії. Як Патріарх в екзилі, Первоієрарх Йосиф не завжди почувався добре, часто в своєму обуренні й роздратуванні, зокрема поведінкою деяких римських чинників, він нарікав на братів-католиків у Римі. Уже за понтифікату Папи Івана Павла II, Патріарх Йосиф обновив прохання, щоб не жертвувати Українською Церквою в справах детанту з Москвою.

Уся духовна і громадська діяльність великого Ісповідника Віри була завжди пройнята ідеями християнізму, екуменізму та глибокого патріотизму. Справедливо можна тут відзначити, що в його душі й в його діяльності було стільки любови до людини і своєї Церкви, що її вистачило б на мільйони людей. Патріарх виступав як непримиренний борець проти советського безбожного режиму, на захист скривдженої і пригніченої людини, що прагнула вірити і мати Бога в серці. Його палке слово завдавало нищівного удару «імперії зла», розкриваючи очі вірним на Заході, що небезпека комунізму страшна і її треба поборювати не тільки в церкві, але в усіх виявах людського зусилля. При чому його слово було винятково оригінальне, самобутнє, а постать його являлася немов одною ланкою в довгому ланцюгу dokonаних фактів людських та національних драм, що проходили на фоні історичного змагу двох діаметрально різних світів.

Патріарх Йосиф своєю діяльністю поклав початок цілій епосі в розвитку Української Церкви. А, вмираючи, він залишив їй неперевершені зразки самобутнього розуміння християнства та його твердий релігійний фундамент — віру в Бога і надію на Божу поміч. В тому і велич Первоієрарха Сліпого. І хоч він відійшов від нас, коли ще вороги лютували і Церква та народ стогнали в неволі, подоба його і далі залишається між нами:

Маєстатична постать... Східні панатії
Завішені на грудях, глибоко в очах
І білий, і бистрий ум, і молодечі мрії...
Це Божий Посланець... Глава і Патріарх.*

*Свєн Крименко, *Крізь призму вічності*, поезії. Чікаго, 1988, стор. 72.

Т. МАЦЬКІВ

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В НІМЕЦЬКИХ КНИЖКАХ

Werner Brockdorff, *«Geheim-Kommandos des Zweiten Weltkrieges, Geschichte und Einsätze der Brandenburger, der englischen Commandos und S. A. S. Einheiten, der amerikanischen Rangers und sowjetischer Geheimdienste*, Wels: Verlag Welsermühl, 1966, 446 pp.

Rudolf A. Mark, *«Die Völker der Sowjetunion»*, Opladen: Der Westdeutscher Verlag, 1989, 220 pp.

Johannes Vollmer — Tilman Zülch (Hg.) *«Aufstand der Opfer». Verratene Völker zwischen Hitler und Stalin*, Dortmund: Gesellschaft für bedrohte Völker, 1989, 286 pp.

Ralph Giordano, *«Wenn Hitler den Krieg gewonnen hätte». Die Pläne der Nazis nach dem Krieg*, Hamburg: Rash und Röhring, 1989, 384 pp.

У зв'язку з подіями у Східній Європі, а в Україні зокрема, на німецькому книжковому ринку появляються твори, в яких присвячується також увагу українській проблемі.

В. Брокдорф у своїй книжці про дії таємних відділів в часі Другої світової війни присвятив увагу також історії українського куреня «Соловейко» («Нахтігаль») в часі німецько-совєтської війни (стор. 126-138). Автор підкреслює великі заслуги вояків і офіцерів цього куреня, які причинилися у великій мірі до здобуття Перемишля, Львова та інших місцевостей на Україні. Як «подяку» за їх службу, Гітлер наказав розв'язати цей курінь. Д-р Теодор Оберлендер, намагаючись урятувати «Нахтігаль», на аудієнції у Гітлера представив великі заслуги куреня. На це Гітлер відповів: «У цьому ви зовсім не визнаєтеся. Росія — наша Африка, а росіяни — наші мурини» (стор. 138). Гітлер використав антисовєтське наставлення українського народу, а «коли мурич своє зробив, мурич може відійти». Цікаво, що українські політичні діячі, які були перед 1939 р. у Німеччині, не вважали за відповідне поінформувати український загаль про правдиві наміри Гітлера, який недвозначно висловився про свої плани відносно України у книжці «Майн Кампф».

Д-р Р. Марк у своїй праці «Народи Совєтського Союзу» присвятив Україні окрему главу (стор. 158-161), в якій дає короткий нарис про стан українського народу в СРСР. На жаль, автор стоїть на становищі, що Київська Держава є спільна для українського і російського народів.

У збірній праці «Повстання жертв. Зражені народи між Гітлером і Сталіним» є три статті українських авторів: д-ра Дмитра Злепка: «Українська нація два рази призначена на знищення» (стор. 114-130), проф. д-ра Олексі Горбача: «Польська пацифікація. Західня Україна між двома світовими війнами» (стор. 123-130), д-ра Галі Горбач: «Закарпатська Україна в 1938-1950 рр.» (стор. 129-130). У своїх статтях українські автори представили незавидну долю українського народу в першій половині XX століття під чужинецькою займанщиною.

У третій з черги книжці Ральф Джіордано («Коли б Гітлер виграв війну. Плани нацистів після війни») описав у першу чергу переслідування та

нищення жидів у Німеччині та в окупованих нею краях. Сам автор жидівського походження, але написав книжку без емоцій. Згадуючи про Україну, автор пише, що Україна мала стати по війні німецькою колонією, а її мешканці, тобто українці, мали бути «білими муринами».

Т. МАЦЬКІВ

Університет Гайдельберг

ЗА СПІВУЧАСТЬ СВІТСЬКИХ ІСТОРИКІВ У «ЗАПИСКАХ ЧСВВ»

«Записки ЧСВВ», том XIII (XIX), секція II, Вип. 1-4, Рим 1988, 543 стор.

З нагоди 1000-ліття християнства Руси-України Чин оо. Василіян у Римі видав ювілейне видання «Записок». В теперішній добі динамічних змагань за національно-релігійне обличчя народу в складному контексті східної і середньоевропейської історії взагалі, а зокрема в аспекті ранньо-історичного минулого Руси-України, це ювілейне видання «Записок ЧСВВ» «на світлу пам'ятку християнства Руси-України» — як це зазначено на одній з перших сторінок — є вагомим вкладом до історії Церкви в Україні. Оо. Василіяни виконали важливу працю і заповнили цю прогалину, чого не можуть зробити історики в поневоленій Батьківщині.

Ювілейний збірник складається з чотирьох розділів: I) Статті; II) Архівальні матеріали; III) Miscellanea; IV) Бібліографія. Цим чотирьом головним розділам передують вступ англійською мовою (стор. III-VIII) і вступна стаття Архiepіскопа та Секретаря Священної Конгрегації для Східних Церков Мирослава Марусина п. н. «Введення Християнства в Київській Русі» (стор. 3-14).

У цій вступній статті її автор у приступний спосіб з'ясував історичний розвій християнізації перед і по прийняттю християнства в 988 р. Архiep. Марусин пише, що початки християнізації Київської Руси пов'язані з діяльністю слов'янських Апостолів св. Кирила і Методія в другій половині IX ст. Вже в першій половині X століття існувала в Києві церква св. Іллі. «Заключений Ігорем русько-грецький трактат робить нам приємну несподіванку: в ньому вже мова про дві Русі — християнську і поганську», — пише автор (стор. 6). Твердження автора, що княгиня Ольга прийняла християнську віру в Царгороді ще за життя свого мужа («...факт навернення її в Царгороді безсумнівний, тільки сталося це значно раніше, ще за життя Ігоря» — стор. 7) є радше справою дискусії. Думки дослідників цього питання поділені. М. Чубатий, С. Томашівський, о. І. Назарко, Д. Оболенський, О. Прицак та інші думають, що Ольга прийняла християнство в Царгороді. До речі, підсоветський історик Г. Г. Литаврін, опираючись на творі ченця Якова, твердить, що Ольга щойно «по смерті мужа свого» поїхала до Царгороду і прийняла християнство в 946 р.¹ Справа в тому, що цісар Константин Порфирородний (945-958), хоч з усіма деталями

1. Литаврін Г. Г., «О датировке посольства княгини Ольги в Константинополь», *История СССР*, 1981, ч. 5, стор. 179.

описав у своєму творі «*De Cemoniis Aulae Byzantinae*» побут Ольги в Царгороді в середу 9 вересня і в неділю 18 жовтня, не подав котрого саме року (так що середа 9 вересня і неділя 18 жовтня можуть припадати на 946 або на 957 р.). Цісар подає дуже точні подробиці про прийняття Ольги, однак ані словом не згадує про таку вагому подію, як хрещення Ольги. Тож такі історики, як Е. Е. Голубінський, М. Грушевський, Г. Лужницький, Л. Мюллер, Г. Острогорський, о. Е. Й. Стормон, Н. Полонська-Василенко та інші твердять, що Ольга приїхала до Царгороду в 957 р. вже як християнка, і то навіть зі своїм духовником о. Григорієм, про що згадує сам автор (стор. 7). Далі, про християнство Ігоря писав Е. Голубінський, як також І. Огієнко та С. Томашівський, які думають, що Ігор був прихильний християнству, і що коли б він був не згинув, то було б прийшло до навернення Київської Русі ще за нього. Однак, ця гіпотеза не витримує критики, коли взяти під увагу, що Ольга прийняла християнство по його смерті, а їх син Святослав був поганином, що «дуже ослаблює всі докази про християнство Ігоря», як слушно зауважує о. І. Назарко².

Свою статтю, до речі, виголошену в Українській Папській Колегії ім. св. Йосафата в Римі 24 травня 1987 р. для відзначення 950-ліття посвяти українського народу Пресвятій Богородиці, Архiep. Марусин закінчує твердженням, що «Володимир Великий прийняв християнство в єдності з Римом, а доказом на це є те, що тоді між Царгородом і Римом панувала релігійна згода» (стор. 13). Автор рівнож вказує, що культ св. Климента Папи (помер около 1000 р.), який став символом єдності християнського Сходу і Заходу, був живий і широкий в початках християнського життя наших предків.

Основною і центральною частиною «Записок» є статті таких авторів:

1. о. А. Пекар, ЧСВВ, «Чернече життя в Київській Русі в домонгольській добі» (до половини XII ст., стор. 15-65).

2. Його ж: «Доба занепаду українського чернецтва (від половини XIII до кінця XVI століття)», стор. 66-91.

3. о. П. Підручний, ЧСВВ, «Василіянський Чин від Берестейського З'єднання (1596) до 1743 року», стор. 92-182.

4. о. І. Патрило, ЧСВВ, «Нарис історії Василіян від 1743 до 1839 р.», стор. 183-283.

5. Його ж: «Холмська Провінція Різдва Матері Божої (1810-1864)», стор. 284-305.

Обидві статті о. Пекаря творять фактично одну цілість. Треба підкреслити, що обидві статті опрацьовані на основі численних історичних джерел та наукової літератури. У своїй першій статті о. Пекар стверджує, що «початків чернечого життя на українських землях треба шукати ще перед урядовим прийняттям християнства», і то не «в Києві, а радше обабіч Карпат у зв'язку з місієюною працею св. Слов'янських апостолів Кирила і Методія та їхніх учнів наприкінці IX ст.» (стор. 15). Перші історичні відомості маємо в Літописі Нестора: «...Року 6545 (1037) Ярослав заснував великий город, в якому є Золоті Ворота. Він збудував також церкву св. Софії, митрополичу, а тоді й церкву Пресв. Богородиці над

2. о. І. Назарко, «Християнство на Русі до Володимира», Передрук з «Логосу», 1957, Випуск 136, стор. 6.

Золотими Воротами, як теж і монастирі св. Юрія і св. Ірени. При ньому християнська віра зачала ширитися і монастирі поставали. Сам же ж Ярослав шанував церковні устави і високо цінував священників, передусім чорноризців» (стор. 18).

Про існування монастирів довкола Києва після прийняття християнства згадує в 1049 р. о. Іларіон, пізніше київський митрополит (1051-5), у своєму «Слові про закон і благодать», виголошеному около 1049 р. Отець Пекар слушно заперечує погляд, який прийнявся на основі літописного запису, що початків чернечого життя та заснування перших монастирів у Київській Русі треба шукати щойно з приходом митрополита Теопемпта (1037-1043), якого прислав царгородський патріарх Олексій Студит (1025-1043) до Києва (стор. 19). Автор доводить, що «в Київській Русі чернече життя процвітало вже на світанку християнства, тобто за часів князювання св. Володимира» (стор. 19). Щобільше, о. Пекар пише, що «початки чернечого життя в Галичині теж непомітно зникають десь в імлі сірої старовини. А що тут християнство з'явилося на ціле сторіччя раніше Володимирового хрещення в Києві, то й чернече життя на західніх землях України давніше київського. На жаль, літописи не залишили нам жодних записів про галицькі монастирі й тому нам треба опиратися тільки на усні передання чи наукові здогади» (стор. 40).

Колискою чернечого життя в Україні, згідно з літописами, належить уважати Києво-Печерський монастир, заснований 1051, а оформлений в 1074 р. До речі, Києво-Печерський монастир став «Лаврою» щойно в другій половині XVI ст., а до того часу він був тільки монастирем. Отець Пекар підкреслює, що «князі й українська знать, передусім владики, старалися за всяку ціну оснувати у своїх городах монастирі, що відтак ставали релігійно-культурними центрами по всіх землях розлогої Київської держави» (стор. 33). Князі будували не тільки чоловічі, але й жіночі монастирі, що були осередками духовости, освіти, культури та загальному поступу, тому навіть советські історики змушені признати, що «в перших сторіччях після хрещення Русі монастирі відіграли прогресивну роль, як розсадники письменности»³.

Коли за Володимира Великого чернече життя запускато глибоко коріння, за Ярослава Мудрого зростало і канонічно було оформлене, то свого розквіту досягнуло щойно в другій половині XI ст. за князя Ізяслава Ярославича (1054-1078). Автор описує в дуже приступній формі історію та заслуги Київсько-Печерського монастиря, який, завдяки самостійницьким ідеям митрополита Іларіона, приневоленого покинути митрополичий престіл в 1055 р., став колискою русько-українських змагань, зберігаючи свою незалежність і від князів, і від митрополитів (стор. 30).

Українська Церква завдячує своєму чернецтву, а Києво-Печерському монастиреві зокрема, створення своєрідного українського обряду (стор. 42-3) і введення церковного співу («Київський напів»), що став основою української церковної музики (стор. 47-9). З побудовою Успенського собору (1073) при Київсько-Печерському монастирі «починається новий етап в архітектурі Київської Русі», — признав советський дослідник Ю. С. Асеев⁴. «Це був

3. «История культуры древней Руси», т. 11, Москва-Ленінград 1951, стор. 107, цит. з праці о. Пекаря, стор. 49.

4. Ю. С. Асеев, «Архитектура Киевской Руси», Київ 1969, стор. 76, цит. з праці о. Пекаря, стор. 46.

початок самобутньої архітектури й мистецтва, що так виразно спричинилися до звеличення і краси українського обряду домонгольських часів», — констатує о. Пекар (стор. 46).

Києво-Печерський монастир, що завжди стояв в обороні покривджених і безпомічних, був теж центром культурного розвитку й освіти. У Печерському монастирі писалася історія України від найдавніших часів. Тут формувалася первісна літературна мова, тут творилася оригінальна письменність. Першим самостійним твором, який дійшов до наших днів, треба вважати «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона (1050). Завершенням староукраїнської гагіографії є т. зв. «Печерський Патерик», який поряд з літописами є найважливішою пам'яткою української літератури домонгольської доби. Тут Великий Никон (митрополит Іларіон), «батько літописання», писав свою літопись, яку по його смерті продовжував ігумен Іван (1103), якому приписують оформлення т. зв. «Початкового літописного зводу» в рр. 1093-1095, і тут славний чернець Нестор написав «Повість временних літ».

«Завдяки св. Теодосієві Печерському, який своїм 'Уставом' поклав сильні основи чернечого життя в Київській державі, монастирі стали не тільки розсадниками християнської віри, але також живими осередками освіти, письменства й культури», — пише о. Пекар (стор. 64).

На жаль, чернече життя занепало від страшного наїзду монголо-татарських орд під проводом жорстокого хана Батия в 1238-1240 рр. Татари пограбували і знищили багато монастирів, з яких багато вже більше не відбудовано. В тому часі згинуло чимало ченців, що віддали своє життя в обороні своїх монастирів. Особливо потерпів Києво-Печерський монастир — «матір руських монастирів»⁵.

У другій своїй статті під наголовком «Доба занепаду українського чернецтва (від половини XIII до кінця XVI століття)», о. Пекар подає історію чернецтва під володінням литовських князів, коли то Київ і Правобережжя стали частиною Литовської держави, «аж поки Польща, приєднавши до себе Литовсько-руське князівство, не перебрала під свою опіку» майже всі українські землі по правім боці Дніпра, включно з Київщиною. Почавши від т. зв. Городельської унії (1413), українська Церква, а з нею теж і чернецтво почали поволі котитися до занепаду. Причиною цього занепаду було т. зв. «право патронату», яким зловживали польські королі, а за ними і шляхта, польська й українська. Право патронату не було нормоване якимсь законом, а розвинулося шляхом звичаю. Деякі дослідники виводять його зі старого «ктиторства», занесеного з Візантії, цебто з права фундаторів і покровителів храмів і монастирів. Але ця опіка за литовських, а передусім за польських часів, розвинулася так широко, що патрони — королі, шляхта — стали дивитися на церкви і монастирі, які знаходилися в їх маєтках, як на свою власність. Вони вступали у внутрішнє життя ченців, призначували їм негідних ігуменів чи архимандритів. Такі «настоятелі» не рідко присвоювали собі монастирське добро і передавали своїм родинам. Отець Пекар наводить жалобу львівських братчиків царгородському патріяр-

5. Києво-Печерський монастир був піднесений до гідності «Ставропігії» і «Лаври» Царгородським патріярхом в 1592 р., цебто він підлягав вищій церковній владі і мав юрисдикцію над іншими меншими монастирями. Докладніше див.: о. Пекар, там же, стор. 72.

хові: «...Єпископи захопили для себе архимандритства й ігуменства, а до монастирів понаводили своїх родичів чи світських урядовців, улаштувавши все так, щоб рядили монастирями, наче якісь спадкоємці. Тому в монастирях нема ані монахів, ані ієромонахів, хіба час від часу світські священики там відправляють Службу Божу» (стор. 88).

Опинившись у стані такого занепаду, протягом XVI ст., монастирі в Україні перестали бути носіями віри й освіти, а стали радше осередками «морального зіпсуття і нецтва» (стор. 89). І саме тоді, коли українське чернецтво знайшлося в такій важкій кризі, київський митрополит Йосиф Рутський (1605-1607) причинився до відновлення його реформою Чину св. Василя Великого. Про оновлення чернецтва в Україні написав у своїй цікавій і джерельній праці о. Порфірій В. Підручний, ЧСВВ, п. н. «Василіянський Чин від Берестейського З'єднання (1596) до 1743 року» (стор. 92-179).

Стаття о. Підручного, ЧСВВ, складається з двох частин: «Організація нового чину 1596-1637» (стор. 93-135) та «Від Рутського до Дубенської Капітули 1743 р.» (стор. 136-182). У першій частині автор дає історичний огляд реорганізації чернецтва в Київській митрополії та формування Чину св. Василя Великого. Автор подає цікаві подробиці про початки ЧСВВ, а саме: термін «Василіянський Чин» уперше почали вживати норманські (варязькі) королі в XI ст., завоювавши Південну Італію, щоби відрізнити грецькі чини від Західних (Бенедиктинців). Пізніше термін «Василіянський Чин», «Василіяни» прийнявся в Римі і поширився на інші країни, де жили монахи східного обряду (стор. 94).

Чернецтво у Східній Церкві відрізнялося і відрізняється ще й сьогодні від Західного. Воно не було поділене на різні чини, як це було на Заході, але має свої специфічні форми життя, які можна б звести до трьох: пустельницьке (єремітичне), спільне (кеновіальне) та посереднє між першим і другим. Остання форма чернечого життя була найбільше розповсюджена в Україні. Ченці жили гуртами (удвох-утрьох) в особних келіях в різних місцевостях віддалік від монастиря. Кожен чернець молився і працював індивідуально, однак сходилися на спільну молитву до церкви та до спільної трапези. В монастирях не було якогось писаного чернечого уставу (правила), ченці жили згідно з неписаною традицією та порадами Святих Отців, або фундаторськими уставами, себто згідно з волею ктиторів, які казали, що «ченці мають вести спільне життя в монастирі», або жити «згідно з уставом св. Василя Великого». У важливих справах монастирі, взгл. ігумени чи архимандрити, підлягали єпископам, однак, з уваги на тодішнє патрональне право, вони (єпископи) не могли робити ніяких рішень без відома світських патронів, які часто уважали себе власниками монастирів. До Берестейської Унії чернецтво в Київській митрополії не мало ніякої органічної єдності. Монастирі були автономні, або самостійні і зі собою не пов'язані на зразок Західних чинів. Щойно київський митрополит Йосиф Велямин Рутський, заглиблений у писання св. Василя Великого, уклав для чернецтва Василіянські правила (1617). Відтоді в Київській митрополії зачав існувати «Чин св. Василя Великого Конгрегації Пресвятої Тройці», що від 1932 р. має офіційну назву «Василіянський Чин св. Йосафата», а популярно відомий як «Отці Василіяни».

В другій частині о. Підручний, ЧСВВ, тримаючись хронологічного порядку, подає історичний огляд душпастирської, видавничої та педагогічної діяльно-

сти Чину, наголошуючи при тому важливіші події, зв'язані з життям Чину. «Після смерті митрополита Рутського (1637) почався бурхливий період в історії Чину і тривав до 1686 р.», — пише о. Підручний. Причини того сумного стану були внутрішні і зовнішні. До внутрішніх слід зачислити довгі спори з митрополитами, які хотіли бути протоархимандритами і мати контроль над Чином. Василяни, покликуючись на свої правила (конституцію), вимагали, щоби протоархимандритами були ченці з-поміж них і ними вибрані, а митрополича влада була точно означена. Ці спірні точки вирішено радше в користь Чину на Новгородській капітулі в 1686 р. Після цієї капітули взаємовідносини поміж Чином і Київськими митрополитами внормувалися і Чин почав зростати. Крім внутрішніх непорозумінь, Чин пережив сумні воєнні лихоліття 1648–1667 рр., коли то виринали питання «бути чи не бути». Проте, незважаючи на різні труднощі, Василянський Чин витримав історичний іспит завдяки внутрішній організації. Тут відіграли важливу роль капітули, в яких брали участь митрополити, єпископи, ченці та нунції, які спільно старалися розв'язувати проблеми не тільки Чину, але й Церкви. Від 1686 до 1743 року Василянському Чинові довелося переживати важкі часи, особливо під час московської інтервенції Петра I в Польщі в часі т. зв. Великої Північної Війни 1700–1721 рр. (а не 1700–1709 рр., як це хибно подає автор, стор. 136), коли цар особисто мордував і наказував убивати Василян у Софійському соборі в Полоцьку 1705 р. Автор закінчує свою працю двома додатками: списком відбух генеральних капітул 1617–1743 рр. та списком Головної Управи Василянського Чину 1617–1743 рр., тобто подаючи імена протоархимандритів, ігуменів, кунсульторів та секретарів (стор. 180–182).

З черги праця о. д-ра Ізидора Патрила, протоархимандрита ЧСВВ, п. н. «Нарис історії Василян від 1743 до 1839 р.» (стор. 183–283), є продовженням історії Василянського Чину попередніх вже згаданих тут авторів. Праця о. архимандрита складається зі вступу, п'яти розділів та додатку, то є — списку протоархимандритів ЧСВВ 1743–1804 рр., протоігуменів Литовської, Білоруської та Руської провінцій і провінційних Капітул (стор. 280–283).

На вступі о. Патрило, ЧСВВ, подає нарис історії Василянського Чину від Дубенської Капітули (1743) до ліквідації Чину під російською окупацією за царя Миколи I (1839 р.). У перших двох розділах, після детального представлення організації та адміністрації Василянського Чину, автор подає розвиток Василян у чотирьох провінціях — Галицькій, Руській⁶, Литовській і Білоруській. Розвиткові п'ятої, себто Холмської провінції, автор присвятив окрему статтю п. н. «Холмська провінція Різдва Матері Божої, 1810–1864» (стор. 284–305).

У третьому розділі «Діяльність Василян у XVII–XVIII ст.» автор представляє душпастирську, виховно-освітню, видавничу та літературно-наукову діяльність оо. Василян.

У четвертому розділі о. Патрило, ЧСВВ, описує незavidну долю оо. Василян у російській імперії (1793–1825). Вже в 1793 р. Катерина II створила таємну комісію під проводом Переяславського єпископа Віктора Садковсь-

6. Руська, Коронна, або Польська Провінція називалася так тому, що її монастирі знаходилися на території самої Польщі (Корони) й охоплювала ті монастирі, що знаходилися на території Львівської, Перемиської, Холмської, Луцької, Володимирської і частинно Київської Єпархії, отже, в українській частині (там же), стор. 185.

кого для знищення Церковної Унії та Василян, однак її плян не вдавсь. Після смерті Катерини II (17 вересня 1796 року) її син Павло I (1796–1800), який, «хоч не був приятелем ні католиків, ані уніятів, але не палав до них такою фанатичною ненавистю, як його мати Катерина II чи Петро I» (стор. 257), видав 18 березня 1797 р. маніфест про свободу віри, а в наступному році (1798) надано всім чинам, отже й Василянам, деякі полегші. (До речі, Павло I з ненависти до своєї матері, по її смерті, змінював її рішення. І так, наперекір їй він звільнив зі заслання відомого російського письменника Александра Радіщева, хотів відновити гетьманщину, тільки на категоричний спротив нашого «землячка», тодішнього російського канцлера, кн. Олександра Безбородька, до відновлення гетьманщини не дійшло)⁷.

Після трагічної смерті Павла I (24 березня 1801 року), його син Олександр I в основному продовжував політику свого батька, однак, в указі з 25 листопада 1801 р. у великій мірі вкоротив ті права, які надав його батько попереднього року. «Як видно з тогочасних записок, ті труднощі часто походили навіть не від чужих, а таки від своїх власних братів. Так було спочатку з Духовною Колегією, яка складалася з латинників, а потім також і з другим її відділом, який складався вже з членів З'єднаної (Унійної) Церкви. Практично вони вирішували всі церковні справи, але до Чину вони в більшості були наставлені неприхильно, якщо не вороже, і тому з ними мав він (Чин) найбільше труднощів», — пише о. протоархимандрит (стор. 264–5). На іншому місці о. д-р Патрило, ЧСВВ, пише, що о. Йосафат Жарський, протоігумен Литовської Провінції (1780–1838), для рятування Чину писав численні меморіяли до міністра внутрішніх справ Д. Блудова і до А. Н. Голіцина, управителя духовних справ усіх віроісповідань, і «знаходив багато більше зрозуміння, ніж між своїми» (стор. 274).

В останньому (п'ятому) розділі «Ліквідація Василянського Чину за царя Миколи I (1825–1839)» автор на основі джерел детально описав процес ліквідації Василянського Чину, проект якого виготовив наш «землячок» Йосиф Семашко (1798–1868). Він походив з Київщини і в 1857 р. виготовив і передав цареві проект знищення Унійної Церкви та Василянського Чину, який уважав за «голову, серце і сумління уніятів» (стор. 270). Після 1839 р. теоретично Василянського Чину в російській імперії не було, але Чин продовжував своє існування ще 35 років на Холмщині. Історію Чину на Холмщині о. д-р Патрило, ЧСВВ, написав на основі документів, які знаходяться у Воевідським Архіві в Люблині⁸, Польща. Хоч Василяни не брали ніякої участі в т. зв. Січневому повстанні поляків проти Росії (1863–4), уряд замкнув багато польських монастирів, лиха доля не оминула і Василянських. Конфіскату Василянських монастирів перевели військові відділи в ніч з 27 на 28 листопада 1864 р. Залишено лише один монастир у Варшаві, де не було багато вірних і тому не треба було боятися Василянських впливів. До речі, цей монастир існує до сьогоднішнього дня.

7. David Saunders, *'The Ukrainian Impact on Russian Culture 1750-1850'*, Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1985, pp. 69, 74, 76-77 ('... /Bezborodko/ was more Russian than the Russians', Bezborodko argued 'then a nation in arms (voennaia natsiia) would be created... it would issue a new sort of revolution, in which we will be compelled at the least, to restore the Hetmanstate, to sanction many ridiculous liberties...')

8. Wojewódzkie Archiwum w Lublinie. Chelmski Konsystorz gr-katolicki, (WAL CHK), sygn. 748-29.

У другій частині «Записок» о. Атаназій Пекар, ЧСВВ, опублікував документи латинською мовою, що відносяться до Апостольської Візитації Закарпатської України 1856-1858 рр. Цю візитацію папа Пій IX зарядив przeprowadити в 1852 р. в цілій Австро-Угорській монархії під наглядом кардинала Фридеріка фон Шварценберга, тодішнього архієпископа Праги. З уваги на це, що Закарпаття було в тому часі під угорською адміністрацією, кардинал фон Шварценберг уповноважив кардинала Івана Шцітовського, який з черги дав доручення єпископові Йосифові Гаганечові з Пряшева перевести при співпраці з о. каноніком (крилошанином) Олександром Духновичем візитацію Василіянських монастирів на Закарпатті.

У третій частині «Miscellanea» є поміщені статті англійською мовою о. Атаназія Пекаря, ЧСВВ, і о. д-ра Олександра Барана, професора історії на університеті у Вінніпегу, Манітоба. Стаття о. А. Пекаря п. н. «Початок чернечого життя на Русі-Україні» (стор. 356-377), що її автор виголосив як доповідь на симпозіумі з нагоди 1000-ліття Християнізації України 7-9 листопада 1985 р. на університеті в Оттаві, Канада, є сконденсованим змістом його праці «Чернече життя Київської Руси в домонгольській добі (до половини XIII ст.)», яку я обговорив у першій частині цієї рецензії. В другій статті п. н. «Чернецтво в Українській Церкві» о. А. Пекар дає короткий історичний нарис поодиноких українських монаших мужеських і жіночих чинів до сьогодення (стор. 378-404). У своїй статті п. н. «Чому Володимир Великий прийняв християнство» (стор. 371-377) о. проф. д-р О. Баран переконливо доказує, що Київський монарх прийняв християнство не з політичних мотивів, але з внутрішнього переконання, не без впливу своєї бабки св. Ольги, про що свідчить радикальна зміна його життя по прийняттю християнства.

В четвертій й останній частині «Записок» о. протоархимандрит І. Патрило завдав собі багато труду в підготовці «Джерел і бібліографії історії Української Церкви» (стор. 405-532). Це є продовження публікації бібліографії з XII тому з 1982 р. До кожної публікації (а їх є 458) автор подав короткий зміст та рецензії на них, що полегшує працю не одного дослідника історії Української Церкви.

Праці і статті, опубліковані в «Записках Чину св. Василя Великого» т. XIII, опрацьовані на основі чисельних джерел українських і чужинецьких. Особливо цінною є публікація документів латинською мовою, які відносяться до історії Чину на Закарпатті.

Шкода, що, напр., о. Порфірій В. Підручний, ЧСВВ, опрацьовуючи часи Церковної Унії та діяльність церковних провідників, не взяв під увагу істориків Православної Церкви, де діяльність унійних митрополитів, як, напр., Михайла Рогози, Іпатія Потія, Йосифа Рутського, Полоцького Архієпископа св. Йосафата Кунцевича та інших церковних діячів того часу, є насвітлена з іншого боку, ніж в українській католицькій історіографії. Далі: було б побажанням, щоб у майбутньому у «Записках ЧСВВ» брали участь і світські історики, так, як це було в минулому. Світські історики своїми різноманітними працями напевно причинилися б до збагачення змісту «Записок».

Серпень, 1989 р.

*Листи до Редакції***ДО РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»,
ЩО В ЛОНДОНІ**

Шановна редакціє!

Не знаю, друкувались мої нові вірші у «Визвольному Шляху», чи ні, бо після 10 числа часопису за минулий рік наступних чисел я не бачив. Але дуже шкодую, що не подав коментаря до вірша «Відповідь окупантові», то хочу подати тепер. Той вірш — то експромт, написаний в хвилини гніву після відвідин, тут, у Вінниці, однієї офіційної особи на предмет моєї реабілітації. Адже я не реабілітований, лише амнестований, а це не одне і те ж. Не буду називати прізвища тієї літньої уже людини, але вона своєю поведінкою закінченого шовініста викликала у мене таке обурення, що я не витримав і написав той вірш, виливши свій гнів у його рядки. З уст тієї людини я почув слово «изменник», тобто зрадник, яке навіть колишній мій слідчий Галкін ні разу не кинув на мою адресу під час допитів ще

там, у російській зоні Австрії, коли я повертався з Венесуели на так звану Родіну (був це січень 1951 року). А тут раптом почув.

«Що я відповів?» — запитасте. «Якщо я «изменник» душогуба Сталіна, то дуже і дуже радий та горджусь цим», — так я відповів. А втім, я нікому не присягався в любові — то й зраджувати не мав кого. Отже, написав я той вірш, за який, звісно, колись до вечора мене не стало б у колишній імперії СССР. Слава Богу, уже немає її, але залишки психології тієї наскрізь злочинної імперії, носталгії за нею ще є. Я носив якийсь час у роки Другої світової війни мазепинку (ще в своєму юному віці), але ні тоді, ані потім нікого не зраджував, нікого й пальцем, як кажуть у народі, не зачепив. Я носив головний убір нашої української самостійної держави, якою вона була в минулому і хотіла знову стати такою в роки тієї ж Другої світової війни. То в чому я винуватий? Перед Україною — ні в чому, а перед окупантами — стільки, скільки вони й переді мною. Проте, мене покищо не реабілітують. Під машкарою братів та друзів українського народу нищити той народ фізично і духово — то що це за брати та друзі такі, скажіть на милість? Так можуть діяти найлютіші вороги України, її окупанти. Та ще й співати осанну змушували їм, — по-вовчому вити: «Серед вовків живеш — по вовчому й вий». . . Або: «Скачи, враже, як пан скаже. . .».

Теорія соціалізму. . . Багато вірили спочатку в нього, бо розуміли його як соціальну захищеність людини, прав її тощо. Насправді ж той соціалізм був лише прикриттям чогось зовсім іншого, а як я зрозумів потім — він взагалі протипоказаний природі людини. Без приватної власности, без

господаря нічого доброго на світі не може бути. Але чи була справжньою у колишніх советських людей віра в соціалізм, про який пишу? Швидше — навпаки. Слово «соціалізм» просто автоматично повторювалось та писалось скрізь, в тому числі і в творах письменників. Воно стало своєрідною модою, втративши своє первісне значення, але було обов'язковим. По ньому визначалась советськість людини, оцінювались твори літератури, мистецтва, їх придатність до друку тощо. Проте не Америку я відкриваю, про це знав увесь світ. Тоталітарна система не могла бути інакшою. . .

На завершення цього невеликого листа прошу редакцію опублікувати його, щоб читачі наступних чисел журналу «Визвольний Шлях» знали про історію написання вірша «Відповідь окупантові», якщо той вірш уже був, а чи буде надрукований на сторінках часопису.

Також подаю тут свою коротку біографію та лист до «Літературної України»* про моє 70-річчя, яке ніде ніким не згадувалось та не відзначалось на моє ж такі особисте прохання, бо хотів згадку про нього прочитати не в традиційному вигляді, а через публікацію в часописі своїх віршів, на що редакція газети не погодилась.

З повагою,

Микола Скеля-Студецький

18.3.1992

Від Редакції:

*Біографія і лист надруковані у ч. 4 місячника за цей рік.

Добридень, шановні добродіі!

Вдячний Вам за надіслану мені 12-ту книжку «Визвольного Шляху». Вибачте, що відгук надсилаю з запізненням. Прочитав і перечитав часопис від рядка до рядка.

Аби вам стало все зрозуміло, скажу, що я навіть гадки не мав, що такий часопис існує. А надіслати Вам вірші мені порадив листовно М. Козак з Харкова. Тож «Визвольний Шлях» для мене — відкриття.

Зазначу, що політичне спрямування часопису мені близьке, матеріяли заслуговують найвищої оцінки. Хоч виникає безліч запитань. Скажімо, кадри. Яким чином вишколені ОУН кадри замінять в Україні колишніх компартійців, які ще майже повсюдно посідають ключові керівні пости?

Дещо з видрукуваного («Лист з України») надто пройняте евфорією. Минулого літа я теж побував на святі у Капулівці, але там уже все було навпаки — ані торгівлі, ані послуг. Лише поставлені на шляху делегацій перешкоди. Але дух українства панував над усе. Саме тоді я і повірив, що Україні — бути! Що час її вже близький. І занотовував до записника враження.

Обнадійливі:

Що рядком, немов шаблони свистом,
Підійму козацтво низове,
Що ніколи в світі комуністом
Мій народ мене не назове.

Повні гіркоти:

Люде!
На волю облиш надію —
«Підпільні обкоми діють».

Породжені гордістю за те,

Що є Хрещатик і Говерла,
Що Січ гуде, що йдуть жнива,
Що Україна ще не вмерла,
Що Україна ще жива.

Виступав на мітингах, читав свої вірші і деклямував рядки незнайомого,
але близького мені по духу співбрата:

Українці мої, дай вам, Боже, і щастя, і сил!
Можна жити й хохлом, і від того не згіркне хлібина.
Тільки хто ж колись небо прихилить до ваших могил,
Як не зраджена вами, зневажена вами Вкраїна?

Повернувшись до Ізюма, видрукував нотатки «На козацьким шляху» в місцевій та обласній газетах, переповів їх по Харківському радіо.

Все те вже в минулому. Події перебігають швидко і непередбачливо. Але не впадаймо в еuforia. Повсюдно ж біля влади колишні компартійці. Боротьба за справді незалежну Україну ще довга і нелегка.

Успіхів Вам у подвижницькій діяльності!

Слава Україні!

Іван Мірошніченко

25.III.1992 р.

P.S. Як тільки роздобуду грошей, обов'язково переділачу «Визвольний Шлях».

«Отже було необхідним у тексті Акту від 30 червня 1941 року підкреслити момент соборности, зазначити примат Києва, де Акт відновлення української державности мав бути проголошений, визнавши суверенітет Києва».

Ярослав Стецько

ДО ВІДНОСИН МІЖ БІЛЬШОСТЯМИ
І МЕНШОСТЯМИ В УКРАЇНІ

Це фото зроблено в Одесі на Дерибасівській (центральній) вулиці.

ЧАСОПИС НАРОДНЬОГО ДУХУ

Вельмишановні п. п. Ілля Дмитрів, Ольго Керзюк!

Дозвольте щиро висловити декілька побіжних думок, вражень у формі відгуку про керований Вами місячник «Визвольний Шлях». Звичайно, мої зауваги стосуватимуться не всього славного шляху видання, однак, і ті числа журналу за минулий рік, які я маю, дають змогу для повного уявлення про видання і його оцінки.

Світло-калинові барви обкладинок часопису кольору ранкового червеного сонця в отчій стороні символізують і ранок України, і священну кров синів і дочок нашого народу, пролиту на визвольнім шляху, і дуже силу української землі, її напрям у красний світ.

Привабливе і радує гарна, добірна мова часопису, рівень якої варт би перейняти і деяким місячникам в Україні. Відчувається велика, скрупульозна редакторська робота над рукописами, та, певне, і вимогливість редакції. Та, либонь, інакше і бути не могло, бо видання читається в усьому світі, отже, повинно мати своє привабливе лице, свій авторитет. До речі, мова — це справді мова художнього видання, без газетної офіціозности, мова світла, тепла, легка для сприймання, не засмічена не притаманною нашій мові чужорідною лексикою.

Побіжний перегляд чисел журналу відразу радує розмаїттям рубрик, матеріалів, авторів, не згадуючи вже про те, що папір, друк викликають в Україні привселюдне захоплення.

Прикметно, що у «Визвольнім Шляху» виступають автори з матірної України, що додає йому ваги і популярности. Може, ми, в рідній землі суцці, не так глибоко сприймаємо визвольну місію, як борці в діяспорі, та вже так нам судилося. Та коли ми пишемо до патріотичної, націоналістичної преси, то пишемо щиро, свідомо переймаючись національною справою.

Читаючи місячник, я відкрив для себе нові імена українських науковців, публіцистів, поетів, письменників, критиків, а саме: С. Караванського, С. Фостуна, П. Дужого, Р. Рахманного, Д. Гриніва, Л. Мартина, М. Жука, П. Балея, В. Барладяну, В. Болюбаша і багатьох інших, в яких прошу вибачення, що не згадав. Це говорить про значну культурологічну функцію місячника.

Прочитавши декілька чисел журналу, я відчув не лише широчінь охоплованих ним проблем, а й глибину їх висвітлення. Як правило, статті стислі, багаті фактажем, відзначаються доказовістю, якщо це полемічні роботи, коли дискусія ведеться з советськими «істориками», точніше — псевдо-істориками. Виваженість, глибина наукового пошуку притаманні всім роботам, які я прочитав.

Сильне враження справляють праці Я. Дашкевича «Україна і союзні договори 1920 та 1922 років», Є. Сверстюка «Остання сльоза», С. Фостуна

«Українці-студенти на Заході», Р. Рахманного «Рік великих зрушень і невиправданих надій», Петра Балея «Roma Connessione», В. Болюбаша «Штурм до самогубства», С. Колесника «Дамоклів меч радіяції».

Глибоке, сучасне за звучанням дослідження Я. Дашкевича викриває лицемірну сутність політики КПСС, «старших братів».

Своєрідна розвідка Є. Сверстюка до роковин Т. Шевченка — це своє бачення значимости народного генія. Слід, мабуть, заперечити протиставлення критика, висловлене в тезі: «... своєю філософією життя поет виробляв таки більше на Біблії, ніж на філософії». Підвалиною генія Шевченка, в першу чергу, і є народні філософія, педагогіка, космогонія, а не релігійний світогляд, однак я не заперечую значного місця Біблії в житті і творчості поета.

Не можна погодитися з Р. Рахманним, коли він пише: «Зрушення в населенні України виникли стихійно за сприятливих умов політичної й економічної відлиги у всьому СССР». Либонь, лише з забороною КПУ в деяких регіонах України настала «відлига», до цього її не було. Хіба не за «відлиги» закатований В. Стус, висланий з СССР Микола Руденко, били голодуючих студентів у Києві? Ще в серпні 1991 року в райкомах лежали інструкції, як боротися з святкуванням 500-річчя Запорізької Січі, з НРУ, з «Просвітою».

Не слід принижувати національних домагань діаспори, нашого ж «Визвольного Шляху», Спілки письменників України, «шестидесятників», «правників», НРУ, Товариства української мови. Далеко не стихійно сталися зрушення в свідомості населення України! Ерозія компартійної свідомости йшла всі 75 літ панування КПСС, бо самі умови життя в Україні спонукували до цього. Може, якраз в Україні ці ерозійні процеси йшли найсильніше. І наслідок цього: 90,3 відсотка голосуючих висловилося за незалежну Україну.

Та й сам Р. Рахманий трохи згодом спростовує сказане: «... це відродження... завдячуємо активності патріотичного прошарку нашого народу, що ідеї української державности і сам зберіг...»

З цікавістю прочитав гідну відповідь д-ра О. Кушпети фальсифікаторві української історії доктору «історичних наук» В. Масловському.

Для духового виховання і духової освіти цінна публікація о. Євгена Нєбєсняка «Життя і паломництво Данила — ігумена Руської землі».

Спірні висновки для мене в статті Петра Балея «Roma Connessione» — відчутна апологетика католицизму. Свобода вірування не потребує агітації. Недоречно випинати одну конфесію над іншою.

Цікаві статті, вірші на мовні теми С. Караванського, І. Качуровського (9 квітня ц. р. українське радіо зробило велику літературну передачу про цього письменника). Схвально, що «В.Ш.» вмістив сумний мартиролог українських мовознавців.

Окремо слід відзначити копітку дослідницьку роботу д-ра Святомира М. Фостуна «Українці-студенти на Заході».

Більшість матеріалів часопису несе велику освітню місію.

Головний же висновок, якого я дійшов після прочитання кількох чисел

«В.Ш.»: «Визвольний Шлях» — часопис народнього духу. Це його найголовніша заслуга перед Україною.

Не рецензуючи рубрики «Поезія», слід зазначити, що вірші, вміщені в місячнику, належать до зразків високої політичної і мистецької поезії. Вірші Леся Мартина говорять про значні потенційні можливості загубленого шовіністичним КГБ таланту. Шовіністи не терпіли талантів серед українського народу — ні військових, ні політичних, ні наукових, ні мистецьких.

Запам'яталися праці «Політичне становище в Україні і завдання еміграції» В. Барладяну, «Свобода слова і культура думки» Є. Сверстюка, «Київська художня школа Миколи Івановича Мурашка» М. Жука, «Про політичну ситуацію і становище з правами людини в Україні» С. Хмари.

Добру, патріотичну справу робить українська громада, видаючи «Визвольний Шлях». Незабаром, либонь, українці світу подумають про спорудження монументу в честь тисячолітньої державности України — в підвалину його ляже і міцна робота місячника.

Єдине побажання: поміркувати про можливість передплати часопису в Україні.

З побажанням успішної праці «Визвольному Шляху» і в майбутньому в ім'я калинової і вишневої Соборної України —

козак Харківського Слобідського козачого полку,
член НРУ, СП України
Петро Василенко
села Мартова в Україні

9 квітня 1992 р.

Скорочено

Слава Ісусу Христу!

Дорога Редакції місячника «Визвольний Шлях»!

Останнє число «місячника» я отримав, як не дивно, на три дні раніше, ніж 9-те число. Найдовше мандрувало 7-ме число, бо довше ніж місяць часу. Шосте і восьме числа так і не прибули ще дотепер. Не сумніваюся, що Ви їх вислали. Не дуже дивуюся, бо при нинішніх умовах поштової обслуги в нас навіть неможливе є можливе.

Місячник «Визвольний Шлях» — це винятково цінний матеріал для просвітянської мети на Сході і Півдні України. Тому я його не затримую надто довго — перечитаю сам і жінка, і відразу направляю чи передаю до Вінниці або в Одесу. Проблематичним є забезпечення такою літературою таких регіонів, як Кубань. Правда, цим питанням займаються багато ентузіастів, але, на мій погляд, не вельми організовано і скоординовано. Нічого тут не вдієш — усього бракує: людей, матеріалу, системи кольпортажу і т. п. Навести якусь контролю за забезпеченням певних регіонів потрібною періодикою і літературою взагалі немає кому (бодай мені так виглядає), бо то пов'язане з розладом стосунків між окремими об'єднан-

нями, і відповідно між окремими людьми на ґрунті поглядів і розуміння вимог часу і стану справ. Мимоволі доводиться констатувати сказане колись Павлом Грабовським: «Патріотів багато, а робітників щось не видно».

15 листопада 1991 р. я повернувся з Вінниці. Крім інших проблем, що назрівають з кожним днем на цих теренах (я про це у свій час нагадував), треба готувати населення до «приватизації» дрібного і середнього виробництва. Люди до цього ще ніде не готові. Компартійна банда шельмує на тому, що «ще такого закону нема». Усе готується так, щоб згодом можна було викупляти виробничі осередки разом із землею і засобами виробництва. Купувати ж будуть ті, хто має гроші. А хто має гроші? — не важко відгадати. Попередні заходи до цього вже робляться на місцях. Якщо влада в Україні зостанеться надалі в руках компартії, то під нашими прапорами ця команда зведе нанівець усі наші попередні потуги щодо реальної державности на національних засадах України.

Мені згадується подібний стан справ у міжвоєнний час на теренах, де я народився і виріс. На с. Конюхи випало два фільварки. Власники цих двох фільварків викупили «Звіринець» — оазис, лісок над селом площею чи не в 360 гектарів з масиву колишніх дібр графа Потоцького. Ліс вирізали і викорчували руками місцевого населення-раба з Конюх і Бишок (за десятку купку різзя) і звели фільварок працею і потом тої ж таки сільської бідноти. На цей ліс мали «права першенства» викупу селяни, навіть на виплату ратами протягом 50 років. Через нерозуміння і зависливу неорганізованість між людьми (хоч о. Ксенофонт Сосенко старався це влаштувати) та справа не вдалася. Врахуємо теж тенденції польської влади, яка не була зацікавлена в тому, щоб українські селяни мали достатній ґрунт для виживання. Але боротися треба було.

Аналогічний випадок був і в Підгаєччині: продавався комплексний масив доброї землі чи не в 130 га. Адвокат в Бережанах д-р Володимир Бемко скликав віче в селі і старався переконати людей, щоб ту землю викупили, знову ж таки на рати. Люди пересварилися, і справа була прогайнована. Коли ґрунт був записаний на купця, тоді люди ніби спам'яталися: взяли з собою місцевого священика і прийшли до В. Бемка з чолобитнею. . . Було запізно.

Якщо вдасться здійснити наміри і перебрати політичну владу в Україні нашим непромосковським силам, а — слава Всевишньому — так воно виглядає, то цього буде не досить. Українська нація мусить посідати саму Україну від надр до повітря і моря. Якщо це буде в чужинецьких руках, то буде використане проти України.

Я побував уперше в місті Гайсині. Там є велика цегельня, котру є намір перебрати в свої руки, щоб мати якийсь гріш на громадські витрати. Є й люди-патріоти, відповідно підготовані до керівництва і контролі на підприємстві. Треба, щоб робітники цегельні перебрали в оренду і ввійшли відтак у власність цегельні. Тепер я поїхав на місце. Інформація про мій приїзд профільтрувалася до місцевої влади. Почалася шалена підготовка між робітниками до «зустрічі». Радили «побіть і вибросить за ворота», якщо б я посмів зайти на терен цегельні. Більшість простих робітників, котрим «терять нечево», таки зібралися до зустрічі з добрими намірами.

Керівництво цегельні вирішило перешкодити нашій затії. З Вінниці прибули 8 кремезних хлопців, і під їх охороною ми зайшли на територію. . .

Взагалі — задум вдався. Контакт з людьми я знайшов відразу. Директор викликав навіть прокурора і голову міськкому з відповідною службою. Але не ризикнули напасти, як то бувало з Гудимою. Я сказав людям, що вважав за потрібне, а «начальству зазначив: 'Ваша карта бита, — ви втратили контакт і вплив на народ!'» — Це при людях. Були представники і з Одеси.

Додам, що там синьо-жовтого прапора практично ще не виділи. Попробував було вийти з прапором один чоловік ще втір, то його побили і вигнали з роботи. А так: всюди бюсти і барельєфи «вождя», червоні прапори, серп-молот і зізда. . . Люди, однак, у своїй масі, говорять переважно по-українськи. Не бояться. — Усе йде на лад!

Я Вам дуже а дуже вдячний за «тижневик» і бажаю собі його мати по можливості надаліше. Повірте: читають його люди. . .

Б. К-т

Листопад, 1991 р.

Київ, 15 січня 1992 р.

Дорогі друзі!

З великою радістю отримав від Вас книги №10, 11. Щиро та сердечно дякую.

Ви завжди були охоронцями вогню національного визволення. Ми тут це відчували. Сама назва видання — «Визвольний Шлях» говорить красномовно сама за себе, бо об'єднує велику палітру національно-визвольної боротьби нашої Вітчизни на усіх напрямках. Визвольний шлях України проходив і через працю українських вчених-патріотів, і через боївки УПА, і через Сибір, Колиму, табори на Уралі та в Мордовії. . .

Посилаю Вам своє свідчення про те, що визвольний шлях України пройшов і через московські барикади опору серпневого заколоту 1991 р., опору силам реакції та зла. І цей фрагмент боротьби на визвольному шляхові за волю України має бути відомим.

Ці серпневі події прискорили падіння імперії, посилили патріотичну свідомість українців, загострили почуття самозбереження та національного порятунку в Україні.

Сподіваюсь, що ці мої нотатки Вас зацікавлять.

Слава Україні!

Ваш Григорій Куценко

Від Редакції «В.Ш.»:

Спогади п. Григорія Куценка «Ті самі дні» друкуватимемо з липневого числа.

ПОЕТИЧНА ЗБІРКА ІГОРЯ КАЛИНЦЯ

«Пробуджена муза» — це перше видання, яке охоплює майже половину поетичного доробку Ігоря Калинця, відомого українського поета, будителя національного відродження у Львові 1987-1989 років. Опублікована у Варшаві спільними зусиллями Об'єднання українців у Польщі та видавництва Канадського інституту українських студій, ця збірка включає ґрунтовну передмову з широкою критичною аналізою всієї творчості митця упорядниці видання Олі Гнатюк.

Із сімнадцяти поетичних збірок та поезії для дітей Калинця лише одна вийшла друком на Україні. Всі інші поширювались у «самвидаві» або обговорювались у закритому колі друзів, отже, не мали відповідного читацького розголосу та рецензування на літературознавчому рівні. Незважаючи на це, твори поета не тільки багаторазово видавались на Заході, здобувши популярність серед читачів діаспори, але й перекладались англійською, німецькою, французькою, португальською, чеською та польською мовами. (Власне, ці переклади й послужили «компроматом» — компрометуючим матеріалом — на судовому процесі та стали основою для засудження Калинця на 6 років таборів суворого режиму та 3 роки заслання).

До видання «Пробуджена муза» ввійшли вибіркові твори із 8 збірок першого періоду творчості поета (від дебюту 1965 року до ув'язнення в половині 1972 року), таких як «Вогонь Купала», «Відчинення вертепу», «Віно для княжни» та інших. Поет-експериментатор, що пише майже виключно верлібром, Ігор Калинець, за словами Івана Світличного, «виступає як справжній реаліст, мужній громадянин, що не витворює для себе й інших солодких, але все ж химерних ілюзій, а має відвагу сміливо дивитися правді в вічі й називати речі своїми іменами, хоч яка гірка для нього ця правда, хоч які страшні ті імена». Від жорстоких реалій життя та оголеної, нічим не прикрашеної дійсності буденного дня — до інтимно-сповідальної лірики та елегійного смутку — в усьому автор утверджує своє кредо як поета, людини і громадянина.

Збірка «Пробуджена муза» супроводжується рецензіями Івана Дзюби та Романа Хоркавого, текстом звинувачувального висновку із судової справи І. Калинця, бібліографією та «Автобіографічною приміткою».

Вартість книги «Пробуджена муза» (ISBN 83-00-03436-6, м'яка обкладинка, 462 стор.) — 14.95 канадських доларів (плюс \$1.05. GST у межах Канади). Бажаючі придбати видання повинні звертатись до видавництва КІУСу та його розповсюджувачів:

CANADA

Canadian Institute of Ukrainian Studies Press
352 Athabasca Hall
University of Alberta
Edmonton, AB T6G 2E8

USA

Ukrainian Academic Press
6931 South Yosemite
Englewood, CO 80112

EUROPE

ORBIS Books
66 Kenway Road
London SW5 ORD
England

«У лавах УПА борються українські селяни, робітники та інтелігенти проти гнобителів, за Українську Самостійну Соборну Державу — за національне і соціальне визволення, за новий державний порядок та новий соціальний лад».

(Вступ програми УПА)

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler,
5039 BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

Чикаго і околиця:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТІТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
